

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

EĞİTİMDE DEĞERLER

Mehmet GÜNEŞ
Zafer ÖZTÜRK
Murat ADALI
Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK
Prof. Dr. Gelengül HAKTANIR
Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR
Doç. Dr. Hasret NUHOĞLU
Gülfer BİRSİN
Faik BENLİ
Sema ÖZSOY
Prof. Dr. Gülçin ALPÖGE
Nuran DİREK

Doç. Dr. Tuncay AKÇADAĞ
Dr. Öğr. Üyesi Dilek ARLI
Fikret SEBİLCİOĞLU
Prof. Dr. Alpay FİLİZTEKİN
Dr. Öğr. Üyesi Hülya KASAPOĞLU
Prof. Dr. Kenan ÇAYIR
Deniz DİNÇEL
Gökçen HAZEN
Hüsnü AKALIN
Gülizar ALTINIŞIK
Denis ALYANAK
F. Nurullah DAL

ISBN 978-605-80903-0-9

IX. TEMEL EĞİTİM SEMPOZYUMU
Eğitimde Değerler
1 Aralık 2018, İstanbul

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Yönetim Kurulu

F. Nurullah DAL
Erkan ÇELİK
Zafer ÖZTÜRK
Hayik NİŞAN
Özlem KARSAN
Mina AKÇEN
Binnur KARADEMİR
Oya Sertdemir DÜŞMEZ
Saim MERAL
Kenan TAÇYILDIZ
Ebru ARPACI
Nigar ERGİN

İlkokul Komisyonu

Arlin YEŞİLTEPE
Bahar BİRKAL
Banu DÖNMEZ
Burcu AYBAT
Didem ŞİRANUR
Eda CEYLAN
Gürkan DENİZ
Perihan CENGİZ
Sema SEVER
Tuncay ŞAMDAN
Zehra Kasap ERKAN

**Okul Öncesi Eğitimi
Komisyonu**

Ayça CENK
Ayten YILMAZ
Burçin BOZOK
Emir BORU
Hüma ÇOBANOĞLU
Meral GÜNER
Özlem AZARGUN
Selma YILDIRIM
Serda BÜYÜKKOYUNCU
Sevinç YILMAZ
Süheyla KÖSELER

Akademik Danışman

Dr. Jale ONUR

Yayına Hazırlayan

Nalan TUĞ

Baskı

Akar Matbaa Sanayi

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi No: 142 K: 5 Taksim / Beyoğlu / İSTANBUL
TEL.: 0212 249 00 00 (pbx) FAKS: 0212 249 00 10
www.tozok.org.tr - info@tozok.org.tr

İÇİNDEKİLER

➤ SUNUŞ	5
➤ AÇILIŞ KONUŞMALARI	
Mehmet GÜNEŞ.....	9
Zafer ÖZTÜRK.....	11
Murat ADALI.....	13
➤ KONFERANSLAR	
GÖZLERİN AÇILMASI, UFKUN GENİŞLEMESİ	
Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK.....	17
DEĞER VEREBİLMEK İÇİN DEĞERİNİ BİLELİM	
Prof. Dr. Gelengül HAKTANIR.....	26
➤ PANELLER	
1. PANEL	
ÇOCUKLUKTA AHLAKİ VE TOPLUMSAL SORGULAMANIN GELİŞİMİ	
Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR.....	35
SİSTEM DÜŞÜNCESİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ	
Doç. Dr. Hasret NUHOĞLU.....	41
GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA DEĞER PROBLEMİ	
Gülfer BİRSİN.....	47
2.PANEL	
OKULDA BİRİZ – FARKLILIKLARLA BİRLİKTE YAŞAMAK	
Faik BENLİ.....	53
DEĞERLERE DAYALI ORTAM YARATMAK	
Sema ÖZSOY.....	56
OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ	
Prof. Dr. Gülçin ALPÖGE.....	59

3.PANEL

EĞİTİM VE ETİK

Nuran DİREK..... 63

EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER

Doç. Dr. Tuncay AKÇADAĞ..... 66

DEĞERLER VE EĞİTİM

Dr.Öğr. Üyesi Dilek ARLI..... 71

4.PANEL

EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER

Fikret SEBİLCİOĞLU – Prof. Dr. Alpay FİLİZTEKİN..... 77

EĞİTİMDE DEĞERLER

Dr. Öğr. Üyesi Hülya KASAPOĞLU..... 80

EĞİTİMDE FARKLILIĞI, EŞİTLİĞİ VE SORUMLULUK AHLAKINI KONUŞMAK VE YAŞATMAK

Prof. Dr. Kenan ÇAYIR 85

➤ ÇALIŞTAYLAR

DOĞADA DEĞERLER EĞİTİMİ: YAŞAM HAKKINA SAYGI

Deniz DİNÇEL- Gökçen HAZEN..... 91

EĞİTİMDE UYGULAMA VE DENEYSEL ÇALIŞMALAR VDA, BİREYSEL VE EKİP ÇALIŞMALARINDA DEĞER BİLİNCİNİN YERLEŞTİRİLMESİ

Hüsnü AKALIN, Gülizar ALTINIŞIK, Denis ALYANAK..... 97

➤ KAPANIŞ KONUŞMASI

F. Nurullah DAL..... 105

➤ SONUÇ BİLDİRGESİ 109

SUNUŞ

Türkiye Özel Okullar Derneği İlkokul ve Okul Öncesi Eğitim Komisyonu üyelerinin desteğiyle düzenlenen IX. Temel Eğitim Sempozyumu, üyemiz Terakki Vakfı Okulları Levent Yerleşkesi ev sahipliğinde 1 Aralık 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 600 civarında özel okul öncesi eğitimi ve ilkokulun yönetici ve öğretmenlerinin katıldığı sempozyumda; 2 konferans, 4 panel ve 14 çalıştayda “**Eğitimde Değerler**” teması farklı yönleriyle tartışılmıştır.

Sempozyuma değerli katkılarından dolayı; MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Okullar Daire Başkanı Sayın Murat Adalı'ya, değerli görüşleri ile katkı sağlayan çok değerli akademisyenlere ve uzmanlara, çalışmalarımızı daima destekleyen tüm özel okul kurucularına, yöneticilerine ve öğretmenlerine de en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu Sempozyumun düzenlenmesinde öncülük eden ve emeği geçen Türkiye Özel Okullar Okul Öncesi Eğitimi Komisyonu ve İlkokul Komisyonu'nun değerli üyelerine, Yönetim Kurulu Üyelerine ve dernek çalışanlarına, ayrıca bu yıl dokuzuncu kez düzenlenen Sempozyuma ev sahipliği yapan üyemiz Terakki Vakfı Okulları Genel Müdürü Mehmet Güneş'e, tüm okul yöneticilerine ve çalışanlarına sağladıkları katkı ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyoruz.

Elinizdeki kitap, bu sempozyumda yapılan konuşmaları ve sunulan tebliğleri içermektedir. Titiz bir çalışma ile hazırlanan kitaptaki konuların, ülkemiz eğitim sistemi açısından değerli öneriler içerdiğine ve bunun milli eğitim sistemimize katkılar sağlayacağına inanıyor, saygılar sunuyoruz.

F. Nurullah DAL
Yönetim Kurulu Başkanı

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ AÇILIŞ KONUŞMALARI

- **Mehmet GÜNEŞ**
Terakki Vakfı Okulları Genel Müdürü
- **Zafer ÖZTÜRK**
Türkiye Özel Okullar Derneği Başkan Yardımcısı
- **Murat ADALI**
*MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü,
Özel Okullar Daire Başkanı*

Mehmet GÜNEŞ

Terakki Vakfı Okulları Genel Müdürü

Değerli Konuklarımız, günaydın, hepiniz hoş geldiniz. Bugün katılımları ile bizleri onurlandıran Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Okullar Daire Başkanı Sayın Murat Adalı'ya şükranlarımı sunuyorum.

Türkiye Özel Okullar Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Nurullah Dal ve tüm kurul üyelerini, aramızda bulunan değerli akademisyenlerimizi ve dünyanın daha güzel bir yer olması için emek veren tüm eğitimcilerimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Terakki Vakfı Okulları adına, Bugün Türkiye Özel Okullar Derneğinin 9'uncusunu düzenlediği **Temel Eğitim Sempozyumu**'na ev sahipliği yapmaktan dolayı duyduğumuz mutluluğu da belirtmek istiyorum.

Sempozyumun ana temasını oluşturan "**Değerler**" bugün yaşamın her alanında üzerinde çokça konuşulan bir konu. Hem birey hem de toplum kültürünün önemli bir parçasını oluşturduğundan, değerlerin zamandan zamana toplumdan topluma değişkenlik göstermesi de doğaldır. Son yıllarda biyoteknoloji ve bilişim teknolojisindeki değişimler, dünyayı eskisinden de hızlı bir dönüşüm sürecine sokmuştur.

Bu süreçte toplumsal yapılar, toplumların değerleri ve değer yargıları da değişmekte, yozlaşmakta ve hatta bazen kaybolmaktadır. Bu değişim, değerlerin yeniden ele alınmasını ve değerler eğitimi kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu çerçevede biz eğitim kurumlarına şüphesiz çok önemli bir görev düşüyor. Bizler bu değerlerin nasıl kazandırılacağı üzerinde düşünüp öğretim ortamında gerekli düzenlemeleri yapmalıyız.

Öncelikle öğrencilerin içinde bulunduğu **okul ortamının** ve **bizlerin** değerleri taşıması ve hayata geçirmesi gerekmektedir. Önemli olan, hedeflenen değerlere sahip bir okul kültürünün oluşturulması ve yaşatılmasıdır.

Bizler şüphesiz akademik başarıyı çok önemsiyoruz, ama yine biliyoruz ki akademik başarı sadece derslerde, proje çalışmalarında alınan notlardan ibaret değildir. Sanatı, sporu, müziği, değerleri, becerileri ve tüm öğrendiklerimizi yaşamda uygulamayı, kullanmayı da kapsar. İnanıyorum ki, başarı tüm bunların bir bileşkesidir.

Dilerim ki, öğrencilerimiz ve bizler sorgulamaya, doğru bilginin önemine, eleştirel bakabilmeye, çocuk ve insan haklarına, farklılıklara saygıya ve demokrasiye gerçek anlamlarını yükleyebilelim ve gereklerini yerine getirebilelim. Öğrencilerimize mevsimleri ve kuşların göçlerini öğretirken kuşların yuvalarını korumayı, savaşların sonuçlarından bahsederken tarihi eserlere saygıyı, genetik öğretirken yaşlılara değer vermeyi, kesirleri işlerken paylaşmayı, roman okurken merhametin, adaletin ve bağımsız düşünebilmenin önemini de öğretilim. Öğrencilerimiz, doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayıracak **değerlere** sahip olsunlar.

Burada sizlerle Terakki'de gerçekleştirdiğimiz bir uygulamamızı paylaşmak istiyorum. Bilgi Üniversitesi işbirliği ile 2010 yılında başlattığımız **Çocuk Hakları Programı** ve 2013 yılında başlattığımız **Ayrımcılık** temalı iki proje yürütüyoruz. Bu çerçevede K12 seviyesinde her yaş grubuna uygun öğretim programı içerisinde etkinlikler düzenliyor; Çocuk Hakları, İnsan Hakları, Engelliler Günü gibi önemli günlerde öğrencilerimizde farkındalık yaratacak çalışmalar yapıyoruz.

Amacımız, hak temelli bir yaşam kültürü oluşturarak insanın, çocuğun değerini, hakların önemini ve bunlara saygı duyulması gerektiğini hissettirmektir. Biz 1877'den beri, **saygıyı** temel değer olarak kişilik gelişimini önemsiyoruz.

Sayın Konuklarımız, bu önemli sempozyuma başlarken duygu ve düşüncelerimi sizlerle paylaşmak ve daha güzel bir yarının inşası için birlikte çalışmanın heyecan ve sevincini taşıdığımı belirtmek istedim.

Hepimize verimli bir sempozyum diliyor, sizleri sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Zafer ÖZTÜRK

Türkiye Özel Okullar Derneği Başkan Yardımcısı

Öncelikle herkese günaydınlar diliyorum. Girizgâh bölümüne başlamadan önce, az evvel dinlemiş olduğumuz Terakki Vakfı Okulları'nın filarmoni orkestrasının güzel çocuklarının hepsinin yanaklarından öpüyorum. İnanın bizi çok duygulandırdılar, hatta biz konuşmayalım onlar devam etsinler, hakikaten çok güzellerdi, onları yetiştiren, böylesi güzel hazırlayan öğretmenlere ve eğitimcilere de ayrıca teşekkür ediyorum.

Bugün değerli İstanbul İl Milli Eğitim Müdürü Sayın Levent Yazıcı ve MEB Temel Eğitim Genel Müdürü Sayın Dr. Cem Gençoğlu da yanımızda olacaklardı, fakat son anda bir program değişikliği ile Rize'de Eğitim Vizyonuna ilişkin Milli Eğitim Bakanımızın başkanlığında toplantı olması dolayısıyla aramızda olmadılar. MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nden, Okullar Daire Başkanımız Sayın Murat Adalı aramızdalar, bizi kırmadılar, burada bizimle oldular. Kendilerine ayrıca teşekkür ediyorum.

Ayrıca bugün bizleri burada ağırlayan, Terakki Vakfı Okulları Genel Müdürü Mehmet Güneş nezdinde, bütün idareci, öğretmen, çalışanlarına güzel bu samimi ve sıcak yuvayı bize açtıkları için, bizleri burada ağırladıkları için, değerli akademisyenlerimiz ve öğretmenlerimizin bizlere verecekleriyle buradan ayrılmamıza imkan sağladıkları için kendilerine gönülden teşekkür ediyorum.

Türkiye Özel Okullar Derneği'nin bünyesinde yer alan okul öncesi eğitimi ve ilkokul komisyonu üyelerimiz IX.'sunu düzenlediğimiz "Eğitimde Değerler" başlıklı sempozyumu, özverili çalışmaları ile bugün bizlere hazırladılar, değerli akademisyenleri bir araya getirmek, bunları böyle ilmek ilmek örmek kolay olmadı. Ben komisyondaki arkadaşlarıma ayrıca gönülden teşekkür ediyorum. Bir kere daha sağolsunlar gerçekten geceli gündüzlü çalıştılar. Akşamları okullarından çıktılar, bir araya geldiler sürekli, tabi whatsapp grupları malum, çok meşhur şu sıralar, çalışmalarını oradan da takip ettim. Ufak katkılar sağlamaya çalışmakla beraber, ne kadar gayretli olduklarını gördüm onlara da buradan bir kere daha huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Akademisyenlerimiz hiç karşılık beklemeden, eğitimcilerimiz hiçbir talepleri olmadan geldiler bugün, yeter ki bilgi birikimimizi, sahip olduğumuz değerleri paylaşalım dediler. Onlar da bugün burada sabahın erken vaktinde, il dışından gelen akademisyenlerimiz de var. Sizlere paylaşımlarını sunmaya geldiler, onlara da

teşekkür ediyorum. Bugün burada 63 okuldan 600'e yakın katılımcımız var, Boğaziçi, Maltepe ve Çanakkale Üniversitelerinden de 20 tane öğretmen adayımız var. Onları da ayrıca tebrik ediyorum. Çünkü bunlar ilk adımlar, öğrencilik yıllarında atılan çok önemli adımlar, kendi öz gelişimleri adına yaptıkları. Eğitim öyle bir süreç ki kendinizi geliştirmesiniz hiçbir şey yapamazsınız ki eğitimdeki her şey öğretmendir. Yani bu artık söylenmesi bile hiç gerek olmayan bir esas. Ben de 20 yılın üzerinde bir eğitmen, eğitimci ve kurucuyum. Bir okul değerlendirmenin tek ögesinin öğretmen olduğunun kanaatindeyim. Bir okul ancak öğretmeni kadar iyidir. O iş tartışmasız önce o öğretmene yatırım, ondan sonra öğrencilerimizi geliştirebilmemiz mümkündür. Bu sempozyumların bu çalışmaların da amaçları zaten bu.

İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmir, Mersin, Ankara, Kırklareli, Manisa, Çanakkale, Gaziantep, Tarsus ve Zonguldak'tan gelen öğretmenlerimiz var sempozyum için. Bu sabah buraya gelen bu öğretmenlerin değerlerin en güzel yansıtıcıları olacaklarını düşünüyorum. Çünkü biz değerlerde adalet, dürüstlük, özgüven, çalışkanlık, sabır, hoşgörü diyoruz, işte bunların hepsi eğitimin en önemli parçaları. Biz eğitimciler aslına bakarsanız giydirilmiş bir şekilde akademi programları vesaire. Bizim işimiz eğitim, bizim salt işimiz öğretim değil. Tabii ki eğitim kültürle beraber ailede doğduğu andan itibaren başlayan bir üslup, öğretmenler de bu olgunun en önemli paydaşı ve siz öğretmenler bu sabah burada olarak bu değerlerin birer yansıtıcısı olduğunuzu gösteriyorsunuz. Çünkü bu sabah burada olan bu öğretmenlerin, öğrencilerin hayatlarında unutamadıkları öğretmenler olacaklarını düşünüyorum. Çok yakın bir zamanda öğretmenler günüydü, geçmiş öğretmenler gününüzü de tebrik ediyorum.

Bir değerli dostumuzun sosyal medyada bir paylaşımı olmuştu. Derneğimizin yönetim kurulu eski başkanı Cem Gülan; "İnsanların hayatlarında unutamadıkları öğretmenler vardır". Hepimizin vardır, hiç unutamadığımız bunun negatifi de var pozitif de var tabii. Âmâ şunu çok iyi biliyorum ki büyüdüğümüzde, geliştiğimizde o unutamadığımız öğretmenlerin dokunuşları her zaman bizi etkilemiştir ve bizim hayatımızı yön vermiştir. Ben şunu ümit ediyorum buradaki bu arkadaşların o unutulmayan öğretmenlerden olacaklarına inanıyorum ve o çocukların hayatlarına ve geleceğine dokunacaklar. Ben buna inanıyorum.

Bugün çok güzel bir sempozyum olsun, çok başarılı olsun, herkes buradan az ama çok, mutlaka bir kazanımla ayrılınsın ve çocuklarına versin.

Teşekkür ediyorum, iyi günler diliyorum, sevgiyle kalın.

Murat ADALI

*MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü,
Özel Okullar Daire Başkanı*

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Genel Müdürlüğü, Özel Okullar Daire Başkanı olarak; Türkiye Özel Okullar Derneği'nin Terakki Vakfı Okulları ev sahipliğinde düzenlediği Sempozyumun program akışına baktığımda alanında uzman akademisyenlerin konuşmacı olacağı "Eğitimde Değerler" konulu bu programda, böyle bir atmosfer içinde bulunduğum için hepinize teşekkürlerimle başlamak istiyorum.

Başlığa bakıldığında, burada alanında uzmanlığı bulunan akademisyenler karşısında "Temel eğitim nedir? Eğitim nedir? Değerler nedir?" kısmıyla ilgili bizim, ömrünü, hayatını bu konuya adanmış insanların karşısında bunları söylüyor olmamız çok yakışık almaz diye düşünüyorum. Yalnız şöyle bir durum var. Hepimizin ülke olarak hatta tüm insanlık olarak yapmamız gereken bir şey var. O da içinde yaşadığımız dünyayı daha güzel, daha yaşanabilir, daha birbirine saygılı ve herkesin birbirini sevdiği bir dünyada yaşıyor olmak. Bunun için de bu büyük pencereden bakıldığında insanların, başkasının varlığına saygı duyan insanlar olarak toplumda yer alması gerekiyor. İnsanların toplumsal bütünleşmeye girmeden önce eğitim içerisinde alması gereken birtakım değerler/kurallar vardır. Daha önce İstanbul İl Millî Eğitimde 5 yıl Şube Müdürlüğü yaptım. Orada da strateji geliştirme bölümünün sorumlusuydum. Biz çok yoğun olarak; değerler, değerler, değerler dedik, bunları öğrencilerimize anlatmak istedik. Ama burada bir hata yaptık. Bu ortamda samimi bir itirafta bulunuyorum. Biz değerlerle ilgili ne bulduysak öğrenciye vermek istedik, herkes neyi bulduysa kendince değerli, değerlerle ilgili çocuğa yüklemeye çalıştı.

Sayın Bakanımız; "Değerler eğitimi vermek istiyorsak, değeri kazandırmak istiyorsak çayın içindeki şeker gibi olmalı eğitimin içindeki değer" dedi. Bu çok kıymetli bir bilgi. Hepimiz için çok önemli bir şey. Burada dediğim gibi uzman arkadaşlarımız var. Bizim bu konuda/öncelikle kendimizde bir değer oluşturmamız gerektiğini anlamış olduk süreç içerisinde. Az önce Dernek başkanımızın konuşmasında da anlaşıldığı üzere, Buradaki toplumsal ve genel doğruyu anlatmaktansa kendi içselleştirdiği, yaşadığı ve kendinde değer oluşturduğu değeri aktarıyor olmak çok önemli bir şey. İşte bu sempozyum belki bu anlamda çok iyi. Biz öğrencimizi değerli kılmaya çalıştık. Halbuki kıymetli olan şey şu ki; kendimizi değerli kılmak, çünkü kendimizi değerli kılsak zaten değerli olan öğrenciye, değerimizi

sözle değil, hareketlerimizle, yürüyüşümüzle, oturduğumuzla, kalkışımızla, yaşantımızla zaten verecektik biz bunu.

Burada önemli olan şey şu tabii ki temel eğitimde çocuğa değer aktarımı ama o değerler önce kendimizde olması gerekiyor. Burada tüm gün değerler tartışılacak, konuşulacak. Buradaki değer kavramı ile ilgili şöyle bir cümle söylemek istiyorum. Bir şahsiyet oluşturabiliyor olabilmemiz için bir şahsiyete sahip olmamız gerekir. Yani şahsiyeti, şahsiyet oluşturur. Bu duygu düşüncelerle ev sahibi okulumuz Terakki Vakfı Okullarının bütün paydaşlarına, Türkiye Özel Okullar Derneği başkanına ve yönetim kuruluna, yüksek istişare kuruluna, buradaki diğer öğretmen arkadaşlarıma, öğretmen adayı olan arkadaşlarıma, bu ülkenin daha yaşanabilir bir ülke olması, bu ülkenin diğer ülkelerin nezdinde daha kabul gören, daha aydınlık, daha çağdaş olması için bu cumartesi gününü buraya ayıran, emek veren, gelişen dünyada kendine yer ararken doğru zeminde doğru değerlerle hareket etmeye çalışan salondaki herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum, sizlere Sayın Bakanımız ve Genel Müdürümüzün selamlarını iletiyorum. İnşallah çok daha güzel şeyler olur. Hepinize iyi günler diliyorum.

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ KONFERANSLAR

- **GÖZLERİN AÇILMASI, UFKUN GENİŞLEMESİ**

Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK
Gürkaynak Yurттаşlık Enstitüsü

- **DEĞER VEREBİLMEK İÇİN DEĞERİNİ BİLELİM**

Prof. Dr. Gelengül HAKTANIR
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. İpek GÜRKAYNAK
Gürkaynak Yurttaşlık Enstitüsü

GÖZLERİN AÇILMASI, UFKUN GENİŞLEMESİ

Sunumumun başlığını çok severek oluşturmuştum “Gözlerin Açılması, Ufkun Genişlemesi”. Ancak, sonradan bir şey fark ettim ve itiraf edeyim, şöyle garip bir duygu duydum: Acaba, “ben sizin gözlerinizi açacağım, ufkunuzu genişleteceğim, bakın neler, neler anlatacağım” gibi bir anlam mı çıkıyor bu başlıktan? Kesinlikle böyle bir şey söz konusu değil. “Hep beraber gözlerimizin açılması ve ufkumuzun genişlemesi için neler yapabiliriz?” sorusunu sormaktı bütün amacım.

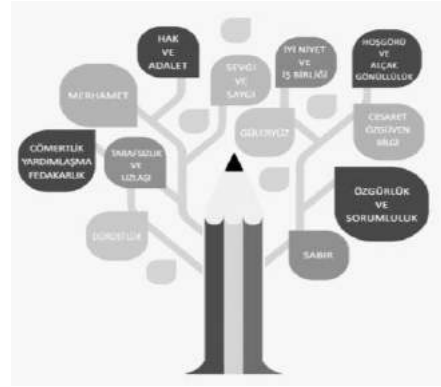
Sizlerle çok sevdiğim bir şair-yazarın, geçen sene bir gazeteden kestiğim yazısından, küçük bir alıntı paylaşacağım. Bu, hem şiir hem düzyazı hem çocuk kitaplarını çok sevdiğim şair-yazar Haydar Ergülen, Eskişehirli. Ben de yüzyüze tanımıyorum, ancak gazete ve köşe yazılarından biliyorum Eskişehirli olduğunu. Yazısının başlığı “Eskişehir kıymetlidir”. İki sayfa boyunca Eskişehir’in niçin kıymetli olduğunu anlatıyor. Her bir cümleyi, birer cümlelik her bir parafı “İşte böyle, böyle olduğu için Eskişehir kıymetlidir” veya “böyle, böyle olmasına rağmen Eskişehir kıymetlidir” diye bitiriyor; çok hoş bir yazı. Küçük bir bölümünü okuyorum size. Diyor ki Ergülen, “İçinden nehir geçen şehirlerin, içinden aşk da geçtiği, güzel geçtiği için Porsuk nehrinin şehri Eskişehir kıymetlidir. Türkiye’nin her yerinden gelen kızlı-erkekli öğrenciler, üniversiteli olmanın anlamını kavradıkları, genç olmanın tadını doyasıya çıkardıkları için Eskişehir kıymetlidir. Kimse kimseyi ötekileştirmedeği, giyimine, kuşamına, saçına, başına laf etmediği, minibüste genç kıızı yumruklamadığı, kadınlar, genç kızlar kendini rahat hissettikleri, yalnız başlarına gece dışarı çıkıp dolaşabildikleri, meyhaneye bara gidip içki içebildikleri için, Eskişehir kıymetlidir. ‘Eskişehir, Eskişehirililerindir’ denilmediği, aidiyet duygusu mülkiyet duygusuna dönüşmediği, göçmen kültürü şehre hoşgörü yaydığı, anlayış kazandırdığı için Eskişehir kıymetlidir.”

Niye bununla başlama ihtiyacı duydum? Belki de şöyle bir şey demeye çalışıyorum: Bir yer, bir şey, bir duygu, bir olgu, bir kavram, kıymetlidir. Bazen hepimiz için, bazen yalnızca bazılarımız için. Şimdi Eskişehir, bütün Eskişehirliler için çok kıymetli midir bilmiyorum. Eskişehir Haydar Bey için, benim için olduğundan daha değerli midir onu bile bilmiyorum. Ben de çok severim o kenti ama her birimiz farklı farklı yerlere gözümüzü dikiyoruz, neyin kıymetli olduğuna karar vermeye çalıştığımızda. Bu bir kent olabilir, diğer saydığım şeyler olabilir.

UNESCO Eğitim Komisyonu’nun çok önce oluşturduğu bir kitapçık vardı, adı; “Öğrenme, İlimizdeki Hazine”. Orada diyor ki; sağlıklı ve başarılı bir eğitim

sisteminin dört ayak üzerine oturtulması gerekir. Tabii dört değil üç ayak olur, on sekiz ayak olur; bunlar değil başka şeyler olur ama onların söyledikleri benim için güzel. **Bu dört ayak şöyle: Bilmeyi öğrenme, yapmayı öğrenme, olmayı öğrenme ve birlikte yaşamayı öğrenme.** Özellikle bu birlikte yaşamayı öğrenme meselesinde eğitim, bir yandan da, sonsuz bir, bilgi, beceri kazanma, bunları yenileme, bunları güncelleme, geliştirme sürecidir. Bu doğru, ama bir yandan da -hatta daha önemlisi- bir kişisel gelişim sürecidir. Kişilerarası ilişki kurma, gruplararası ilişki kurma hatta ülkelerarası ilişki kurma sürecidir. Dolayısıyla da bir değerler sürecidir.

Biraz önce açılış konuşmacılarını dinlerken, onların saydıkları birtakım değerleri dinlerken “Evet, bunlar benim için de eğitimin değerleri” diye düşünürken bir yandan da sempozyum afişindeki “Eğitimdeki değerler” başlıklarına bakıyordum. İtirazım var mı herhangi birine diye bakıyordum tek tek. Özellikle bir tanesine itirazım olduğunu gördüm. Sizin var mı itirazınız? 30 saniye versem, şu değerler ağacına hızla baksanız. Ama “güleryüzlülük değer midir?” gibi meselelere gitmeyelim, sıralananların hepsinin değer olduğunu kabul

edelim. Çok ayrıntılı tanım yapmayalım. Tabii ki güleryüz hepimizi mutlu eden bir şeydir. İyi bir şeydir. Bir okuldaki kişilerde ve her yerde olması güzeldir, istendiktir. Dolayısıyla da bir değerdir. Dönüyorum soruma: Var mı duvardaki değerler ağacında yer alan değerlerden herhangi birine itirazı olan? Ya da ikisine, üçüne, daha çoğuna?

Tarafsızlık diyor bir genç arkadaşım; evet, benimki de tarafsızlıktı, teşekkür ederim benimle aynı şeyi düşündüğünüz için! “Tarafsızlık, istendik bir şey midir?” diye birçok kez düşünmek lazım. Bazen, bazı durumlarda belki ama ben kendi hesabıma emekli olmuş bir bilim insanı olarak, bir bilimcinin bile tarafsız olması diye bir şeyin gerçekte söz konusu olmadığını, hangi alana yöneldiği, hangi araştırma konusunu seçtiği ile bile tarafını belli ettiğini düşünürüm. Dolayısıyla da tarafsızlıkla sorunum var. Bir düşünme parçası olsun diye girdim bu konuya.

Eğitimi bir bilgiler ve beceriler bütünü gibi ele alıp da hepsinin altında yatan değerleri es geçmek çok yanlış. Ancak, değerler hakkında konuşmak hele de eğitimde değerler hakkında konuşmak kolay değil, baştan beri söylediğimiz şeyler nedeniyle. Herkes birtakım listeler yapabilir: “Şu, şu değerler çok değerlidir” diyebilir. Başka bir insan ya da grup çıkabilir; “Hayır, hayır onlar değil, bunlar asıl değerlerdir” diyebilir. Bakın, aklıma geldi: Sabır mesela, o da az biraz itirazım olan bir şey. Sabır neden iyi bir şey? İyi şey mi gerçekten? Sabır mı gösterebilir herkes her durumda? Hangi

zaman sabır değerli? Hangi zaman çok sabırsız olmak daha değerli? Şiddet gören bir kadın sabır mı gösterecek, örneğin? Yani konunun düşünmeye değer olduğunu, inceliklerine bakılması gerektiğini, çabucak karar vermemenin, klişelere kapılmamanın yararlı olduğunu hatırlatmak için söylüyorum bunları.

Ben de kendi hesabıma bir takım değerler sıralayacağım burada: Yardımlaşma, işbirliği, barış, adalet, dürüstlük, sorumluluk, kendine ve ötekine saygı, özgürlük, eşitlik, hakçalık (adil olma meselesi), hukukun üstünlüğü, insan hakları, çocuk hakları, haklarını bilmek (benim için de çocuk için de çok önemli bir mesele), laiklik, bilimsellik, katılımcılık, siyasal okuryazarlık, çocuk dostu olan her şey (mekânlar, bahçeler), adına farklılıklara saygı denilen ama benim ayrımcılığa karşı olma demeyi tercih ettiğim bir olgu. Devam ediyorum eğitim için önemli gördüğüm değerlere: Aldırma/umursama, bir şeyleri umursama, hayatı umursama, diğer insanları umursama, diğer insanların uğradıkları adaletsizlikleri umursama, dünyadaki sorunları umursama vs. vs. Gene devam ediyorum: Duygudaşlık (empatinin Türkçesi bu. Genellikle empatiyi kullanıyoruz ama ben duygudaşlığı da söyleyeyim, duyulsun istedim.) Bir de benim için çok değerli olan bir şey, gönüllülük; kamu yararına iş yapma isteği, sivil toplum örgütleri içinde olma isteği. Hem yetişkinler ve hem de –ilerinin yetişkinleri olacaklarını hiç düşünmeyerek- şu andaki gençler hatta çocuklar için geçerli bu dediğim. Gençler için okul zamanında, -eşimin deyimiyile- okulun “komşu çevre”si ile yani okulun etrafı, yakın çevresi ile de bağlar kuran araştırmaların, projelerin, çalışmaların içinde olma. Bu saydıklarımı değerli görüyorum. Bunlarla sınırlı değil tabii; aklıma geldikçe not ettim son bir aydır aşağı yukarı; belki şu an baksam bir şeyler daha eklerim.

Şimdi, değerlerle ilgili olarak söylemeliyim ki, “ilke olarak kabul ediyorum” veya “bu konuda farkındalık yaratılması taraftarıyım” veya “ben farkındayım” ya da “şuna saygı duyuyorum”; hatta ve hatta “şunu anlıyorum” demek yetersizdir. Bunların hepsi yetersizdir. Bence öyledir. Saygı duymak da, farkında olmak da, hatta anlamak da yeterli değil. Gereken, günlük yaşama sindirilmiş olması, günlük yaşamın içinde uygulamanın bir parçası haline gelmiş, davranış repertuarlarımızın bir parçası halini almış olması. Biz sosyal psikologlar davranış repertuarından çok sık söz ederiz. Ben aslında sosyal psikoloğum; eğitimciliğim alaylı. Nasıl şarkı söyleyen insanların, sanatçıların repertuarları varsa, her bir bireyin de davranış repertuarı vardır. Bazı davranışları ortaya koymayı biliriz, bazıları repertuarımıza girmemiştir. Davranış repertuarının bir parçası haline geliyorsa bu deminden beri saydığım şeyler, ancak o zaman değerlidir. Demek ki, açılış konuşmalarının birinde sözü edilen “çayın içindeki şeker” benzetmesi gibi düşünülebilir.

Bir soru: Öğrenciyi güçlendirecek miyiz bütün bunlara sahip olabilme yönünde, yoksa Freire'nin terimiyle, evcilleştirecek ya da ehilleştirecek miyiz?

Çok kısa bir süre önce bir toplantıda, bir meslektaşımın beni mutsuz eden, gözlerimi dört açtıran bir tanımı vardı; “iyi vatandaş kimdir?” tanımı. “Toplumun kendisinden

beklediklerini yerine getiren...” diye başlayan bir cümleydi. Bu da öyle. Eğer evcilleştirecek, ehlfleştirecek, uymaya yöneltecek, istenileni yapmasını sağlayacaksak, o, bir şeydir. Güçlenmesini ve o gücü kullanarak bir şeyler yapıyor, bir şeyleri dönüştürüyor olmasını sağlayacaksak o bambaşka bir şeydir. Burada iç güçten söz ediyoruz, yapabilme gücünden söz ediyoruz, direnme gücünden söz ediyoruz. Destek, dayanışma, örgütlenme ile birlikte güçlenmekten söz ediyoruz. Bu, çocuklar kadar, öğretmenler için de söz konusu.

Çocukların ve gençlerin toplumdaki gerçek sorunlara eğilebilmeleri; düşünen, toplumsal sorumluluk sahibi, çok kimlikli, bireyliğinin bilincinde kişiler, demokrat yurttaşlar olabilmeleri; toplumsal konularda eyleme geçebilmeleri, savunma yapabilmeleri, kalıp yargılardan ve ön yargılardan arınabilmeleri, insan hakları, özgürlükler, çevre, şiddet vs. gibi çok önemli konularda düşünebilmeleri, bunların üstünde çalışabilmeleri, hukukun üstünlüğünü benimseyebilmeleri ve daha birçok niteliği üstlerinde toplayabilmeleri için donanmaları ve güçlenmeleri gerekiyor. Gençler, yalnız gençler değil bütün insanlar, onlardan beklediğimiz ölçüde yetkinleşirler. Eğer beklentimiz yoksa olanak yaratmayız yetkinleşmeleri için, yapip edebilecekleri şeylerle onları karşılaştırmayız. Olanak yoksa, deneyim kazanılmaz. Deneyim kazanılmayınca da beklenen durum yani yetkinleşme ortaya çıkmaz. Sonra da döner deriz ki, “Aa! ben zaten biliyordum, bu grupta iş yoktu, bu insanlardan bir şey çıkmayacaktı.” Oysa, aslında hiçbir şey bilmiyordunuz siz ta başta bu insanlara damgayı vururken, iş çıkmayacak diye düşünürken. O vurduğunuz damga nedeniyle, yaptığınız ya da sakındığınız şeyler dolayısıyla, **siz** belli bir yerde tuttunuz kişiyi ya da kişileri. **Siz** engellediniz bir yere yürümelerini. Bunun adı sosyal psikolojide, “Kendini doğrulayan kehanet”tir. Başta kehanet olan bir şeyi siz kendi davranışınızla gerçeğe dönüştürüyorsunuz. Sonra üstüne bir de dönüp diyorsunuz ki “Ben bunu yıllar önce bilmiştim.” Bu doğru değil. Bu iyi bir şey değil. Ne zaman kendini doğrulayan kehanetin içinde olduğumuza çok dikkat etmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi buradan sonrası için, önemli gördüğüm birtakım kavramlar çerçevesinde bir şeyler söyleyeceğim. Yani bazı başlıklar sunacağım size, önemsedüğim. Ayrıntılandırmaya zamanım yetmeyecek ama başlıkları verip özet bir şeyler söyleyeceğim. Bu başlıklardan biri, “Sorumlu, katılımcı, etkin yurttaş olma”. Eğitim sisteminin, değerler bağlamında ön ayak olması gerekenlerden birinin, bu olduğunu düşünüyorum. Ama burada yurttaş derken, milliyetçi, “biz Türkler herkesten iyiyiz”ci bir vatandaşlıktan söz etmiyorum; dünya vatandaşı insanlardan, evrensel değerlerle bezeli insanlardan bahsediyorum. Bu bağlamda, iki çok değerli meslektaşımın birlikte yazdığımız bir kitaptan alıntı yapacağım size: “Toplumsal sorunlara duyarlı, toplumsal sorumluluk sahibi [bu bende bir takıntı görüyorsunuz] her türlü dogmatiklikten uzak, etkin katılımı bilen, isteyen, bilgili ve akıllı katılımı başarabilen, kendi düşüncelerini oluşturabilen, başkalarının düşüncelerini –veri, kanıt vb.

dayanarak- tutarlılık ve sağlamlık açısından sorgulayıp değerlendirebilen, empati sahibi, tartışmada uzlaşma kültürüne sahip insan yetiştirmek, yurttaşlaşma sürecine katkı yapmak demektir” diyoruz, Sami Gülgöz, Füsün Üstel ve ben, Eleştirel Düşünme kitabımızda. Bakın, günümüzün demokratik yurttaş profilinde, (a) siyasal ve hukuksal okuryazarlık var. Bu siyasal ve hukuksal okuryazarlık meselesi benim için çok çok önemli. Ama burada hiç ayrıntıya girme olanağım yok; (b) etik anlayış var, (c) dili çözümlenme ve kullanabilme var (ki bunun içinde dinleme var, demagojiden uzak durma var, gizli gündemler oluşturmama var, bin türlü şey var), (d) sorun çözme, uzlaşma ve barış kültürü sahibi olma var, (e) karar verme var, (f) verilen kararlara uyma var.

OECD'nin “Öğrenme nedir?” diye bir raporu var. Etkin yurttaşlığa değiniyor, öğrenci merkezli olsun diyor. Öğrenme toplumsal bir olgudur diyor. Duygular öğrenmeyle çok yakından ilintilidir diyor. Hiçbiri bilmediğimiz şeyler değil ama hatırlamakta yarar var. Bireysel farklılıklar var diyor. Öğrencileri esnetmeliyiz diyor. Bu esnetme kavramını seviyorum. Her bir öğrenciyi esnetmek, en başta kendimizi esnetmek, önemli bir şey gerçekten. Bilgiyle yaşam arasında yatay ilişkiler kurulmalıdır diyor. Demin “Gönüllülük, çevreyle ilişkiler, toplumsal sorumluluk çalışmaları, okul yaşamında komşu çevre, toplumla ilişki kurma meselesi” dediğim şeyleri kastediyor. Bu bir içgörü geliştirme yöntemidir aynı zamanda. Ve bir öğrenme deneyimidir. Birçok araştırma bunu gösteriyor. Kişinin her türlü performansını olumlu etkiler, okuldaki başarısını olumlu etkiler. Dayanışmayı, paylaşmayı, katılımı, ekip çalışmasını öğrenmesine yardımcı olur. “Bir şey yaptım” duygusu, dolayısıyla da doyum duygusu yaratır. Bu “bir şey yaptım” meselesi için, yapabilirliği anlatmak için İngilizce’de agency diye bir kavram var. Bunu nasıl anlatsam nasıl çevirsem diye düşündüm. Karar verme ve seçim yapma kapasitesi dedim. Sonra biraz daha araştırdım, birkaç eşe dosta sordum. Buna bazen edimsellik, bazen eylemlilik denilebildiğini öğrendim. Fail olma, bir şeyin faili olma, bir şeyi yapma ve o yaptığınız şey dolayısıyla bir fark yaratma, değişim sağlayabilmiş olma, etki yapabilmiş olma. Bu kavramın yani “agency”nin karşıtı, çaresizlik.

Sosyal psikolojide “öğrenilmiş çaresizlik” dediğimiz bir kavram var. Size küçük bir anekdot: Seligman adlı yazar, 70’li yılların sonunda öğrenilmiş çaresizlik kavramını ortaya attığı, aynı addaki kitabında şöyle –belki basit ama bence çok önemli- bir örnek verir: Bir yaşındaki çocuğunuzu, varsayın ki, mama iskemlesine oturtunuz. Döndünüz arkanızı çocuğa, bulaşık yıkıyorsunuz; çok mutlusunuz zira çocuk nasıl olsa mama iskemlesinde yani güvende. Düşmez, kalkmaz, prize parmağını sokmaz; oh, işinizi yapabileceksiniz. Çocuk, eline verdiğiniz bir şeyi o mama iskemlesinin tablasına belli aralıklarla vuruyor kendi kendine. Siz bunu duyuyorsunuz ve hararetle bulaşığınızı yıkamayı sürdürüyorsunuz. “Bırakın kardeşim o bulaşığı beş dakika” diyor Seligman; “dönün arkanızı, o çocuğun gözüne bakarak, tebessüm ederek, o tablanın üstüne siz de vurmaya başlayın”. Böylece çocuk duyulduğunu ve bir cevap

aldığını görsün. Diyelim çocuk orada “konuşurken” yani size bir şey anlatmaya çalışırken, siz “aman o güvende nasılsa” deyip çorbayı karıştırıyorsanız ya da daha büyük çocuğunuz size bir şey anlatıyorken siz kendi işinize bakıyorsanız, tabletinizle uğraşıyorsanız, televizyon izliyorsanız, bütün -benim adına aldırmaçlık diyeceğim- bu şeyleri yapıyorsunuz. Seligman bunun, giderek karşı tarafta öğrenilmiş çaresizliğe yol açtığını söylüyor. Dolayısıyla da ben diyorum ki, çocuğun sesini duymalıdır, onun, “ben fark yaratabiliyorum”u, “ben bir şey yapabiliyorum”u anlamasına ve deneyimlemesine yol açmalıdır eğitim sistemi de. Hele hele eğitim sisteminin çocukta ve gençte öğrenilmiş çaresizlik yaratması, kesinlikle affedilmezdir.

Okul kültürü; okulun normal değerleri, alışkanlıkları, tutumları gibi şeylerin toplamından oluşuyor. Bu kültürle ilgili olarak çocuk ne düşünüyor acaba? Bu kültürü biçimlendirmekte bir pay sahibi olduğunu düşünüyor mu? Bakın, okul kültürünü değerlerle bezeyelim, bunlar doğrultusunda davranış gösterelim diyor değilim ben. Hepsi çok iyi şeyler ama “sonra da bunları çocuğa dayatalım” diyorsak -ya da demiyor ama öyle yapıyorsak- o zaman tamamen değersizleşiyor. Burada önemli olan, çocuğun, kendisinin de o kültürü yaratmakta bir payı olduğunu fark edeceği düzeneği kurabilmektir. Kendini okula ait hissettiği, bakış açısını dillendirebildiğini, sesini duyurabildiğini düşündüğü durumların olduğu düzenek. Mama iskemlesi, işte bu ses duyurma meselesi.

Bir başka, ama önem verdiğim ses duyurma meselesi ile yakından ilişkili, başlığım şu: “Özgüven değer mi?” Benim için önemli bir değer. Herhalde hepimiz için de. Eminim sorsam “özgüveni değer olarak görmeyen var mı?” ya da “çocuklara özgüven aşılamayalım arkadaş diyen var mı?” desem, “Ne diyorsun kardeşim?” dersiniz. Ancak, herhangi bir şeyi hak olarak görebilmemiz için önce onu değerli görmemiz gerekir. Değer olarak göreceğiz ki bu benim hakkım olsun diyebileceğiz. Eğer ahlaki ikilemler yaratmıyorsak, eğer çocukları tartıştırmıyorsak, eğer onları komşu çevreye katkı yapanların içinde tutmuyorsak, onları birey olarak görmüyorsak, kendilerini ifade edebilme şansını onlara tanımıyorsak, ne oluyor? Okuyorum bir yazımdan: “Otorite konumundaki kişiler tarafından sizin adınıza benimsenmiş ve size dayatılmakta olan değerleri, amaçları, rolleri vs. kabul etmek durumunda bırakıldığınızda bunun sosyal psikolojideki adı bağlanmış kimlik ya da ipotekli kimliktir. Dolayısıyla, yetişkinler olarak, çocukta ve gençte kimlik gelişmesini, kimliğinin yeşermesini ve olması gerektiği gibi derinlik ve genişlik kazanmasını engelliyorsunuz demektir”. Bu ipotekli kimlik kavramı benim için çok önemli kavramlardan birisi. Negatif anlamda kimliğini ipotek altına almak için çocuğu ve genci -hele ki ortaöğretim çağındaki genci- bize bağımlı bir parça olarak görmek yerine bağımsız bir toplumsal aktör olarak görmek zorundayız. Bu da gencin sesinin çıkabilmesi demek, sesini çıkarmayı öğrenmiş olması demek. Bakın, “çıkarmasını” demekle çıkmıyor, çıkamıyor o ses. Bu bir öğrenme süreci; süreçte bu sesin duyulmasını ve dinlenilmesi, bu sese saygı duyulması gerektiriyor. Diğer bir deyişle,

görünür ama duyulmaz olan “uslu” çocuk ya da genç beklememeyi/istememeyi gerektiriyor. “Ses”, gencin amaçları, beklentileri, umutları, yakınmalarıdır. Bağımsız aktör olan, ses vermenin yollarını bilir. Bu apayrı bir yetidir ve eğitim süreci “ses”in kazanılmasında temel bir rol oynayabileceği gibi kazanılmasını engelleyici de olabilir.

Bir başka başlığım, “klişeler”. “Değerlerimizi yaşatmalıyız”. “Bizi sımsıkı birbirimize bağlayan sımsıkı değerlerimiz var”. “Millî değerler”, “manevi değerler”, “geleneksel değerler” ve daha onlarcası. Buyrun, başka klişeler: “Bu bize uymaz”, “bu bizim kültürümüze uygun değil”, “bizim kültür için bu kavramın ayrı bir tanımının yapılması gerekir”. Yıllar önce, çok değerli bir meslektaşım, Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği’ni kurma çalışmaları yaptığımız sırada, şöyle dedi: “İngilizlerin, Amerikalıların falan tanımı bize uymaz; kendi kültürümüzün ihmal ve istismar tanımını yapmalıyız”. “Neden?” dedik. Şu yanıtı aldık: “Canım bizde ufak tefek tokatlar falan ‘tedip’ amaçlıdır, istismar sayılmaz”. Böyle şeyleri söyleyemeyecek yerde olmamız gerekiyor. Daha klişe ister misiniz? “Hassasiyetlerimiz”. Bunu söylediğim zaman kulağınıza bir dolu ses geliyor mu? Televizyonda ve her yerde, siyasetçilerin ve her meslekten insanın dilinde “hassasiyetlerimiz” var. “Kırmızı çizgilerimiz” var. Bir şeyleri sürekli “hassasiyet” olarak nitelemekten, dolayısıyla dokunulmaz kılmaktan uzak durmak zorundayız. Her şeyi tartışılabilir, konuşulabilir, bu nedenle sınıf içine girebilir olarak düşünmek zorundayız ki gözlerimiz açılsın, ufkumuz genişlesin.

Şöyle söyleyerek, zamanım olsaydı paylaşmak isteyeceğim düşüncelerime değinerek bitireyim: “Düzye üstü tuzağına ne olur dikkat edin” diyecektim. “Bu sınıf öğrencinin, bu yaş öğrencisinin düzeyinin üstündedir bu konu/ bu kavram/ böyle bir tartışma, vb.” demeden önce yirmi kere düşünün çünkü çok yanılıyor olabilirsiniz. Ne kadar düzey üstü zannettiğiniz şeyi yaparsanız yani sınıf içine sokarsanız, o kadar omzundan tutup düzeyini yukarıya çekiyorsunuzdur öğrencinin. Başka ne diyecektim? “Katılım bir değer mi sizce?” diyecektim. Öyledir diyorsanız, Roger Hart’ın katılım merdivenine bir bakmanızı önerecektim. Hart bize, katılım zannettiğimiz şeyin aslında çocukları zorlama, manipüle etme, dekorasyon amaçlı kullanma olduğunu anlatıyor. Mış gibi yaptığımızı anlatıyor. Adet yerini bulsun diye, dostlar alışverişte görsün diye bir şeyler yaptığımızı; bunların, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de uzun uzun anlatılan katılım hakkının kullanımı ile uzaktan yakından ilişkisi olmadığını, çocuğu hiçbir biçimde geliştirmedeğini, dolayısıyla hem kendimizi hem onu aldattığımızı anlatıyor. Çocuğun gerçek katılımının ne olduğunu da anlatıyor.

Evet, yukarıdakileri ayrıntılandırmaktan da, başka başlıklara yer vermekten de vazgeçiyorum ve bir anekdotla bitiriyorum. Hani çocuk sesini çıkarmayı da, çıkardığı zaman dinlenildiğini de bilmeli, okul kültürünün oluşmasında yer almalı dedik ya,

anekdot o konuya ilişkin: Ben Eğitim Reformu Girişimi şemsiyesi altında bir çalışma yaptım, ekibimle birlikte tabii. Bir okulda, tek bir okulda, aynı okulda, iki yıl boyunca, anafikri eleştirel düşünme olan çok çeşitli çalışmalar yürüttüm, okulun tüm öğretmenleri ve yöneticileriyle. Amaç oydu en azından. Bir gün, sabah erken bir saatte okula girerken müdürle karşılaştım. Selamlaştık, el sıkıştık; dedi ki, “Bakın şimdi bu önünde bulunduğumuz sınıf boş, öğrenciler daha gelmediler; bu sınıftaki öğrenciler sınıf kurallarını kendileri oluşturdular. Siz böyle şeyleri önemsiyorsunuz, isterseniz göstereyim”. “A, ne güzel, beraber bakalım” dedim. Kapıyı açtı, kapının iç tarafına kocaman bir karton konmuş; tepesinde Sınıfımızın Kuralları başlığı. Üçü ezberimden hiç çıkmamış olan sekiz on kural alt alta sıralanmış başlığı altında. Ezberimdeki o üç kural şunlar: “Koridorlarda koşmayacağız”, “öğretmenimizi üzmeyeceğiz”, “sınıfta konuşmayacağız”! Biz eleştirel düşünme için çırpınmışız, öğretmenlerle ve yöneticilerle, sınıflardan gürültü çıksın diye, sınıflarda usulünce tartışma olsun, adı tartışma olup da daha çok öğretmenin konuştuğu değil, öğrencilerin birbirleriyle konuşup tartıştığı sınıflar, ortamlar oluşsun diye çırpınmışız, “Sınıfta konuşmayacağız” diye kural koymuş çocuklar; buyrun bakalım! Koşmak ve öğretmeni üzme de yasak! Diyeceğim şu: O çocuklar o kuralları niye koyuyor? Yetişkinlerin ne istediğini biliyorlar, seslerini öyle çıkarırlarsa aferin alacaklarını biliyorlar da ondan. Bu, çok kötü, çok çok acı bir şey. Başka örnek: Birkaç yıl önce televizyonda duyuyorum; “Yaz tatili iyi geçti mi? Neler yaptın?” diyor spiker. Çocuk cevap veriyor: “Ödevlerimi yaptım, derslerimi tekrarladım”! İnanın bana, valla bu kadar. İnsaf yani, kim konuşuyor? Yine bir gün televizyonda duyuyorum -duymak için duyarlı olmak gerekiyor, duyarlıyım bu konulara çok- soruyorlar “Hangi kitaplar iyi kitaptır?”, çocuk cevap veriyor: “Bana bilgi veren, beni geliştiren”. Vallahi insaf. Beni eğlendiren, güldüren kitap gibi şeyler diyemiyor çocuk.

Bütün bunlar bana, çocukların bize şunu söylediklerini gösteriyor; “Foyanız meydanda kardeşim”.

Teşekkür ederim.

NOT: Yukarıdaki metin, 1 Aralık tarihinde Türkiye Özel Okullar Derneği Sempozyumu'nda yaptığım konuşmanın bant çözümü. Bana gönderilen bant çözümünü okurken, bir önemli ve giderek dikkatimi çeken konuya hiç değinmediğimi fark ettim; burada yani basılacak metinde bir kısa eklemeye izin vardır, umarım.

Bazı kişilerin, hatta eğitim alanından bazı kişilerin, hem benim konuşmamda hem de sempozyumun diğer konuşmacılarınca sayılan ve bazıları ayrıntılandırılan değerleri, fazla, nasıl desem, yumuşak bulduklarını, eğitim süreci içinde çocuklara kin, nefret, öfke gibi olumsuz, sert duyguların da varlığının öğretilmesi gerektiğini savunduklarını üzülenek görüyor, duyuyorum. Çocukların çok çok erken yaşlarda ayrımcılığı, farklı olanı reddetmeyi ve benzer olumsuzlukları öğrenmiş oldukları üzücü durumunun, dünyanın çeşitli yerlerinde yürütülmüş araştırmalarla bulgusu olduğunu saptanmıştır.

Bu kişiler, herhalde, okullarda zorbalığın da artan bir ciddi sorun olduğunun farkında değiller. Özetle, bunlar zaten öğreniliyor. Çabamız, öfke kontrolünü bilen, ötekine kin ve nefret beslemeyen insanlar yetişmesini sağlamak. Eğitim denilen sürecin hem en baştaki ve hem de nihai hedefi, insan insanları yetiştirmek olmalı.

Konuyu, çocuk ruh sağlığı alanında benden çok daha yetkin bir ağızdan alıntıyla bitireyim. Alıntı, Hürriyet Gazetesi'nin, 28 Ocak 2018 tarihli Pazar ekindeki, "Öfke çağında iyi bir insan nasıl yetiştireceğiz?" başlığı altında ve hem de o başlık altındaki NE YAPMALI kutucuğunda görüş bildirenlerden biri olan, çocuk ve genç psikiyatrisi Prof. Dr. Yankı Yazgan'dan. İki yerdeki görüşü harmanlayarak alıntılıyorum: "Öfkeli davranışları nedeniyle okuldan çıkarılan, ruh sağlığı hizmetleri için yönlendirilen küçük çocukların sayısı artıyor. Küçük yaşlarda başlayıp devam eden öfke ve saldırganlık, daha büyük yaşlardaki DEHB (Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu), davranım ve duygudurum bozuklukları için ciddi bir risk göstergesi... Öfkenin saldırganlığa dönüşmesini, nerede duracağını bilmek, kendisini olduğu kadar başkasını düşünmeyi akıl etmek önler. Başkasına zarar vermeyi meşrulaştırıcı, öteki kişinin bir biçimde bunu hak ettiğini ve o kişiye 'oh olduğunu' düşündürücü yetişkin tutumları, empatiye ve merhamete pek yer bırakmaz... 'hak arama ve ses çıkarmanın imkânsız olması', çocuk bir süreliğine sinmiş ya da durumu sineye çekmiş bile olsa, haksızlığın doğurduğu öfkenin eninde sonunda patlamasına yol açar. Hakkını arayabilen, itirazını belirten çocukların öfkesi saldırganlıkla sonuçlanmaz."

O halde okul, kul yetiştirmesin. Kindar, öfkeli, nefret dolu çocuklar değil, haklarını da hak aramanın yollarını da bilen çocukları yetiştirmeye hizmet etsin eğitim.

Prof. Dr. Gelengül HAKTANIR

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi, TEMA Vakfı Bilim Kurulu Üyesi

DEĞER VEREBİLMEK İÇİN DEĞERİNİ BİLELİM

Değerler ve Değer Eğitimi

Değerlerin tanımı çeşitli yazarlara ve kaynaklara göre değişebilmektedir. Genel anlamıyla söylemek gerekirse değer; “Bir varlık, olay veya duruma atfedilen iyilik, önem, kullanışlılık ya da kıymet derecesi veya elle tutulamayan nitelik” olarak tanımlanmaktadır.

Değerler eğitiminde ise değerler farklı bir anlam içermektedir. Bir tanımı şöyledir; Değerler, davranışlara rehber olan, kararları veya inançları değerlendirmede referans alınan, kişisel bütünlük ve kimlikle yakından ilişkili olan ilkeler, temel kanaatler, idealler, standartlar ya da yaşamsal tutumlardır. Değişik kaynaklarda farklı değerlere yer verildiği görülmektedir ancak akıl yürütmeyi engelleyen bir şeyin değer olması kabul edilemez. Örneğin merhamet kendi başına değer olamaz, adalet ise en iyi değerdir denilebilir. Bu durumda merhamet için ancak adaletliyse iyidir diyebiliriz. Eğitimle doğrudan ilişkili değerlerin yanı sıra değerler eğitimi çeşitli toplumsal kurumlar veya yapılarla ilişkili alanlarda insani değerlerin gelişimini içermelidir. Bu anlamda ahlaki, siyasal, kültürel, yerel, küresel, bireysel, bilimsel, dini, çevresel (ekolojik), estetik, sanatsal, ekonomik ve tinsel alanlarda değerlerden söz edilebilir. Bu alanlarda farklı değerler ele alınabilmektedir ancak bazı değerler bütün alanlarda önem kazanabilmektedir.

Türkiye’de değerler eğitiminin hedeflediği değerler “yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, paylaşımcı olma” olarak belirtilmektedir. Bu değerlerin gelişimini destekleyebilmek için çocuğu kendi özel yaşamında ve eğitim ortamlarında etkin kılacak yöntemlerin planlı olarak bütünleştirilmesi ve öğrenme ve öğretim süreçlerinde farklı etkinliklere yer verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak değer kazandırmanın sadece etkinlikler aracılığıyla yapılabilecek bir görev olmadığı, değerlerin, çocuğun çevresindeki bütün yetişkinlerin doğru tutum ve davranışlarının tutarlı ve sürekli olmasıyla desteklenebilecek bir konu olduğu unutulmamalıdır.

Eğitim sürecine bakıldığında, aslında eğitimin; öğretmen, okul ve program gibi çeşitli bileşenleri ile açık veya örtük olarak değerleri yansıttığı söylenebilmektedir. Değerler okulda yapılan eğitimlerde her şeye sinmiş durumdadır. Okulda bulunan bütün

yetişkinlerin vurguladığı konular, yaptıkları açıklamalar, pedagojik yaklaşımları, kendi aralarındaki veya okul-aile arasındaki ilişkiler, öğrenme-öğretim ortamlarındaki uyarılar, eğitim programının amaç ve kazanımları, içerdiği-içermediği konular, ortam ve materyaller, kullanılan dil gibi özelliklerle değerler hem açık hem de örtük olarak eğitime yansıtılmaktadır. Bu süreçte bir yandan öğrencilerde çeşitli değerlerin gelişimi sağlanırken bir yandan da toplumun değerleri yansıtılır. T.C. Yüksek Öğretim Kurumu 25 öğretmenlik lisans programında 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlamak üzere güncellemeler yapmıştır. Temel eğitim dönemine öğretmen yetiştiren, okul öncesi ve ilkökul öğretmenliği lisans programlarına bakıldığında; konuyla ilgili olarak “Erken Çocukluk Dönemi Çevre Eğitimi”, “Karakter ve Değer Eğitimi”, “Eğitimde Ahlak ve Etik”, “Özel Eğitim ve Kaynaştırma” derslerinin programlara eklendiği görülmektedir. Bu derslerin eklenmesi olumlu bir gelişme olarak ele alınabilir ancak yukarıda özetlenen ölçütlerin dikkate alınıp yanlış uygulamalar yapılmaması koşuluyla...

Değerlerin kazandırılmasında okulların yanı sıra devlet, aileler, yerel çevre, akranlar, medya ve diğer toplumsal kurumlar da etkilidir. Ancak çocukların yaşamında okullarda verilen değerler eğitiminden çok aileleri ve yakın çevrelerinde yaşatılan değerlerin kalıcı olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenlerle çocuklara hangi değerlerin kazandırılacağı önemli bir sorun olarak ortaya çıkabilir. Çünkü aynı toplumda farklı kurumların çatışan değerleri olabileceği gerçeği karşısında uygun değerlerin belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin birkaç gün önce, 28-29 Kasım 2018 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen “TRT Uluslararası Çocuk Medyası Konferansı”na katılan bilim insanları, özel ve kamu medya çalışanları da bu konuları ele aldılar ve sonuçta sadece medya kuruluşlarının değil çocuk ve çocuğun çevresindeki bütün yetişkinlerin medya okuryazarı olması için çaba gösterilmesi gerektiğini tekrar tekrar belirttiler. Bu toplantıda çocukların beğendikleri bir çizgi film ya da videoyu yılda 53 kere izleyebildikleri de belirtildi. Bu bilgiyi dikkate almak gerek çünkü içinde hangi konuların hangi yönde ele alındığı, içinde yaşanan toplumun ve ailelerin değerlerine uygun bir yorumlama olup olmadığı son derece önem kazanmaktadır. Konferansta RTÜK İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı tarafından pilot bir uygulama ile “Medya Okuryazarlığı” dersi başlatıldığı ve dersin sonunda yapılan değerlendirme ile öğrencilerin yarısından fazlasının dersten yararlandığının bulunduğu bildirilmiştir. Bu çalışma sürecinde öğrenciler için bir kitap hazırlanmış, 4-12 yaş grubu için bir dergi hazırlanıyormuş, bunun yanı sıra bu dersi verecek öğretmenler için hizmet içi eğitim çalışmaları da başlatılacakmış. Böyle olumlu adımların farklı kurumlar tarafından ve bu topraklarda yaşayan bütün çocuklara ulaşacak şekilde atılmasında büyük yarar olacaktır. Bu bağlamda özellikle ailenin, medyanın ve okulun katkıda bulunduğu değerler üzerinde dikkatle durulmasının ve bu sorunun çözülebilmesi için sınıf içi çalışmalarda ve evlerde çocuklara değerleri inceleme, analiz etme ve eleştirme fırsatı sunulmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Erken Yaşlar Değerli Yıllardır

Erken çocukluk yaşlarını da içine alan temel eğitim döneminde çocukların eğitimi söz konusu olduğunda öncelikle çocukların çevrelerini nasıl algıladıklarını gözden geçirmek gerekir. Algı, duyu aracılığıyla alınan bilginin yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle bireyin bir nesne/ varlık hakkında algısının oluşabilmesi için o konuda duyuları yoluyla bilgi edinmesi gerekmektedir. Çevreden bilgi edinme yoluyla oluşan algı, bireyin bu bilgileri uygun ve doğru bir şekilde eyleme dönüştürmesine, yorumlamasına ve değerlendirmesine yardım etmektedir.

Bireyler dünyayı görsel algı ve işitsel algı gibi tüm duyu organları yoluyla algırlar. Her duyuma ilişkin algıları vardır. Ancak en büyük ağırlığı görsel algı taşımaktadır. İnsan, toplum ve çevresi arasındaki devamlı etkileşim davranışın temel kaynağını oluşturur. Etkileşimlerin nitelikli, tutumların sağlıklı ve dolayısıyla davranışların doğru yönde olması ise o konudaki algıların doğru bilgilere dayanmasını gerektirir. Duyular algılanan bilgiler=>tutumlar=>davranışlar sürecini en başından ele aldığımızda ise insanın dünyaya gelişi itibarıyla duyularının geliştirilmesinin önemi görülebilmektedir. Bir çocuk için öncelikle yapmamız gereken şey onun kendini tanıması ve kendine değer vermesi için ona rehber olmaktır. Dünyaya gelişinden itibaren önce ailesinde, yakın çevresinde ve sonra da okul öncesi eğitimden itibaren öğrenim hayatında çevresindeki yetişkinlerin bu rehberlik görevini çok iyi yapması gerekir. Çünkü kendisinin farkında olmayan, yapabileceklerinin sınırlarını bilmeyen bir birey başka varlıklara değer veremez. Değerler konusu bilişsel, duyuşsal ve devinimsel becerilerin çok yönlü olarak desteklenmesini gerektirmekle birlikte; inanma, takdir etme, benimseme, özen gösterme, sorumluluk alma, gönüllülük, tercihleri belirleme, tutum geliştirme ve değer verme gibi becerileri içeren duyuşsal becerilerin gelişimi değerlerin oluşmasında öne çıkmaktadır.

Okul öncesi ve okul çağlarında oluşan ilgiler ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların temelini oluşturur. Özellikle çocukluk çağında ve genç yaşta oluşan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir. Değerler eğitiminin önemli bir konusu olan çevre eğitimi konusunda bireylerde çevreye yararlı bilinçli davranışların gelişmesine yardımcı olabilmek için erken yaşlarda onlara doğayı tanıtıcı ve sevdirci oyunlar oynatmak, doğada yaşantılar kazandırmak gerekmektedir.

Bu konularda hazırlanacak çeşitli etkinlikler ve yaşantılarla çocuklar, olumlu duygular edinirler ve çevre dostu olmayı öğrenirler. Doğanın bir değer olduğunu öğrenen çocuklar bütün duyu organlarıyla onun güzelliklerinin farkına varır ve onu korumak için çaba harcarlar.

İnsanlar sevdiklerini korurlar ve bildikleri, tanıdıkları varlıkların sorumluluğunu alırlar.

Bu nedenle çocuklara hayvan ve bitkileri sevdirmek, çevre eğitiminin en temel

amaçlarından birisi olmalıdır. Çevre eğitimi, belirli bir etkinlik saatiyle sınırlandırılmayıp her etkinlikle ilişkilendirilerek sunulmalıdır. Bunun için de her öğretmen çevre sorunlarına karşı duyarlı olmak yani çevre bilincine sahip bir birey olmak zorundadır. Çocukluklarında bitki ve hayvanlarla ilgilenen ve doğada çocukluk yaşantıları olan kişilerin ileriki yaşamlarında, çocukluklarında bu şansı olmayan kişilere göre çevre sorunlarına karşı daha duyarlı oldukları belirlenmiştir.

Erken çocukluk döneminde çocukların doğayı keşfetmeleri ve doğa ile bağ kurmaları için yetişkinler neler yapmalıdırlar?

Çevre sorunlarının birey tarafından risk olarak algılanması ve tehdit olarak görülmesi de çevreye yararlı davranışları motive etmesi açısından oldukça önemlidir ancak çocuklara her zaman olumsuzluklardan söz etmek de doğru ve istenen bir eğitim yöntemi olamaz çünkü çocukların geleceklerinden ümitlerinin kesilmemesi gerekir. Eğer bir birey geleceğine güvenle bakamazsa onun yaşam sevinci kaybolur.

Gelecekte çocukların bitki ve hayvanlara karşı olumsuz tutum geliştirmelerini, diğer canlılara karşı acımasızca davranmalarını ve hayvanlardan tiksinti duymalarını önlemek için, hayvanları kötü birer varlık olarak gösteren, devamlı insanlara zarar veren yaratıklar olarak sunan masal ve hikâyelerin anlatılmasına son verilmeli ve aynı zamanda ormanların da kesilmeye ve kullanılmaya mahkûm birer hammadde olduklarını çocukların zihnine yerleştiren şarkılardan ve şiirlerden vazgeçilmelidir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar için doğa kendi başına bir laboratuvardır. Bu nedenle onlarla yapılacak farkındalık ve bilgi kazandırıcı bütün eğitimlerin doğal ortamlarda yapılması algılarının gelişimi ve duyuşsal becerileri kazanmaları açısından son derece önemlidir.

Örgün eğitime başlayan çocuklara ise okullar yeni ve önemli görevler verir; hedefler ve beklentiler belirleme, davranışlar ve etkinlikler konusunda etkileyici sınırlamalar uygulama ve sosyal etkileşimleri çoğaltma gibi. Bu yaşlarla birlikte başkalarının bakış açılarını görme yeteneğinin artması, yeni bilginin edinilmesinde artan yeterlilikle sonuçlanır ve işbirlikçi öğrenme faaliyetlerini kolaylaştırır. Bu nedenle çocukların kural tabanlı oyunlar ve takım sporlarına katılmaları özellikle yararlıdır. Bu etkinliklerin çoğunlukla açık havada düzenlenmesinin ise çok yönlü yararları olduğu bilinmektedir.

Gününün büyük bir kısmını doğal ortamlarda, açık havada geçiren, motor gelişimleri buralarda desteklenen çocukların obezite sorunlarının olmadığını, sosyal duygusal sorunlar yaşamadıklarını, enerjilerini olumlu yönlerde harcadıkları için evde ve açık havada rahatlıkla uykuya geçebildiklerini vb. ortaya koyan, yani doğanın sağaltıcı etkisini vurgulayan sayısız araştırma sonucu vardır. Aksi takdirde “*Doğa Yoksunluğu Hastalığı*” na sahip bireylerin sayısının artacağı bellidir.

Çevre, sosyal ve ekonomik konular üzerine çok kapsamlı araştırmalar yapan ve disiplinlerarası küresel bir anlayışla bunları analiz eden, sürdürülebilir bir dünyaya

ulaşmak için gerekli bilgi ve fikirleri insanlara sunan çok saygın bir kuruluş olan Worldwatch Enstitüsü her yıl yayınladığı dünyanın durumu kitaplarında dünyanın çeşitli sorunlarını irdeleyen ve çözüm yolları içeren makaleleri barındırmaktadır. Bu yayınlarda da vurgulandığı gibi, erken çocukluk döneminde verilecek nitelikli eğitimin sürdürülebilir gelişme için eğitim (Education for Sustainable Development-ESD) açısından anahtar olduğu birçok araştırma ile ortaya konulmuştur. ESD'nin temel ilkelerine bakıldığında; Respect: çocuk haklarına, doğaya ve varlıklara saygı duymak; Reflect: Dünya'daki farklı kültürel özellikleri yansıtmak; Rethink: Çocukların tüketim kültürü ile baş etmede yaratıcı çözümler üretmelerini desteklemek; Reuse: eski şeyleri yeniden kullanmak; Reduce: daha az şeyle daha çok şey yapabilmek/kullanımı azaltmak; Recycle: geri dönüştürmek; Redistribute: kaynakları daha eşit kullanmak gibi değerleri içeren kavramların öne çıktığı görülebilmektedir. Çocukların son yıllarda doğadan ve doğallıktan uzak yaşantılar içinde olduklarını ortaya koyan araştırmalar dikkate alındığında eğitim-öğretim süreçlerinde bu ilkeleri dikkate alan çalışmalarla değerler eğitimi yapmaya özen gösterilmesi gerektiği açıktır.

Canlı ve cansız varlıklar, doğal ve yapay çevre, çevreye karşı sağlıklı tutum ve davranışlar okul öncesi eğitim programlarında ilgili konu, kavram ve kazanımların yer aldığı etkinlikler aracılığıyla ele alınabilmektedir. İlkokul programında ise bu konular, 'Hayat Bilgisi', 'Sosyal Bilgiler' ve 'Fen Bilimleri' derslerinin önemli konularından biridir. İlkokul öğrencilerinden başlayarak bütün vatandaşların doğayı, doğal varlıkları ve ekosistemi tanıyıp-öğrenerek bilinçli vatandaşlar olmaları toplumun ve ülkenin geleceği açısından vazgeçilmez konuların başında gelmektedir. Ancak konunun eğitim programlarında yer alması yeterli değildir, bütün kamu/özel kurum ve kuruluşlarının bu konularda çalışmalar yapması gereklidir.

Bu bağlamda sivil toplum örgütlerinin eğitim etkinliklerinden örnek vermek gerektiğinde, Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nın (TEMA) ilgili akademisyenlerle birlikte farklı öğrenim kademelerindeki çocuklar için geliştirdiği "Minik TEMA", "Yavru TEMA", "Ortaokul TEMA" ve "Lise TEMA" Eğitim Programları ile eğitim materyalleri dikkati çekmektedir. Bu eğitim programları, 81 ilde gönüllü öğretmenler tarafından uzun yıllardır uygulanmakta ve yüzlerce çocuğa değerler eğitiminin en önemli konularından biri olan çevre eğitimi verilmektedir.

Bütün bu bilgiler bize şunları söylemektedir: Özellikle doğa ve çevre konularını içeren fen eğitimi etkinliklerine çocukların mutlaka öncelikle bireysel olarak, yaşla birlikte de grup olarak katılımları sağlanmalı, yaparak yaşayarak öğrenme (learning by doing) prensibinden uzaklaşılmalı, merak uyandırıcı, araştırmaya keşfetmeye dayalı eğitim öğretim yaklaşımları (inquiry based learning) benimsenmelidir.

Bütün bunları yapabilmek için de okuldaki bütün eğitimcilerin ve idarecilerin erken çocukluk dönemindeki çocukların özellikleri ve eğitim yaklaşımları konusunda bilgili olmaları şarttır. Buna ek olarak yaşam boyu öğrenme prensibini benimseyerek

bilgilerini sürekli güncellemeli, evrendeki canlı cansız varlıklar konusunda meraklı olmalı, farkındalıkları, bilgileri, becerileri ve bu konudaki projelere katılımları yüksek olmalıdır. Doğadan ve doğallıktan uzak eğitimciler olmamalıdır. Çünkü ancak o zaman çevre eğitimine değer verebilir, okulda ve yakın çevrelerinde çocukların doğayı ve doğanın öğelerini keşfetmelerine olanak tanıyan öğrenme ortamlarını hazırlayabilir, çocukların ekolojik okuryazarlık gelişimlerini destekleyebilirler.

Bunların yanı sıra ailelerde çocuklarla birlikte yaşayan bütün yetişkinlerin (yani sadece anne babaların değil) çocukların gelişimsel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları şarttır. Çünkü onlar çocukların ilk öğretmenleridir. Sadece okullarda doğru yaklaşımların benimsenip doğru uygulamalar yapılması yeterli değildir. Aileler ile eğitimcilerin tutumları paralel olmaz ise çocukların eğitimi konusunda başarılı olmak mümkün olamaz. Gerek evde gerekse okulda çocukların ihmal ve istismara maruz kalmadan yetişmeleri, bu makalede özetlenen bütün eğitsel çalışmalara özel gereksinimli çocuklar ile farklı açılardan dezavantajlı çocukların katılımının sağlanması konusunda özen gösterilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Aksi takdirde çocuklara değer veren bir toplum olduğumuz iddia edilemez. Okullarda düzenlenen aile eğitimi ve aile katılımı etkinliklerinin amacı bu bilgileri ailelerle paylaşmak ve sorunlar oluşmadan önce önlem alabilmektir. Ancak ailelerin bu etkinliklere katılım durumları incelendiğinde yeterli katılıma ulaşmada zorluklar yaşandığı belirtilmektedir. Bu nedenle okul-aile iş birliği çalışmalarını destekleyen yaklaşımları her iki tarafın da benimsemesi gerekmektedir.

Not: *TÖZOK Derneği IX. Temel Eğitim Sempozyumu'nda yukarıda özetlenen konular; Aile, eğitimciler, eğitim programları, öğrenme-öğretme ortamları, etkinlikleri, materyalleri, öğretim elemanı/öğretmen özellikleri ve tutumları ile kurumlar boyutlarında doğru/yanlış uygulama örnekleriyle ele alınarak tartışılmıştır.*

Kaynaklar:

1. **Arıkan, A.** (2011). “Değerler Eğitiminin Tanımı Önemi ve Kapsamı”. İçinde: “Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi” (1-26). A. Arıkan (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, Yayın No:2301.
2. **Çabuk, B. ve Haktanır, G.** (2017). “Okul Öncesi Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Ekolojik Okuryazarlıkla İlgili Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi”. İçinde: “Çocuk ve Çevre(s)”. (165-180). Yayına Hazırlayan: Eylem Gökçe Türk. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Uygulama Merkezi Yayın No: 26.
3. **Haktanır, G.** (2018). “İnsan Sevdiğini Korur” TEMA Vakfı Eğitim Portalı: <http://www.e-tema.org/>
4. **Haktanır, G.** (2018). (Yay. Haz.) “Minik TEMA Eğitim Programı Öğretmen Rehberi”. 1. Baskı. İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.
5. **Haktanır, G.** (2018). (Ed.). “Erken Çocukluk Eğitimine Giriş”. 1. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
6. **Haktanır, G. ve Ergül, A.** (2017). “Doğadan Yoksun Çocuklar: Çocukların Son Yıllardaki Yaşamları Üzerine Bir İnceleme”. İçinde: “Çocuk ve Çevre(s)”. (9-36). Yayına Hazırlayan: Eylem Gökçe Türk. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Uygulama Merkezi Yayın No: 26.

7. **Haktanır, G.** (2017). (Ed.). “*Zihnin Araçları*”. 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık. Bodrova, E. ve Leong, D. J. 2007. Tools of The Mind. The Vygotskian Approach to Early Childhood Education. Second Edition. New Jersey: Pearson, Merrill Prentice Hall.
8. **Haktanır, G.** (2017). (Yay. Haz.) TEMA Vakfı ile Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği adına ortak hazırlanan ve bütün Türkiye’de gönüllü öğretmenler tarafından kullanılan “*MINİK TEMA Eğitim Programı Kitabı ve Materyalleri*” 5. Baskı. İstanbul: TEMA Vakfı Yayınları.
9. **Haktanır, G. ve Tutkun, C.** (2017). “*Çocuklar Aileleriyle Doğada: Ailelerin Tutumlarında Süreklilik Var mı?*”. İçinde: “Çocuk ve Çevre(s)”. (37-58). Yayına Hazırlayan: Eylem Gökçe Türk. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma Uygulama Merkezi Yayın No: 26.
10. **Haktanır, G., Yıldız, T. G., Öztürk, D. K.** (2016). *Education For Sustainable Development in Turkey*, in Siraj-Blatchford, J., Park, E. and Mogharreban, C. (Eds.) International Research on Education for Sustainable Development in Early Childhood, International Perspectives on Early Childhood Education and Development. Vol: 14. pp. 139-153. DOI 10.1007/978-3-319-42208-4_10 Switzerland: Springer Books.
11. **Haktanır, G.,** (2016). “*Eğitim Lideri Olarak Öğretmenler: Geleceğin Öğretmenleri*” Ankara Üniversitesi Geliştirme Vakfı Özel Okulları tarafından düzenlenen “Gelişen Öğrenci Gelişen Öğretmen” temalı 20.Yıl Sempozyumu. 9 Nisan 2016, Ankara. Sempozyum Kitabı, s: 101-103.
12. **Haktanır, G.** (2015). “*Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitimi*” İçinde: “Çevre Eğitimi” (11-34). 2. Baskı. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını. No:178.
13. **Haktanır, G.** (2015). “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunun 100’üncü Yılına Doğru Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim*” İçinde: “Okul Öncesi Eğitime Giriş”. (323-344). Gelengül Haktanır (Ed.). 9. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
14. **Haktanır, G., Akgün, E., Karaman, G. ve Duman, G.** (2013). “*Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi*” ve “*MEB Mobil Anaokulu Projesi’nin Birlikte Yürütülmesi İle Çocukların Gelişimlerinin Desteklenmesi: Peçenek Köyü Örneği*” Kastamonu Eğitim Dergisi - (TÜBİTAK-SBVT). 21(1): 69-82.
15. **Haktanır, G.,** 2011. “*Erken Çocukluk Döneminde Beyin Temelli Öğrenme İlkelerine Uygun Eğitim*”. Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği tarafından düzenlenen “Beyin ve Öğrenme Sürecinde Okul Öncesi Eğitim” konulu 2. Okul Öncesi Eğitim Sempozyumu. 3-4 Aralık 2011, İstanbul. Sempozyum Kitabı, s: 121-129.
16. **Haktanır, G.** (2010). “*Modern Dünyada Çocuk Olmak*”. İçinde: “Geçmişten Geleceğe Okul Öncesi Eğitim”. (170-177). Ankara: MEB ÖÖE Gen. Md. Yayını.
17. **Haktanır, G.** (2010). “*Çocuklarımız ve Biz*”. İçinde: “Geçmişten Geleceğe Okul Öncesi Eğitim”. (178-182). Ankara: MEB ÖÖE Gen. Md. Yayını.
18. **Haktanır, G., ve Çabuk, B.,** 2000. “*Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Çevre Algıları*”. IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi, 6-8 Eylül 2000, Ankara. Bildiri Kitabı s:76-81.
19. **Louv, R.** (2010). “*Doğa’daki Son Çocuk: Çocuklarımızdaki Doğa Yoksunluğu ve Doğanın Sağaltıcı Gücü*”. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
20. **Mangır, M. ve Haktanır, G.,** 1992. “*Çocuk ve Çevre*”. Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Çevre 92 Uluslararası Çevre Kongresi. Poster Bildiri. 13-17 Mayıs, İstanbul. Bildiri Kitabı, s: 122-126.
21. **MEB,** (2013). “*MEB Okul Öncesi Eğitim Programı*”. T. Gürkan ve G. Haktanır (Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
22. **MEB,** (2013). “*MEB Okul Öncesi Eğitim Programı ile Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi - OBADER*”. F. Temel ve G. Haktanır (Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
23. **Yılmaz, G.** (2010). “*Çocukta Mekân Algısının Gelişiminde Masalın Etkisi*”. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
24. <http://www.yok.gov.tr/ogretmen-yetistirme-lisans-programlari>
25. <http://www.tema.org.tr/egitim/>
26. <http://www.worldwatch.org/>

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ PANELLER

1.PANEL

- **ÇOCUKLUKTA AHLAKİ VE TOPLUMSAL SORGULAMANIN GELİŞİMİ**

Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR
MEF Üniversitesi

- **SİSTEM DÜŞÜNCESİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ**

Doç. Dr. Hasret NUHOĞLU
*Maltepe Üniversitesi, Üstün Zekalılar Öğretmenliği Bölümü,
Öğretim Üyesi*

- **GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA DEĞER PROBLEMİ**

Gülfer BİRSİN
Öğretmen

Dr. Öğr. Üyesi Melike ACAR
MEF Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÇOCUKLUKTA AHLAKİ VE TOPLUMSAL SORGULAMANIN GELİŞİMİ

Bu yazıda gelişim psikolojisinin yapılandırmacı ekolüne dayanarak çocuğun nesneleştirildiği yukarıdan aşağıya kurgulanmış değerler ve karakter eğitimine neden kategorik olarak karşı olduğumu tartışmak istiyorum. Bu amaçla, ilk olarak çocuk ve ahlak tanımlarını, daha sonra da çocuklukta ahlakın gelişimini açıklayan kuramlara kısaca değineceğim. Son olarak da araştırma bulgularıyla ahlaki ve sosyal sorgulamanın gelişiminin değerler eğitiminden nasıl farklı bir epistemolojik yaklaşım olduğunu açıklamaya çalışacağım.

Gündelik yaşantımızda çocuk, geleceği büyüklerin elinde olan bir varlık olarak tanımlanıyor. Türkçe'deki çocuk akli, çocuk oyuncağı, çocukluk etmek gibi deyimler de çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal yetilerinin yetişkinlere kıyasla sınırlı olduğunu ifade eder. Hukuki olarak da kanunlar Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesine dayanılarak 18 yaş altındaki bireylerin seçimlerine sınırlar getirir. Örneğin; 18 yaşını doldurmayan bir kişiye araba kullanma ehliyeti verilmez, tütün ve alkol satışı yapılamaz. Seçimlerde oy kullanamaz, ebeveynlerinin izni olmadan evlenemez. Çocuk ve gençleri koruyan bu yasal düzenlemeler hukuka dayalı sosyal devletlerin gerekliliğidir. Ancak bu 18 yaş altı çocukların akıl yürütme yetilerinin olmadığı, kendilerini ilgilendiren konularda söz sahibi olamayacakları anlamına gelmez. Çocuğun büyürken yetişkinlere muhtaç olmasının yetişkinlerin onlar üzerinde tahakküm kurma zeminlerini meşrulaştırıldığı alanlardan biri de ahlak ve ahlak eğitimidir. Çocuğu yetişkinlerin, eğitim sisteminin, devletin elinde şekillenmesi gereken olan tanımlayan yaklaşımlar ahlakı da toplumsal, kültürel ve dini kurallar olarak tanımlarlar. Özellikle Durkheimci sosyolojide devletin devamlılığı ve toplumun genelinin refahı için devlet tarafından konulan kurallara itaat esastır. Bu görüşte okula giden çocuk devletinin uygun bulunduğu değerleri içselleştirerek makbul bir vatandaş olur. Emile Durkheim, toplumsallaşabilmek için çocuğun okulda belirlenmiş bir değer müfredatına mutlaka tabi tutulması gerektiğini, okulun kural ve disiplininden geçmeyen çocuğun ahlaklı bir birey olamayacağını, kendini aşan bir devlet otoritesine teslim olamayacağını söyler.

Durkheimci sosyolojik kurguda ahlak; öğrenilen ve özellikle okul yoluyla içselleştirilen toplumsal kurallar ve kültürel normlar bütünüdür. Bu yaklaşımda, okulda ahlak kurallarını öğretmen otoritesi yoluyla içselleştiren çocuğun zihninde ve duygusal dünyasında neler olduğu dikkate alınmaz. Hatta çocuğun otorite karşısında

koru duymasını, titremesini ve otoriteye tek taraflı bir minnet duygusu geliştirmesini ahlak kazanımının temeli olarak görür. Çocuğun içinde yaşadığı çevreyi ve toplumsal ilişkileri nasıl yorumladığının da bir önemi yoktur. Özellikle davranışçı psikolojinin ahlak tanımı da Durkheimci anlayışla paralellik gösterir. Ahlak, bireyin toplumsal normlara koşullanmasıdır. Toplum karşısında pasif konumda olan çocuk, ödül ve ceza yoluyla toplumca onaylanan davranışları kazanır. Bu teorik çerçevede de cezalandırılmaktan ve toplum dışı kalmaktan korkan çocuğun bu mekanizmaları nasıl yorumladığı, cezaya ya da ödüle tabi tutulduğunda ne hissettiğinin önemi yoktur. Hatta, BF Skinner, insanlık onuru, özgür irade, ahlaken doğru ya da yanlış gibi kavramların kurgu olduğunu, dolayısıyla evrensel bir insanlıktan ve ahlaktan bahsedilemeyeceğini öne sürer. Psikoloji tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Sigmund Freud da ahlaki ana-babanın normlarının içselleştirilmesi olarak tanımlar. Kısaca, Ödipal dönemde karşı cins ebeveynine cinsel bir çekim duyan çocuk toplum tarafından asla onaylanmayacağını fark ettiği bu ilk aşkın yarasını hem cins ebeveyniyle özleşerek ve toplumsal değerleri içselleştirerek sarar. Freud'a göre 3-6 yaşları arasında içimize giren bu ahlak polisi sayesinde biyolojik dürtüler toplumsal normlara uygun olarak tatmin edilir. Bu çerçeveden ahlak irrasyonel isteklerin bastırılması yoluyla topluma uyum sağlamadır. Freud' a göre medeni topluma ayak uydurmanın bedeli özgürlükten feragat etmektir.

Yukarıda kaba hatlarıyla özet geçmeye çalıştığım yaklaşımlar özetle ahlaki topluma uyum sağlamak için öğrenilmesi gereken değerler olarak tanımlarlar. Bu değer kazanımı çocuğun pasif olduğu bir sosyalleşme sürecidir. Bu varsayımlar göz önünde bulundurulduğunda okula en iyi uyum sağlayan, kültürel norm ve kuralları sorgulamayan sınıfın en uslu çocuğu aynı zamanda en ahlaklısıdır. Yine bu çerçeveler evrensel bir ahlak olmayacağını, ahlaki açıdan doğru ve yanlışların kültürden kültüre değişebileceği savından hareket eder.

Çocuk gelişimde sorgulamanın gelişimini tartışabilmek için çocuğun yaşadığı çevreyi anlamaya çalışan aktif bir özne olarak ahlaki sorgulama yetilerini çevresiyle etkileşerek geliştirdiğini gözlemleyen Jean Piaget'nin bilişsel evre kuramını kısaca hatırlamakta fayda var. Piaget'i çocuğun ahlaki gelişimini bilişsel gelişimiyle ilişkilendirir. Çocuğun ahlaki değerlenmeleri adlı kitabında ahlakın yukarıdan aşağıya kazandırılan değerler olmadığını, ahlaki gelişimde yetişkinlerin ve okulun önemli bir rol oynamadığını ileri sürer. Piaget ahlaki gelişimi bilişsel gelişim aşamalarına paralel olarak gelişen iki aşamada inceler:

1. Dışa bağımlı (heteronom) ahlak
2. Özerk (otonom) ahlak

Piaget, dışa bağımlı ahlak aşamasında çocukların soyutlama ve sorgulama becerileri tam gelişmediği için otoritenin koyduğu kuralların çocuklar tarafından sorgulanmadan kabul ettiğini ileri sürer. İtaatkâr olan çocuklar cezalandırılmaktan

korktukları için otonom bir sorgulama değerlendirme yapmaz. Bilişsel becerilerin gelişmesiyle benmerkezcilikten uzaklaşan ve itaatten kopan çocuk otoritenin direktiflerini ve kurallarının geçerliliğini sorgulamaya başlar. Bu bağlamda Piaget ahlaki topluma uyum sağlama olarak değil, toplumun kurallarını ve normlarını rasyonel bir sorgulamadan geçirme olarak tanımlar. Otonom ahlak aşamasına ulaşan birey toplumsal kural ve normları adalet, haklar ve insanlığın esenliği açısından değerlendirerek yorumlar. Piaget'ye göre öğretmenin gözüne girmek ya da cezalandırılma korkusuyla kurallara uyan çocuğun ahlaki sorgulaması dışa bağımlıdır. Piaget'nin dışa bağımlı ahlaki anlatabilmek için kullandığı en bilinen örnek annesine yardım etmek için 15 bardak kıran Henry ile kurabiye çalmak için mutfağa giren ve 1 bardak kıran John'un hikayesidir. Dışa bağımlı ahlak evresindeki çocuklar için yanlışlıkla 15 bardak kıran Henry, hırsızlık yaparken 1 bardak kıran John'dan daha büyük bir kusur işlemiştir. Otonom ahlak aşamasında ise bir davranışın sonucu niyetle birlikte değerlendirilir. Piagetçi yaklaşımda bu aşamalar arasındaki geçişde toplumsal değerlerin yukarıdan-aşağıya doğru öğretildiği bir eğitimin sorgulamaya becerisini köreltmekten başka bir işlevi olmayacaktır.

Piaget'in aşamalı bilişsel gelişim teorisi temel alınarak geliştirilmiş bir diğer aşamalı ahlaki gelişim teorisi de Lawrence Kohlbergⁱⁱⁱündür. Kohlberg'e göre erken çocuklukta, çocuklar daha çok dışa bağımlıdır. Ancak formal işlem evresi dediğimiz soyut düşünceye geçildiği zaman insanlar evrensel ahlaki prensipleri kullanarak ahlaki değerlendirmeler yaparlar. Piaget ve Kohlberg'ün bilişsel gelişimin ahlaki gelişimin ön koşulu olduğu ve evrensel etik ilkelerine dayanan otonom değerlendirmelerin gelişebilmesi için çocuğun önce dışa bağımlı bir ahlaki evreden geçmesi gerekliliği gelişim psikolojisi alanında son 30 yılda özellikle Elliot Turiel ve arkadaşları tarafından yapılmış birçok araştırma bulgusuyla çelişmektedir. Çocukların özne olduğu çalışmalara baktığımızda çocukların da yetişkinler gibi hak, adalet ve ötekinin iyi oluş hali gibi evrensel prensipleri kullanarak ahlaki değerlendirmeler yaptığını, ahlaki alana ait kurallara evrensellik, toplumsal-kültürel normlara ise görecelilik atfettiklerini görüyoruz. Bunu örnekleyebilmek için 6 yaşındaki M. isimli bir kız çocuğuyla okul kuralları üzerine yapılmış bir görüşmeden alıntı yapıyorum.

-Diyelim ki sınıfta bir arkadaşın o gün kendini pek de iyi hissetmediği için sıra arkadaşına sataşp onu yumrukladı. Bu uygun olur mu?

M: Hayır, uygun olmaz.

-Neden?

M: Çünkü dövülen çocuk ağlar.

-Pekala, okulunuzda dövüşmek, kavga etmek konusunda bir kural var mı?

M: Evet var, öğretmen yasakladı. Öğretmenin sözünü dinlemek zorundayız. Uymazsak ceza alırız.

-Eğer öğretmen izin verse uygun olur mu bir çocuğun diğerini dövmesi?

M: Hayır olamaz, çünkü dövülen kendini kötü hisseder.

-Diyelim ki öğretmenler birbirinin canını yakmamak kurallını kaldırdı, o zaman uygun olur mu?

M: O kural kalkamaz, o kuralın kalkmaması için başka bir kural konmalı.

-Neden?

M: Çünkü, ötekinin canı yanar.

-Diyelim başka bir okulda bu konuyla ilgili hiçbir kural yok. Başka okulda vurmak uygun olur mu o zaman?

M: Ben okullarda dövmenin yasak olması ile ilgili bir sürü kural olacağını düşünüyorum çünkü birisinin canı yanabilir.

Yukardaki naratifi ahlaki sorgulama açısından incelediğimizde 6 yaşındaki kız çocuğunun başkasına fiziki zarar vermeyi öğretmenin koyduğu kurallardan bağımsız olarak yanlış olarak değerlendirdiğini ve bunu da başkasının canını yakmak onun iyi oluş haline zarar vermektir şeklinde gerekçelendirdiğini görüyoruz. Ayrıca, ahlaki kuralların evrensel olması gerektiği yargısını henüz 6 yaşında geliştirmiş olduğunu başka bir okulda (başka bir kültürde, ülkede, kabiledede) da başkasına zarar vermemek üzerine mutlaka bir kural olması gerektiğini vurgulamasından anlıyoruz. Turiel ve arkadaşları, Sosyal Alan Teorisi adını verdikleri bu çerçeveye çocuklarda, gençlerde ve yetişkinlerde ahlaki bilgiyle ve toplumsal- kültürel bilginin ayrışımını ampirik verilere dayanarak şu kriterlerle tanımlamışlardır. Ahlaki bilginin gelişimi otoriteye ve otoriteden korkmaya bağlı değildir. Bir davranışın ahlaken doğru ya da yanlış olduğunu toplumun çoğunluğu ya da otorite belirlemez. Örneğin, seçime giderek halka 'hırsızlık yapmak uygun mudur' diye sorduk, halkın büyük çoğunluğunun 'evet uygundur, hırsızlık yapana ceza verilmesin' demesi hırsızlığı ahlaken doğru bir davranış haline getirmez. Ahlak ötekine, özellikle de bizden olmayana nasıl davrandığımızla ilgilidir.

Öte yandan, toplumsal-kültürel olana ait bilgilerimizi kurallar ve otorite belirler. Toplumsal-kültürel kurallar görecelidir. Toplumdan topluma, hatta mahalleden mahalleye bile değişiklik gösterebilir. Gelenekleri toplumun çoğunluğu belirler, yine çoğunluk uzlaşırsa ya da geleneksel norm işlevselliğini yitirirse toplumsal-kültürel kurallar değişebilir, çünkü bu alanda kuralların amacı toplumsal işleyişi ve düzeni sağlamaktır. Aşağıda yine 6 yaşındaki M. ile yapılmış görüşmenin devamını okuyacaksınız.

-Okulda kuralları kim koyar?

M: Öğretmenler çocukların doğru şeyler yapması için kurallar koyarlar.

-Kuralları değiştirebilirler mi?

M: Onlar öğretmen, istediklerini yapabilirler.

-Mesela diyelim ki öğlen arasında beslenmeni ayakta dolaşarak yiyorsun. Bu uygun mu?

M: Değil.

-Neden?

M: Çünkü öğretmenin sözünü dinlemek zorundasın.

-Öğretmen ayakta yiyebilirsiniz derse uygun olur mu?

M: O zaman olur, öğretmene bağlı.

M. küçük yaşına rağmen okulun bir topluluk olduğunun ve her toplulukta olduğu gibi okulda da toplumsal düzenin yürümesi için bazı mantıklı kurallar olması gerektiğinin farkında. Kuralların kendisinden daha tecrübeli yetişkinler tarafından konulmasına da bir itirazı yok. Ancak toplumsal kuralların mutlak olmadığını, duruma göre esneyebileceğinin de farkında. Çocuğun sınıfta sessizce oturması gerektiği, söz almadan konuşmaması, okula mutlaka formasını giyiniş gelmesi de okuldaki sosyal-geleneksel kurallar kategorisine girmektedir. Yukardaki alıntılarının da gösterdiği gibi çocuklar, Piaget'nin ve Kohlberg'ün o yaş grubu için iddia ettiği gibi kurallara körü körüne bağlı değiller. Erken çocukluk yıllarından itibaren kuralların hangi ortamda, hangi koşullar altında geçerli olduğu olabileceğini değerlendiriyor ve değerlendirmelerini gerekçelendirebiliyorlar. Buradaki en önemli soru biz yetişkinlerin çocuklarla girdiği etkileşimlerde ahlaki olanla sosyal-geleneksel olan arasındaki ayrışmayı yapıp yapmadığıdır. Eğer okul kuralları yetişkinlerin gözünde çocuğun daha uslu, daha uyumlu olması adına evrensel ahlak normlarından ayrıştırılmadan ve tartışılmadan çocuklara dayatılıyorsa bu durum çocukların ruhunda duygusal yaralanmalara yol açmakta, onların duygusal ve bilişsel özerkliklerinin gelişimi için engel teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve ana-babaların çocuklara değerler eğitiminin muhakkak verilmesi konusundaki ön yargıları, gelişim psikolojisinin yapılandırmacı ekolüyle ve bulgularıyla çalışmaktadır. Çocukların özne olduğu onların ahlaki ikilemleri nasıl değerlendiklerini inceleyen pek çok araştırma, ahlaki alanla sosyal-toplumsal olanın çok erken yaşlardan başlayarak ayrıştığını göstermektedir. Bu ayrışma örüntüsü sadece bireyin bilişsel ve duygusal özerkliğinin önemli olduğu batı kültürlerinde değil kolektif değerlerin ön plana çıktığı Türkiye gibi toplumlarda da bulunmuştur. Örneğin, geçen yıl bir İstanbul'da bir özel okul önces eğitim kurumunda 5 yaş grubu ile yapılan yüz yüze görüşmelere dayanan araştırma sonuçları bize okul öncesi çağındaki çocukların kendi yaşlıları bir çocuğu hem etnisite hem de toplumsal cinsiyet normları yüzünden oyundan dışlanmasını onaylamadıklarını göstermektedir. Gerekçe olarak da çocukların 'oyundan dışlananın kendini üzgün hissedeceği', 'dışlananın haksızlık olduğu', 'her çocuğun oynama hakkının olabileceği' gibi söylemler kullandıkları bulunmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında, 'ahlaklı ol, dürüst ol, yardımsever ol, vatansever ol' gibi içi boşaltmış dayatmalara dayanan ve mantığa dayalı tartışmalardan uzak verilen bir

değerler eğitimi, çocukların toplumsal hayatta karşılığını bulmakta oldukça zorlandıkları parodilere dönüşmektedir. Göçmenlerin hayata katılımının engellendiği, özel gereksinimleri olan çocukların özel okullara kayıtlarının yapılmadığı, toplumsal cinsiyet eşitliğinde son sıralarda olan bir sosyal-kültürel ortamda okulda yapılması gereken adalet, haklar ve esenlik kavramları hakkında çocukların fikir yürütmelerine destek olmaktır. Herhangi bir değeri dayatmak yerine, evrensel ahlaki kavramları tartışmak bu kavramların diğer toplumsal kurallardan ve kişisel tercihlerden farklı değerlendirip gereçlendirildiğini deneyimleme fırsatı vermek demokratik toplumun ve eğitimin temelidir. Bu bağlamda, değer gibi göreceli anlam taşıyan kavramların öğretilmesi yerine felsefe ve mantık gibi tutarlı ve eleştirel düşünme becerilerine katkıda bulunacak disiplinlerin müfredata dahil edilmesi çocukların ve gençlerin sorgulama yetilerine anlamlı katkılarda bulunacaktır. Burada en önemli nokta toplumsal hayatın içerisinde kültür ve kişisel çıkarlar evrensel etik normlarla çatıştığında özellikle yetişkinlerin kültürün ve kişisel çıkarın devamı yönünde bir tercihlerde bulanabildiğini tartışmaya açmaktır. Bu ortamda kuşkusuz yapılacak en anlamlı 'Değerler Eğitimi' eğitim ortamlarının her türlü varoluş biçiminin birlikte, birbirlerine karşı üstünlük kurmadan çocukların yüksek yararına olacak şekilde düzenlenmesi olacaktır.

Kaynaklar:

1. **Durkheim, E.** (1924/1961). *Moral Education*. Dover Publication
2. **Skinner, BF.** (1971). *Beyond Freedom and Dignity*. Penguin Books.
3. **Freud, S.** (1930/1961). *Civilization and Its Discontents*. Norton Company.
4. **Piaget, J.** (1932/ 1977). *The Moral Judgment of the Child*. Penguin
5. **Kohlberg, L.** (1969). Stage and sequence: A cognitive developmental approach to socialization. In D. A. Goslin (Ed.), *Handbook of Socialization Theory and Research*. Rand McNally.
6. **Turiel, E.** (2015). Moral development. In W. Damon (Ed.), *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*, 7th edition. Wiley Publication.
7. **Keçicioğlu, Ş. & Acar, M.** (2018 July). *Young children's reasoning and judgments about exclusion in a Turkish preschool*. Poster presented at the 48th Annual Meeting of Jean Piaget Society, Amsterdam, Netherlands.

Doç. Dr. Hasret NUHOĞLU

Maltepe Üniversitesi, Üstün Zekalılar Öğretmenliği Bölümü, Öğretim Üyesi

SİSTEM DÜŞÜNCE Sİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Dinamik ve karmaşık bir dünyada yaşıyoruz. Yaşadığımız sistemde çok fazla değişken var ve bu değişkenler arasında nedensellik ilişkileri sistemi karmaşık bir hale getiriyor, aynı zamanda sistemdeki tüm değişkenler zamanla değişiyor. Dinamik ve karmaşık bir dünyada hayatta kalmak ve başarılı olmak için o dünyayı iyi analiz etmek, onu karmaşık ve dinamik yapan unsurları iyi anlamak gerekir.

Yaşadığımız yüzyılın kabul ettiği birey düşünme ve çalışma yollarını bilen, bilgi ve bilgi iletişimi okuryazarı, kendi kültürünün farkında ama geniş perspektifte evrensel bir vatandaş olmaktır.

Ananiadou ve Claro (2009) OECD ülkeleri ile ilgili yaptığı çalışmada ülkemizde öğrenenlere; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme ve bilgi ve iletişim teknolojileri becerileri kazandırıldığını ifade etmektedir. AASL (2009) standartları çerçevesinde 21. yy öğrenenin araştırma, eleştirel düşünme ve bilgi edinme, sonuçları belirleme, karar verebilme, yeni durumlara bilgiyi uyarlama ve yeni bilgi yaratma, demokratik bir toplumun parçası olarak etik ve üretken bir biçimde katılım ve bilgiyi paylaşma ile kişisel ve estetik gelişme becerilerine sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Trilling ve Fadel (2009) Partnership21 (P21, 2015) kapsamında gerçekleştirilen 21. yy. öğrenen becerilerini öğrenme ve yenilik becerileri, dijital okuryazarlık becerileri ve kariyer ve yaşam becerileri biçiminde sıralanmaktadır. Wagner (2008) bu becerileri, eleştirel düşünme ve problem çözme, sistemler ve bireyler arası iş birliği ve liderlik, kıvrak zeka ve uyum sağlama, girişimcilik ve inisiyatif alma, etkili sözlü ve yazılı iletişim, bilgiye erişebilme ve analiz edebilme, merak ve hayal gücü olarak ifade etmektedir.

Yaşadığımız çağda:

- İletişim becerileri gelişmiş
- Dili etkili kullanan
- Öğrenme sürecini planlayabilen
- İş birliği içinde çalışabilen
- Problem çözme odaklı düşünebilen
- Olaylara farklı bakış açıları ile yaklaşabilen
- Çağdaş olarak teknolojiyi etkili kullanabilen
- Çevresindeki olaylara karşı duyarlı davranan
- Farklılıklara karşı hoşgörülü olan

- Özgüven sahibi
- Üretken
- Bilgiyi yapılandıran
- Yaşam boyu öğrenen
- Sanat ve spor kültürüne sahip
- Sorgulayıcı ve yaratıcı düşünebilen

...gibi becerilere sahip öğrenenlere ihtiyacı vardır.

Bu noktada sistem düşüncesi çağımızın gereksinimi olan öğrenen becerilerini destekleyen bir yaklaşımdır.

Sistem düşüncesi, sistemi oluşturan bir parçanın ayrıntılarına odaklanmak yerine, bütünü ve nedensellik ilişkiler ağını görmeye odaklanan bir bakış açıdır. Olaylar, bir örüntü içinde, zamanla açığa çıkar, kendini gösterir. Bir bütünü görme disiplini olan sistem düşüncesi bütünün parçalardan büyük olduğunu söyler.

Doğal yaşam alanlarında yemyeşil bir doğayı ve içimize çektiğimiz temiz havayı hissederiz. Doğal yaşam alanında yaşayan kurtları, geyikleri, titrek kavakları, sarı bülbülleri, solucanları...onların ekosistemi dengede tutabilmek için birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduklarını bazen gözden kaçırabiliriz. Ekosistemdeki bir canlıyı sistemden çıkarttığımızda sistemdeki dengenin bozulmasından bütünün nasıl etkilendiğini anlarız. Sistemdeki bir değişkenin diğer değişkeni nasıl etkilediğini anlamaya başladığımızda, bakış açımız küçük parçalardan bütünü oluşturan örüntülere doğru değişir. Sonra etrafımızdaki sistemleri görmeye başlarız, bütünü görmeye başladığımızda sistemi daha iyi anlarız.

Sistem, kendi içinde bir bütünlük oluşturan parçalar ve bunların aralarındaki ilişkilerin toplamıdır. Sistemin parçaları, canlılar, insanlar veya cansız varlıklar olabilir (Forrester, 1968; Kauffman, 1980). Su döngüsü, elektrik devresi, insan vücudu birer sistem örneğidir. Statik sistemlerde sistemi oluşturan parçalar arasındaki ilişki zamanla sabit kalırken dinamik sistemlerde zamanla değişim söz konusudur.

Sistem düşüncesinin dört temel özelliği vardır (Anderson ve Johnson, 1997; Leonard ve Beer, 1994). Sistem düşüncesi büyük resmi vurgular. Sistem düşüncesinde kısa ve uzun vadeli bakış açısı gereklidir ve bu bakış açıları dengededir. Sistem düşüncesi döngüsel nedensellik ilişkisini temel alır ve problemlerin tek bir yolla çözülmemesi veya alternatif çözüm yollarının olmasıdır.

Sistem düşüncesine neden ihtiyaç duyuluyor? Bunun iki sebebi vardır. Birincisi dünyadaki karmaşık sistemlerin zamanla artışıdır. Dünyadaki sistemler, küreselleşme, bilgi ve teknolojinin gelişimi ile gittikçe karmaşık bir hal alır (Laszlo, 1972). İkincisi, düşünme şekilleri ve geleneksel bilime hakim olan lineer düşünmenin sınırlı olmasıdır. Lineer düşünme, sistemin parçalarını derinlemesine inceleyemez, sistemin doğasını anlayamaz ve birbiriyle bağlantılı birçok parçadan oluşan karmaşık sistemleri açıklayamaz.

Senge (2002), öğrenen organizasyonlarda beşinci disiplinin sistem düşüncesi olduğunu söyler ve sistem düşüncesinin yasalarından bahseder.

- Bugünün problemleri dünün "çözüm"lerinden kaynaklanır.
- Ne kadar sıkı yüklenirseniz, sistem de o sıklıkla geriye itecektir.
- Davranış kötü sonuçlardan önce iyi sonuçlar doğurur.
- Bir sorundan kolay çıkış normal olarak o soruna tekrar geri götürür.
- Tedavi hastalıktan kötü olabilir.
- Daha hızlı daha yavaştır.
- Neden ve sonuç, zaman ve uzamda birbiriyle yakından ilişkili değildir.
- Küçük değişiklikler büyük sonuçlar üretebilir -ancak en yüksek kaldıraç gücüne sahip olanlar çoğu kez en az göze görünür olanlardır.
- Hem pastanız olur hem de onu yiyebilirsiniz ama aynı anda değil.
- Bir fili ikiye bölmekle iki küçük fil elde edilmez.
- Kabahat yükleme diye bir şey yoktur.

Sistem düşüncesi yaklaşımı, sistem düşünürünün sahip olması gereken 14 alışkanlığı sistem düşüncesi araçları yardımıyla kazandırmaya ve bu alışkanlıkları yaşam biçimi haline getirmeye çalışan bir düşünme sistemi, bir dünya görüşü kazandırır.

Sistem düşünürünün 14 alışkanlığı (Waters Foundation, 2010)

1. Büyük resmi anlamaya çalışır.
2. Sistemin parçalarının zaman boyunca değişimini gözlemler.
3. Sistem davranışının sistemin yapısından kaynaklandığını bilir.
4. Karmaşık sistemlerdeki nedensellik döngülerini tanımlar.
5. Sistemlerin içinde ve aralarında anlamlı bağlantılar kurar.
6. Daha iyi anlamak için farklı bakış açıları kullanır.
7. Varsayımları ortaya çıkarır ve test eder.
8. Konuyu kapsamlı düşünür ve hemen sonuca varma isteğine direnir.
9. Zihinsel modellerin mevcut gerçekliği ve geleceği nasıl etkilediğini düşünür.
10. Olası kaldıraç noktaları bulmak için sistemin yapısını anlar.
11. Eylemlerin kısa vadeli, uzun erimli ve amaçlanmamış sonuçlarını düşünür.
12. Birikmelere ve değişim hızlarına dikkat eder.
13. Neden sonuç ilişkilerini araştırırken gecikmeleri dikkate alır.
14. Sonuçları kontrol eder ve gerekiyorsa eylemlerini değiştirir.

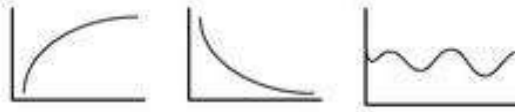
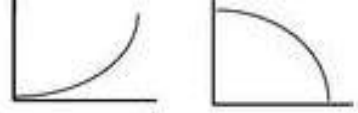
Bu alışkanlıkları kazanan sistem düşünürü değerler sistemini de daha iyi analiz eder. Değerlerin sadece nelerden oluştuğunu bilmekle yetinmez içselleştirmek ve yaşamına değer katmak için bir dünya görüşü kazanır.

Sistem düşüncesi yaklaşımında öğrenenlerin sistem düşünürü olmasını destekleyen bazı araçlar vardır.

- Nedensel döngü diyagramları,
- Zaman boyunca değişim grafikleri,
- Stok-akış diyagramları,
- Çıkarım merdiveni
- Buzdağı modeli

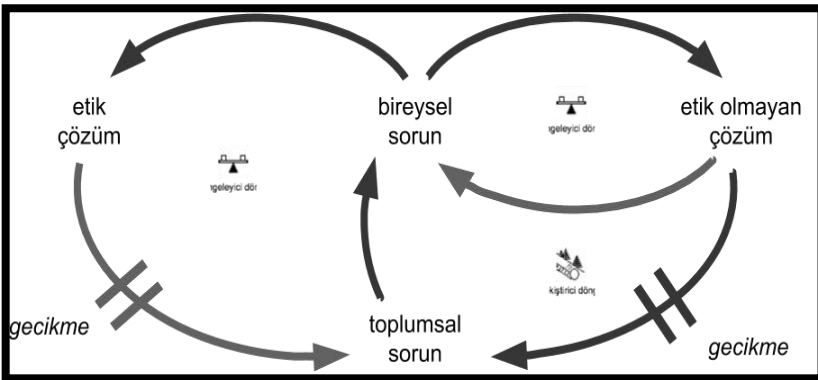
Sistem nedensel döngü diyagramları, neden ve sonuç arasındaki karşılıklı etkileşimi ifade eder. Sistem düşüncesinde nedensellik her etkinin aynı zamanda hem neden, hem sonuç olacağı bir önerme olarak kabul edilir. Hiçbir şey hiçbir zaman sadece tek yönde etkilenmez (Sterman, 2000; Senge, 2002).

Pekiştirici döngüler, değişkenlerin sürekli aynı yönde ve de artan bir şekilde değişmesini sağlar (Sterman, 2000; Senge, 2002; Barlas, 2002).

Dengeleyici Döngüler, denge durumunu ifade eder ve değişkenlerini bir dengeye ulaştırmaya çalışır. Bir değişkendeki artış diğer değişkende

azalmaya sebep oluyorsa veya bir değişkendeki azalma diğer değişkende artışa sebep oluyorsa (Sterman, 2000; Senge, 2002; Barlas, 2005) dengeleyici geri beslemeden bahsedilir.

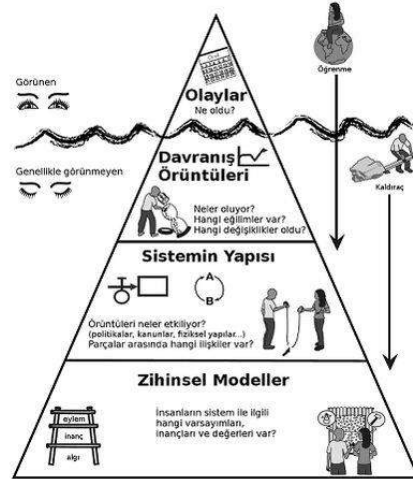
Değerlerimiz ile ilgili bir nedensellik ilişkileri üzerinde düşünelim. Bir sorunla karşılaştık diyelim. Bu soruna kısa vadede etik olmayan bir çözüm veya etik bir

çözüm geliştirdiğimizde nasıl bir değişiklik olur inceleyelim. Örneğin yalan söyledik, sorunumuz o anda çözülebilir ama uzun vadede düşünürsek bu durum toplumsal bir sorun haline dönüşebilir. Etik olmayan çözümler uzun erimde sorunları gittikçe artıran pekiştirici bir döngü yaratırlar. Sorunuza etik bir çözüm bulduğumuzda hemen sorunumuzu çözemeyiz belki ama toplumsal sorunları uzun vadede azaltabiliriz. Çözümü hemen görememek sabırlı olmayı gerektirir (Göktepe, 2018).

Stok akış diyagramları, Stoklar her yerdedir, zaman içinde artan veya azalan miktarları (birikimleri) temsil ederler. Akış değişimleri ifade eder. Zamanla değişen tüm sistemler ancak stok ve akış kullanılarak gösterilebilir (Martin, 1997b; Sterman, 2000).

Göldeki su miktarı, buharlaşma ve nehirlerin boşaltması ile azalır, yağışlar ve nehirlerin doldurması ile artar. Hayvan popülasyonu, doğumlarla artar, ölümlerle azalır.

Çıkarım merdiveni, aynı şeyleri deneyimlediklerinde bile, kişilerin nasıl farklı inançlar geliştirebildiklerini gösteren bir uygulamadır.

Buzdağı modeli, sisteme, tek tek olayların ötesinde bakmayı sağlayan bir uygulamadır. Davranışlarda görülen eğilimler, sistemin yapısı ve zihinsel modeller derinlemesine araştırıldıkça potansiyel müdahale noktaları, kaldıraçlar daha kolay bulunabilir.

Sistem düşüncesi, farklı alanlar arasında bir ortak dil sunar. Tüm sistemlerde değişim birkaç farklı türden birinde gerçekleşir. Sistem düşüncesi bu evrensel değişim mekanizmalarını bir bütün halinde algılamamızı sağlar.

Sistem Düşüncesinin Değerlere Katkısı

Sistem düşüncesini alışkanlık haline getiren bir öğrenenin kişisel görme ufku açılır, düşüncelerini ve bilgilerini derinleştirebilir, sabretmeyi öğrenir, gerçekliği objektif olarak görebilir. Yani kişisel bir ustalık kazanır.

Sistem düşüncesine sahip bir öğrenen; kişisel modellerini dönüştürmeye odaklanır, olaylar arasındaki ilişkileri nedensellik döngüleri ile görür ve karmaşık ilişkileri daha iyi anlar. İnsanlar kendilerine öyle söylendiği için değil, kendi istedikleri için kendilerini aşar ve öğrenirler, birlikte düşünme eylemi içinde takım halinde öğrenme yolunu tercih eder. Bir problemle karşılaştığında problemin farkına varır ve problemin tek bir çözüm yolu olmadığı, pek çok çözüm yolları olacağına yönelik deneyler yapar.

Sistem düşünürü öğrenen olayları daha iyi analiz edebilir, kararlarını verirken farklı perspektiflerden bakmayı tercih eder, daha üretkendir, uzun vadede başarılı ve huzurlu olabilmek için etik davranmaya, değerlere önem vermeye yatkın olma eğilimindedir.

Kaynaklar

1. **AASL (American Association of School Librarians).** (2009). Standards for the 21st century learner in action. Chicago: ALA.
2. **Ananiadou, K. ve Claro, M.** (2009). 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. OECD Education Working Papers: OECD Publishing.
3. http://www.oecdilibrary.org/education/21st-century-skills-and-competences-for-newmillennium-learners-in-oecd-countries_218525261154 adresinden edinilmiştir.
4. **Anderson, V. and L. Johnson.** (1997). Systems Thinking Basics: From Concepts to Causal Loops. Pegasus Press, Cambridge, MA.
5. **Barlas, Y.** (2002). System Dynamics: Systemic Feedback Modeling for Policy Analysis in Knowledge for Sustainable Development - An Insight into the Encyclopedia of Life Support Systems. UNESCO Publishing-Eolss Publishers, Paris, France, Oxford, UK.
6. **Barlas, Y.** (2005). Dinamik sistem yaklaşımı: Modeller, kurumsal öğrenme ve sorun çözme - II. Endüstri ve Otomasyon Dergisi (95).
7. **Göktepe, E.** (2018). Etik nedensellik Döngüsü. Sistem düşüncesi derneği, <https://www.egitimdesistemdusuncesi.org>
8. **Laszlo, E.** (1972). Introduction to Systems Philosophy. Toward a New Paradigm of Contemporary Thought. San Francisco: Harper.
9. **Leonard, A., and Beer, S.** (1994). The Systems Perspective: Methods and Models for the Future. In Futures Research Methodology, Edited by AC/UNU Millenium Project.
10. **Senge, P. M.** (2002). Beşinci Disiplin. Çeviren: Ayşegül İldeniz ve Ahmet Doğukan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
11. **Sterman, J. D.** (2000). Business Dnamics: Systems Thinking and Modelling for a Complex World.: Irwin McGraw- Hill, Boston, MA.
12. **Trilling, B. ve Fadel, C.** (2009). 21st century skills: Learning for life in our times: learning for life in our times. John Wiley & Sons.
13. **Wagner, T.** (2008). The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it. Basic Books
14. **Waters Foundation** (2010). System thinking in Schools. <https://www.watersfoundation.org/webed/mod2/downloads/habits.pdf>

Gülfer BİRSİN
Öğretmen

GÜNÜMÜZ DÜNYASINDA DEĞER PROBLEMİ

Türkiye Özel Okullar Derneği Üyelerine ve Sempozyumda emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Konuşmamı hazırlarken referans noktama Hocam İoanna Kuçuradi'nin Dünya Felsefe Günü mesajını aldım. Sayın Kuçuradi'nin bize önerisi “Yapabileceklerimiz arasında öğrencilerimize önce insan olma sorumluluğunun ne olduğunu göstermek, sonra da mesleklerimizin bize yüklediği sorumluluğun nasıl taşınabileceğini örneklendirmektir. İşbaşında bir şeyi bilmediğini gören bir insan, işinden sorumlu olduğunun farkındaysa, onu öğrenmek ister.”

Gerçekten günümüzde “Değer”lerin ne olduğunu ortaya koymak ve tüm değerleri gözden uzak yerlere bırakmamak gerekir. Değer ve değerlendirmelere ilişkin süreçler insan yaşamının bütün alanlarında yer alır. Biz bugün; ‘değerler ve değer, değerlendirme ve değer atfetme, değerlendirme ve değer biçme, değerlendirme ve değerlendirme’ kavramlarının ne olduğu üzerinde düşünebiliriz.

Değer; doğasal, toplumsal ve bilinçsel nesne ve olguların insanca önemini belirleyen özellikler olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra; Max Scheler değer kavramını “Bütün davranışları birbirleriyle tutarlı, kendinin olanı ayırt edip bununla davranabilecek kadar güçlü, kendini hayvansal bedeninden ayırarak o bedenden ayrı olarak davranabilecek bağımsız, kendisi ile hesaplaşabilecek kadar sorumlu insan.” diye tanımlar. Çünkü ona göre insanı insan yapan ilke yalnızca akıl değil “tin”dir. İnsan kendini özgürce biçimlendiren varlıktır. Onun için ideal olan ‘tam-insan’ olmaktır. Oysa bugün olan bitene baktığımızda bu sorumluluğu taşımayan birçok insan ve olayla karşılaşmaktayız. Burada problem nedir? Ya yukarıda dile getirdiğimiz insan olma değerlerinin önemini yeteri kadar vurgulamamakta ya da dış etkenlerden dolayı farklı değerlendirmelere maruz kalınmaktadır.

Takiyyetin Mengüşoğlu'nun dediği gibi “Değişmez Değerler Değişen Davranışlar” düşüncesi çerçevesinde mi ele almak bu soruyu cevaplayabilmek için daha doğru bir yol olabilir. Çünkü ‘değer ile değerlendirme’ ayrı ayrı şeylerdir. Değerleme bir eylem veya bir eserdir. Değerlendirme ise insanın ve insanla ilgili olan her şeyin değerinin gösterilmesidir. Değerlere değer biçmekse moralin (ahlak) ve estetiğin işidir.

Değerlendirme insanın var olma şartıdır. Kişi, insanları, kendisini ya da içinde bulunduğu durumu sürekli olarak değerlendirir. Bir başka deyişle aynı durum ya da aynı olaylar, farklı kişiler, farklı dönemlerde veya farklı toplumlarda aynı şekilde değerlendirilmemektedir. Bu durum bizi değer sübjektivizm anlayışına götürmekteyse de söylemek istediğim şey değerlendirilene değerlendiren tarafından aralarındaki ilişkiden dolayı atfedilen değerdir. Bu her zaman olumlu bir anlam taşır. Örneğin; çok yakın arkadaşımın bana verdiği küçük bir hediye yalnız benim için değerlidir. İnsanın

tek tek şeyleri değerlendirmesi bazen doğru bir değerlendirme, bazen bir değer atfetme, bazen de bir değer biçme olarak ortaya çıkar. Bu nedenle kişiler, eserler, kişi değerleri, eylemler, davranışlar ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu durum da kişi yaşamına yeni olanaklar açar.

Adalet, alçakgönüllülük, anlayış, dürüstlük, sorumluluk, eşitlik, arkadaşlık, bağışlayıcılık, bağlılık, barış, cesaret, cömertlik, doğruluk, dostluk, düşünceli olma, empati, güvenilirlik, hoşgörü, istikrarlı olma, işbirliği, iyilikseverlik, kanaatkârlık, liderlik, nezaket, özgüven, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, şükran, tutumluluk, vefa, yardımseverlik, yaşama sevinci, disiplin, söz ve davranışlarda tutarlılık gibi kişiler arası ilişkilerin temelindeki anlamla ilgili sorular ortaya koyarak değerleri problem haline getirebiliriz. Eğer 'İyi nedir? Faydalı nedir? Doğru nedir?' gibi sorular ortaya koyuyorsak değerlendirme etkinliğini belli açılardan problem haline getirmiş oluyoruz. Değerlendirmek, değerlendirilenin kendi alanı içinde özel durumunu görmek ve göstermektir. Bunu da ortaya koymak için doğru veya yanlış bilgisine sahip olmak gerekir. Bu ancak "obje"lerin değerinin bilgisini sağlar. Ama kişinin yaşamında değerlendirme bilgi probleminin yanı sıra insan problemidir. Zira kişi yaptığı her değerlendirmede bütün olarak vardır.

Bu nedenle; "Değer problemi" konuları günümüz sorunlarının başında gelmektedir. İnsan ve değerlerinin ne olduğunu öğrencilere kavratmak en başta insana saygı duymanın önemini ifade etmektir. Bu da önceliği olan temel kavramdır. İnsanı insan yapan temel özellikler bütün insanlarda ortaktır. Bu özelliklere sahip olan insanlar arasında fark yoktur. İlk çağdan günümüze kadar yukarıda saydığımız tüm değer problemleri farklı filozoflar tarafından farklı düşünceler ileri sürülerek ortaya konmuştur. Örneğin; Sokrates, temel ilke olarak "iyi"nin bilgisine ulaşmayı amaçlar. Çünkü ona göre insan bilgisini arttırdıkça kötülükten uzaklaşır erdemli bir varlık olur. İnsan kötülüklerden kurtulmak erdemli bir varlık olmak için hem iyinin bilgisine sahip olmalı, hem de bir insan olarak kendini bilmelidir der. "İyi" kavramını Platon ve Aristoteles'te de farklı değerlendirmiştir.

Platon'a göre "İyi" ideaların ideasıdır. Erdemlerden meydana gelen ideaların en üstünde "iyi" ideası bulunur. Ona göre bir şeyin iyi olması için ölçülü ve dengeli olması, kendi kendine yeten olması gerekir.

Günümüzde, Kuçuradi; "Akıllı olmak iyidir, erdemli olmak iyidir, doğru bilgiler sahip olmak iyidir, ama bunlardan hiçbiri kendi başına yukarıdaki bütün ölçülere uygun değildir. Öyleyse 'iyi' bütün bunları içine alan bir yaşam tarzıdır." demektedir. (Kuçuradi s.83)

Bireylerin yaşamlarında yaptığı değerlendirmeler, yapıp ettiklerinin temelinde bulunan değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeyi yaparken farkları göstermek ve bilinçlendirmek kişinin yaşamına yeni olanaklar açmasını sağlamaktır.

Bireylerin değerlendirmeyi yapabilmesi için özgür olması gerekir. Peki bu özgür kişi kimdir? Özgür kişi nasıl olunur? Bütün bunların hazır reçetesi yoktur. Ancak yetişirken etik özgürlüğün ne olduğunu bilmek ve bunu eğitim programlarına almak

uygundur. Eylemleri doğru değerlendirmek için hangi koşullarda yapıldığının bilinmesi gerekir.

Yaşamda çoğu zaman bir durumun, bir eylemin karşısında değil, bir insanın karşısında bulunduğumuzu bilmemiz gerekir. Adaletli bir değerlendirme yapılması için koşullar daima göz önünde bulundurulmalıdır. Dışardan seyirci olarak bakmak tek tek eylemleri değerlendirmek olanaksızdır. 'İyi-Kötü, Doğru-Yanlış, Eşit-Eşit değil' gibi kavramları araştırırken kişilerin çeşitli durumlarda neler yaptığını, nasıl davrandığını, nasıl karar aldığını göz önünde bulundurmak gerekir.

İşte bütün bu sorulara Max Scheler, öz denetim ve özbilgisinin en önemlisi de alçak gönüllük üstüne kurulu bir etik kültür edinmeyi zorunlu kılar. Scheler'in değerler öğretisine en büyük katkısı 'duygudaşlık', 'özdeşleyim' kavramlarını kabul etmesidir. Sevgi ve nefret duygularının kapsamlı bir çözümlemesini savunur. Sevginin gerek tinselliğin gerekse kişiselliğin baş koşul olduğunu savunur. Hepimizin bildiği gibi insan doğası gereği seven bir varlıktır demektedir. Max Scheler'a göre insan davranışlarında dört öge vardır. Çaba, emek, amaç ve değerdir. Bu ögeler insan davranışı ile bağlantılıdır. Ancak biri ötekine benzemez. İnsan gerçekte bir değere yönelir, amacını bir değere göre yönlendirir. Değişmez birer özellik olduğundan görelî değil saltıktır.

Sonuç olarak, yukarıda dile getirilen tanımlar çerçevesinde 'Değer' problemi; ilişki kurduğumuz insanlar karşısında tutumumuzu, yaşadığımız olayları ve bu durumlarda aldığımız kararları nasıl değerlendireceğimizi ifade etmektedir. Değer yargılarının değişmesine rağmen 'Değerlerin' değişmediğini vurgulamak 'Objektif Doğrular' olduğunu göstermektedir. Öncelikle belki de yapmamız gereken ahlak öğretilerini çepeçevre bilince ulaştırmaktır. Yukarıda ele aldığımız soruları yararlı kılmak için karşılaştırmacı, çözümleyici, tasvirici, nedensel açıklayıcı değerlendirici yöntemler kullanılmalıdır. Bu yöntemleri kullanırken tarihin derinliğini, yeryüzünün genişliğini göz ardı etmemek gerekir. Her değer öğretisinin eyleyen, karar veren, sorumlu olan kişilerle ilgili bir tutumu vardır. Ancak bu tutum tarih boyunca büyük değişikliklere uğramıştır. Tarihsel arka plana bakmaksızın 'özgürlük', 'adalet', 'uyum' gibi kavramları temellendirmeyiz. Öğrencilerimize sevginin bilgelik olduğunu, birlikte yaşayacaksa birbirimize tolerans göstermeyi öğretmeli, "Değer" in insana ait bir değerlendirme olduğunu ifade etmeliyiz. "İnsana Saygı"nın insan olmanın temeli olduğunu vurgulamalıyız.

Kaynaklar

1. İnsan ve Değerleri –Ioanna Kuçuradi
2. Uludağ Konuşmaları –Ioanna Kuçuradi
3. Felsefe Arkivi - Sayı 15
4. Değişmez Değerler Değişen Davranışlar – Takiyettin Mengüşoğlu
5. Felsefe Sözlüğü –Orhan Hançerlioğlu

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ PANELLER

2.PANEL

- **OKULDA BİRİZ – FARKLILIKLARLA BİRLİKTE YAŞAMAK**
Faik BENLİ
Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı
- **DEĞERLERE DAYALI ORTAM YARATMAK**
Sema ÖZSOY
Eğitim Danışmanı
- **OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ**
Prof. Dr. Gülçin ALPÖGE
Boğaziçi Üniversitesi

Faik BENLİ

Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı

OKULDA BİRİZ – FARKLILIKLARLA BİRLİKTE YAŞAMAK

Bu gün panelin bana ayrılan kısmında Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı olarak engelliliğe yönelik ayrımcılıkla mücadele için 2015 – 2016 eğitim öğretim yılında hayata geçirdiğimiz “ **Okulda Biriz** ” isimli proje ile ilgili konuşmak istiyorum.

İnsanın yaşam süreci, doğumdan ölüme kadar bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık süreçlerini kapsar. Bu dönemlerde bireyler farklı alanlarda gelişimler göstermektedirler. Bu süreçte ortak görülen gelişim özellikleri normal gelişim sınırları içerisinde değerlendirilmektedir. Normal gelişimin sınırları dışına çıkan gelişim özellikleri bireyin farklı olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Gelişimi farklı seyreden bireyler için günümüzde çeşitli sınıflandırmalar ve kavramlar kullanılmaktadır. Bu sınıflandırmalar farklı bakış açılarıyla ele alınmakta ancak ortak kavramlar üzerinden sonuçlanmaktadır. Bu kavramların başında da Engellilik kavramı gelmektedir. Engellilik kavramını günlük yaşam deneyimleri ve eğitici drama çalışmaları üzerinden ele alarak eğitimcilerin farklı gelişen çocuklara dair bütünleştirici bir bakış açısı kazanmalarını sağlayabilmek ve engelliğe yönelik farkındalık yaratabilmek için 2015 yılında İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Sabancı ve Marmara Üniversiteleri ile İtalya'dan CESIE isimli organizasyonun ortaklığında “**Okulda Biriz**” isimli projemizi hayata geçirdik.

OKULDA BİRİZ PROJESİ

Projenin özünde, ayrımcılığın izlerinin küçük yaşlarda, ilkököl sürecinde, silinmesi gerektiği görüşü yatmaktadır. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı ile CESIE¹ işbirliğinde yürütülen çalışmalar, AB –Türkiye Sivil Toplum Diyalogu Programı tarafından finanse edilmiştir. Projenin özünde, ayrımcılığın izlerinin küçük yaşlarda, ilkököl sürecinde, silinmesi gerektiği görüşü yatmaktadır. Bu nedenle engelli ayrımcılığının önlenmesi ve bu yönde kalıcı bir farkındalık yaratılabilmesi için ilkököl öğrencileri seçilmiştir. Orada elde edilebilecek kazanımların yaygınlaştırılması ve proje çıktılarının eğitim müfredatları kapsamında kullanılabilme olanağı sağlaması, Projemizin temel hedefini oluşturmuştur.

¹ CESI; Merkezi İtalya/Palermo olan kar amacı gütmeyen, devletten bağımsız bir Avrupa organizasyonudur. Bu organizasyon; inovatif ve katılımcı araçları kullanarak hem yerel hem de uluslararası düzeyde; kültürel, eğitimsel, bilimsel ve ekonomik gelişimin tanıtımı doğrultusunda çalışmaktadır.

“Okulda Biriz”, Türkiye’de engelli bireylere uygulanan ayrımcılığı önlemek ve farklılaştırılmış eğitim yaklaşımlarının ilköğretim öğretim programlarında uygulanmasına yönelik hazırlanmış örnek bir ders içeriği hazırlama amacıyla 15820 Öğrenciye uygulanmış bir ders etkinliği projesidir. Projede Türkiye ve İtalya’da yürütülen müfredatın incelenmesi ile Türkiye, İtalya, İngiltere ve Fransa’daki uygulamalar karşılaştırılmış; benzerlik ve farklılıklar raporlanmış ve öğretmenlere yönelik 40 dakikada sınıfta uygulayacakları bir ders içeriği oluşturulmuştur. Bu içerik, Türkiye’de İstanbul, Ataşehir ilçesindeki ilkokul sınıf öğretmenlerine ve okul yöneticilerine eğitimlerle anlatılmış, kendilerine materyal desteği sağlanarak sınıf uygulamalarına hazırlanmaları sağlanmıştır. Daha sonra İstanbul’un Ataşehir ilçesinde bulunan ilkokulların 2., 3., 4. sınıflarından, 15 okul ve 56 şubeden 15820 ilkokul öğrencisine 40 dakikalık bir farkındalık dersi yapılmıştır. Bu ders öncesinde ve sonrasında yapılan ön test ve son test çalışmaları sonrası elde edilen veriler IPSOS araştırma şirketince objektif olarak değerlendirilmiş ve engelliliğe dayalı ayrımcılık ve farklılıklara karşı olumlu tutum geliştirme konusunda ilkokulda yapılan çalışmaların etkisi ölçülmüştür. Yapılan proje; öğrencileri yapılan 40 dakikalık dersin öğretmen, öğrenci etkileşimini ve engelliliğe dair farkındalığını arttırmaları ve öğretmenlerin bu konuya dair çalışmalarını daha derli toplu ve bilinçli yapmalarını sağlayacak materyallerle zenginleştirilmeleri sağlanmıştır.

PROJE SONUÇLARI

Her şeyden önce farkındalığı artırma amacıyla gerçekleştiren faaliyetin öğrenciler üzerinde olumlu bir katkısı olduğu ortaya çıkmıştır. Hem engel türleri ile ilgili bilinirlik, hem de engellilerle ilgili farkındalık artmıştır. Sonuç olarak, yapılan ölçümlere ve değerlendirmeye; 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin sosyal hayatta farklı gelişen insanlarla birlikte yaşayabilme kültürü üzerinden algılarının olumlu yönde değiştiği, gözlemlenmektedir. Çocukların yaşadığı çevre, anne baba eğitimleri, gittikleri okullar ve öğretmen tutumları, engel, engellilik, ayrımcılık, farklı olanla birlikte yaşama gibi kavramlara bakışlarını önemli ölçüde değiştirdiğini göstermektedir. Bu olgu yapılan etki analizinin niteleyici bölümünde açık olarak belirginleşmektedir. Engellilere yönelik ayrımcılıkla ilgili farkındalığın erken yaşlarda başlaması gerektiği olgusu,

yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmasının sonunda bir kez daha ortaya çıkmıştır. Proje kapsamında bulunan öğrencilerin özellikle yaş gruplarına göre farklı engel gruplarına verdikleri tepkilerde değişkenlikler gözlemlenmiştir. Özellikle çıkan bu sonuç, bizim açımızdan Projemizin farkındalık geliştirmek adına, güçlü olduğu alanlar ve güçlendirilmesi gereken alanları belirlemek adına yol gösterici olmuştur. Bu sayede erken dönem eğitimi ve bu eğitimin ileriye dönük toplumsal yapının oluşumuna olan önemli etkisi yeniden dikkatimizi çekmiştir.

Sonuç olarak; Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı olarak gerçekleştirdiğimiz bu proje ile 15820 öğrenci ve aileleri, 564 öğretmen ve yöneticiye ulaşmayı başarıp engelliliğe yönelik ayrımcılığa karşı bu grupların farkındalığını arttırıp hayat görüşlerini geliştirici eğitimler ve bu eğitimlere bağlı materyaller (Eğitici Kılavuzu, oyun kartlar, 1 derslik kazanım listesi vb..) verilmiştir. Böylece özel gereksinimli çocukların toplum hayatında daha fazla yer almaları için bizler gibi sıradan gelişenlerin vizyonunu güçlendirici önemli bir proje gerçekleştirilmiş oldu. Son söz olarak; unutmayalım ki bizler değişmezsek çevremiz değişmez. Daha duyarlı bir toplum olabilmek için ise bu değişimde en büyük pay siz öğretmenlerindir.

Sema ÖZSOY Eğitim Danışmanı

DEĞERLERE DAYALI ORTAM YARATMAK

Konuşmama sizlere birkaç soru sorarak başlamak istiyorum.

- Hayat amacınız nedir?

Kısa bir içsel sorgulamadan sonra her biriniz doğal olarak farklı cevaplara ulaştınız. Cevaplarınız arasında zengin olmak, ev, araba sahibi olmak, kariyerinde en üst noktaya ulaşmak, sağlıklı olmak, saygın olmak, bilgili olmak gibi pek çok amaç cümlesine ulaşanlarınız vardır. Durmayın! Sorgulamaya devam edin!

- Gerçekte istediğiniz bu mu?
- Bu amaca ulaşmanız yaşamınızda neye hizmet edecek?

Yıllardır yaptığımız erişkin eğitimlerinde sistemli sorgulamalarımızın sonucu bireylerin ulaştıkları amaç cümlesi ne olursa olsun nihai hayat amaçlarını 'Mutlu olmak istiyorum' şeklinde tanımlamış olmalarıdır. Bir diğer saptama ise HUZUR/BARIŞ kavramlarının MUTLULUK ile birlikte sıkça gündeme getirilmiş olmasıdır.

Bireylerin kendilerini mutlu hissedecekleri yaşanabilir bir dünyanın inşası için sosyal problemlerin, saygı eksikliğinin ve şiddetin kol gezdiği günümüz dünyasında evrensel değerlerin geliştirilmesi ve bizleri birleştiren evrensel değerlerle kişisel ve kültürel değerlerimizin buluşması ve uyumlanması elzemdir. Bu ihtiyaç toplumu oluşturan bireyler ve birimler tarafından dile getirilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda dünyada ve Türkiye'de de değerler eğitimi önemsenir hale gelmiştir.

Bu çalışmalar arasında Jacques Delors'un raporu, Learning: The Treasure Within önemli bir yere sahiptir. Bu rapor kişisel ve sosyal gelişmede eğitimin temel rolü, değerlerin farkındalığı ve değerlere dayalı davranış becerilerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Delors eğitimin amacının şu dört başlıkta gençleri geliştirmek olduğunu belirtmiştir;

1. Bilgi edinmeyi öğrenme
2. Yapmayı öğrenme
3. Birlikte yaşamayı öğrenme
4. "Ol"mayı öğrenme

1998'de Avustralya'da düzenlenen UNESCO Eğitim Konferansı'nda Delors'un raporundaki dört başlıktan, eğitimde ilk ikisinin üzerinde durulduğu ancak "Birlikte Yaşamayı ve 'Ol'mayı Öğrenmenin" yeteri kadar işlenmediği belirlenmiştir. Bu kapsamda yaşam boyu eğitim ve dünya barışına hizmet edecek evrensel değerlerin canlandırılması ve programlara alınmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.

Değerler, davranışlarımıza yön veren yapıtaşlarıdır. Toplumsal sorunların, şiddetin, savaşların sona ermesi için evrensel değerlerin paylaşılması, yaşama geçirilmesi

bireyler ve toplumlararası ilişkilerin olumlu hale gelmesini sağlayacaktır. Bu da Delors'un raporundaki 'Birlikte Yaşamayı Öğrenme' ile yakından ilişkilidir. Bunu gerçekleştirebilmek ise birlikte yaşanılabilir bir ortam yaratmak ve bu ortamda her bireyin kendisi olmasına izin vermekle mümkündür. Yaratılan ortamın kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi ve kalıcı olabilmesi evrensel değerlerin ne denli özümsemiği ve modellendiği ile doğru orantılıdır.

Bireylerin mutluluk ile bağlantılandıkları ortamlar kendiliğinden oluşmamaktadır. Yaratılması gerekmektedir. Değerlerin var olduğu bir ortamın nasıl yaratılacağı öğrenilebilir ve bireylerin hislerine yönelik ihtiyaçları karşılık bulabilir. Bu olduğunda da bireylerin kendilerini iyi hissetmeleri, iyi ilişkiler geliştirmeleri, yetkinliklerini geliştirebilmeleri ve topluma olumlu katkıda bulunmaları mümkündür.

Yarının erişkinleri olan çocukların karakterleri ve alışkanlıkları aile ve okul ortamında oluşmaktadır. Bu bakımdan aile ortamı ve okul ikliminin nitelikleri çok önemlidir. Bir okulun kurucuları ne vizyon belirlemiş olursa olsun okulun iklimini o okulda görev yapan eğitimcilerin değerleri oluşturur. Oluşan okul iklimi, öğrencinin hislerine yönelik ihtiyaçlarını karşılıyor ise öğrenci olumlu yönde gelişir.

Örneğin; eğitimciler kendi kendisi ile barışık, kendine, başkalarına saygılı ve hallerinden ve kendilerinden memnun iseler okul ortamı da ilginin, saygının, kalitenin ve yardımlaşmanın var olduğu bir iklimdir. Öğrencinin hislerine yönelik ihtiyaçlarını sevilmek, sayılmak, değer verilmek, güvende olmak ve anlaşılacak olarak tanımlıyorsak bu iklimde bu ihtiyaçların karşılık bulma oranı yüksektir. Değerlerin sergilendiği öğrenci odaklı öğrenme ortamında öğrencilerin hislerine yönelik ihtiyaçları karşılandığından öğrenciler olumlu yönde gelişirler ve potansiyellerini yakalama olasılıkları yüksektir.

Bu nedenle eğitimcilerin; eğitimin amacını iyi anlamaları, kendi değerlerini gözden geçirmeleri, değerlerini yaşama geçirip geçirmediğini sorgulamaları ve değerlere dayalı bir ortam yaratabilecek becerileri edinmeleri gerekmektedir. Örneğin sınıfa gelmekte geç kalmış bir eğitimcinin bağırarak 'Siz ne saygısız öğrencilersiniz!' diye çıkışması, saygı değerini ne kadar yansıtmaktadır? Veya çatışma çözümünü haklıyı haksızdan ayırmak, çözüm önermek ve nasihat etmek olarak değerlendiren eğitimci ne kadar çatışma çözümü becerisine sahiptir?

1997'den beri yaklaşık 22 yıldır Türkiye koordinatörlüğünü ve eğitmenliğini yaptığım Living Values Educational Program, (YDEP) Yaşayan Değerler Eğitim Programı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989'da Çocuk Hakları Bildirisi'nin 29. Maddesi çerçevesinde eğitimde değerlere dayalı yaklaşım ihtiyacı göz önünde tutularak geliştirilmiştir. Programın odaklandığı ve uygulama kitapları sunduğu değerler; 'Sevgi, Saygı, Barış, Hoşgörü, Mutluluk, Sorumluluk, İşbirliği, Alçakgönüllülük, Dürüstlük, Sadelik, Özgürlük ve Birlik'tir.

Yaşayan Değerler Eğitim Programı UNESCO tarafından desteklenen bir program olup New York'daki UNICEF Eğitim Topluluğu danışmanlığı ile dünya eğitimcileri arasında ortaklaşa yürütülen ve kâr amacı gütmeyen bir eğitim programıdır.

2004 yılında Cenevre'de kurulmuş olan ALIVE, The Association for Living Values Education International (Uluslararası Yaşayan Değerler Eğitim Derneği) ise kurulduğu yıldan beri değişik ülkelerde sürdürülen Yaşayan Değerler Eğitimi'ne ve eğitimcilerine bilgi kaynağı oluşturan şemsiye bir kuruluştur.

Yaşayan Değerler Eğitimi özet ile **“Çocuklar doğal olarak meraklı ve öğrenmeye hevesli olup çok güzel özellikleri vardır. Yaratıcı, sevgi doludurlar ve kendi doğrularını bulabilirler. Değerlere dayalı bir ortamda gelişir ve canlanırlar”** temel anlayışına dayanır.

Bu program kapsamında öğrenme ortamında değerlere dayalı ortam yaratmak değerlerin aktarılmasında önemli bir başlıktır. LVEP eğitimi süresince eğitimciler, değerlerin farkındalığı oturumlarına katılırlar, en uygun eğitim uygulamalarını paylaşırlar, öğrencilerin ihtiyaçlarını araştırırlar ve bu ihtiyaçların en iyi şekilde karşılanabileceği ortamın yaratılması konusunu birlikte incelerler. Değerlere dayalı bir ortam yaratmak için eğitimcide olması gereken beceriler birlikte incelenir ve gerekiyorsa beceriler üzerinde çalışılır.

Programda okul ortamında değerlerle bezenmiş uygun ortamı yani uygun okul iklimini yaratmanın sırası ile eğitimcilerin, yöneticilerin ve çalışanların ortak sorumluluğu olduğu vurgulanır.

Yaşayan Değerler Eğitim Programının diğer değerler eğitimlerinden farkı psikolog, yazar Diana Tillman tarafından yazılmış olmasına rağmen dünya eğitimcilerinin ortak deneyim ve katkılarını da kapsamı ve her yaş grubuna özel uygulamaları içermesidir.

Eğitimciler olarak duruşunuz, sözleriniz ve davranışlarınızla öğrettikleriniz sizlerin insan olarak öğrendiklerimizin bir aynasıdır. Sınıfta yaratılan ortam kısmen de olsa sizin insan olarak öğrenmiş olduklarınızın bir yansımasıdır. Bu bağlamda ne aktardığınızın farkında olmanız çok önemlidir. Değerler eğitimi önce eğitimcinin kendi değerlerini gözden geçirmesi ile başlar.

Konuşmamı bitirmeden önce başta olduğu gibi sizlere birkaç soru sormak istiyorum.

- **Bugün eğitimci koltuğunda oturan sizler dünün çocuklarıdır. Şimdi bir eğitimci olarak görev yaptığınız okulun çocuklarının hislerine yönelik ihtiyaçlarını düşünün!**
- **Öğrenciler için en uygun öğrenme ortamında hangi değerler olmalı?**
- **Eğitimci koltuğundaki siz kendinize bakın! Bu değerlere gereğince model oluşturabiliyor musunuz?**

Kaynaklar

1. LVEP Educator Training Guide by Diane Tillman and Pilar Quera Colomina
2. Theoretical Background and Support for Living Values: An Educational Program- PDF by Diane Tillman
3. Peace through Schooling and Education: Landscaping Self and Other- PDF by Tikaram Bhattarai
4. ITS Training NLP Practitioner Programme by Ian McDermott
5. Delors Report, Learning: The Treasure Within by Jacques Delors

Prof. Dr. Gülçin ALPÖGE
Boğaziçi Üniversitesi

OKUL ÖNCESİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Genellikle yetişkinler gençlerin davranışlarını eleştirirler.

“Çocuklar lüksü seviyorlar. Büyüklere saygısız davranıyorlar. Çalışma yerine konuşmayı seviyorlar. Büyükler içeri girince artık ayağa kalkmıyorlar. Anne babalarına karşı geliyorlar. Öğretmenlerinin karşısında ayak ayak üstüne atıp ukalalık ediyorlar.” Bu sözler SOKRAT'a ait (İsa'dan önce 464-400). Burada davranışlardan hareketle çocukları saygısızlıkla suçluyor Sokrat.

Öyleyse öncelikle **değerler** kavramına açıklık getirelim. Topluluğumuzda uyguladığımız **adetlerimiz** var. Örneğin büyüklerin elini öpmek, öğretmen sınıfa girince ayağa kalkmak, büyüklerin yanında ayak ayak üstüne atmamak bunlardan bazıları. Bunlar bizim toplumumuzda saygı göstermek için kullandığımız kurallar. Bunlar “değerler”den farklı. Çünkü bu adetler toplumdaki topluma değişebilirler. Örneğin doğuda saygı göstermek için elleri bitişirip eğiliyorlar. Adetler zaman içinde de değişebilir. Artık büyüklerin yanında ayak ayak üstüne atmak ayıp sayılmıyor.

Bizim “değer” olarak kullandığımız kurallar ise uygulaması farklı olsa da, bütün toplumlarda değer olarak kabul edilen değişmeyen kavramlardır. Saygı ve sevgi gibi. Değerler aynı zamanda uyulmazsa başkalarına ya da kişinin kendine zarar veren olgulardır. Sorumsuzluk, yalancılık gibi. Değerler çok eskilerden beri var. Yukarıda gördüğümüz gibi çağlar önceki toplumlarda bile var. Demek ki saygı ifade şekli değişse de değerler yüzyıllar boyunca aynı kalıyor.

Okul öncesi yaştaki küçük çocuklara değerler eğitimi vermeli mi?

Küçük çocuklar değerleri kendi başlarına öğrenemezler. Yaptıkları bir uygunsuz davranışın sonucunu değerlendirip kendi kendilerine tavır değiştiremezler. Demek ki küçük çocuklara değerler eğitimi vermeli.

Küçük çocukların etik ya da ahlaki dediğimiz bu değerleri küçük yaşta öğrenmelerinde büyük yarar var. Değerleri erken yaşta benimseyen çocukların kendilerine güvenleri oluyor. Kendi kararlarını kendileri verebiliyor. Problemlerini çözebiliyorlar. Değerleri benimsemiş olmaları çocukların mutlu olmalarına katkıda bulunuyor. Etik kuralları benimsememiş, kurallara uymayan çocukların ise başarısız olması, toplumdaki dışlanması ve mutsuz olmaları olası.

Küçük çocuklara değerler eğitimi nasıl verilmeli?

Elbette değerler eğitimi evde başlar. Ancak günümüzde anne de baba da çalışıyor. Hatta anneanneler bile çalışıyor. Çocuklar da okuldalar. Günün büyük bir kısmını okulda geçiriyorlar. Evde aileleriyle az zamanları oluyor. Gene de anne babalar çocuklarına örnek olarak ve yeri geldikçe onlara anlatarak değerler eğitimine katkıda bulunabilirler.

Ama öğretmenlere de iş düşüyor. Öğretmenler küçük yaştaki çocuklara değerleri kuşkusuz ders verir gibi öğretmeyecekler. Değerleri günlük yaşam içinde aktarma yoluna gidecekler. Öğretmenler zaten çocuklara aktarmak istediğimiz değerleri benimsemişlerdir. Örnek olabilirler. Onlara yol gösterebilirler. Örneğin günlük yaşam içinde bir çocuk eğer salıncağa binmek için sırasını beklemeyi öğrenirse, bir ölçüde saygılı olmayı öğrenmiştir. Büyüdüğü zaman da otobüs durağında sırasını bekleyeceğini düşünebiliriz.

Ancak bir sorun var. Değerler soyut kavramlardır. Küçük yaştaki çocuklar ise soyut kavramları anlayamazlar. Onun için çocuklara kavramları somut yollarla vermeliyiz. Öğretmenler açık uçlu sorularla ve öykülerle çocuklarla konuşarak değerlerden söz edebilirler. Değişik değerleri üniteler halinde ele alarak ve somut olması için de oyunlar, etkinlikler, masallardan yararlanarak, şiir, şarkı ve drama kullanarak pekiştirebilirler.

Değerler toplumlar için çok önemlidir. Ne kadar çok çocuğa değerlerimizi benimsetebilirsek o kadar huzurlu bir topluma kavuşuruz. İnanıyorum ki bir toplumun güvenli işleyebilmesi değerlerin benimsenmesinden geçer.

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ PANELLER

3.PANEL

- **EĞİTİM VE ETİK**
Nuran DİREK
Türkiye Felsefe Kurumu, Çocuklar için Felsefe Birimi Başkanı
- **EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER**
Doç. Dr. Tuncay AKÇADAĞ
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
- **DEĞERLER VE EĞİTİM**
Dr.Öğr. Üyesi Dilek ARLI
Maltepe Üniversitesi

Nuran DİREK

Türkiye Felsefe Kurumu, Çocuklar İçin Felsefe Birimi Başkanı

İNSANIN DEĞERİ VE DEĞERLERİ

“İnsan Nedir?” sorusu bir eğitimcinin ilk başta düşünmesi gereken çok önemli bir felsefe sorusudur. Bu soruyu özlü şekilde yanıtlayan filozof I. Kant olmuştur.

Kant'a göre:

“İnsan ancak eğitim sayesinde insan olur. İnsanda önceden mevcut olmayan bu niteliği eğitim gerçekleştirir; çünkü insanın doğal yeteneklerinin gelişmesi kendiliğinden olup bitmez; doğa insana hazır yetenekler vermemiştir. Doğa, insanı sahip olduğu yeteneklerin çekirdekleriyle donatmış, onları geliştirmeyi de kendisine bırakmıştır. Doğa, insanı dünyaya fırlatmış ve sanki ona şunu söylemiştir: “Eğer sen günün birinde bir başarıya, bir mutluluğa erişersen, bunu başka bir kuvvette, bir varlığa değil, yalnız ve yalnız kendine borçlusun. En alt basamakta kalman da, en üst basamağa çıkman da senin kendi eserindir; başka bir kuvvetin, hatta doğaüstü, insanüstü bir varlığın da sana yardımı dokunmamıştır.”

Bu sözlerden öğretmenin rolü konusunda ortaya çıkan sonuç şudur: Eğitimcinin görevi insanın doğuştan sahip olduğu yeteneklerin örtüsünü açmak onun gelişmesine yardım etmektir. İnsanın insanlaşması da buna dahildir.

İnsanın değerini onun dil, kültür, bilim sanat vb. yetenekleri ve başarıları açısından tüm canlılar alemindeki yeri belirler. İnsan olmanın varlık koşulu eğitim olduğu için eğitim hakkı insan hakları arasında yaşam hakkı kadar temel bir hak olarak değerlendirilmiştir ve anayasalarda temel hak ve özgürlükler başlığı altında anayasanın teminatı altındadır. Buraya kadar sözünü ettiğimiz değerler ancak başta yaşam hakkı olmak üzere insan hakları ile korunabilir.

İnsanlığın eğitiminin temelinde felsefe, yani bilgelik sevgisi olmalıdır. Bilgelik kavramının bilgisel boyutu olduğu kadar etik boyutu da vardır. Eski Yunan'da “Paidea” yani eğitim denilince anlaşılan “iyi yaşam”ı amaçlayan eğitimidir. İyi yaşamdan anlaşılan şey ise bolluk içinde yaşamak, zenginlik gibi maddi şeyler değil, erdemli yaşamaktır. Erdem denilince anlaşılan doğruluk, iyilik, güzellik, adalet, ölçülülük, cesaret, özgürlük gibi değerlerdir. Eğitimin amacı bu değerleri hayata geçirmek olacaktır.

Bu değerler, yüzyıllar boyunca insanların yücelttikleri ve insan denilen varlığa layık gördükleri için talep ettikleri kavramsal özlerdir. Yani bir kişiye, bir kültüre, bir çevreye ait olan değer yargıları, ahlak normları ya da sembolleri değildirler.

Değer eğitimi nasıl yapılabilir?

İlkin nasıl yapılamayacağından başlamak daha doğru olur sanırım. Burada Mengüşoğlu Hocamıza kulak vermemiz gerekiyor:

“Eğitme ve eğitilme soyut fikirlerle, öğütlerle elde edilemez. Eğer bir memlekette ağaç sevgisi yoksa, ormanlar yakılıp yıkılıyorsa, eski ve yeni sanat eserlerine saygısızlık varsa, her yeri öğütlerle donatsak da durumu değiştiremeyiz. Ağaç sevgisi, genel olarak tabiat sevgisi, sanat sevgisi insan için bir hayat biçimi olursa, yani insan böyle bir hayat biçimi içinde gözlerini açarsa, ancak o zaman bu sevginin, anlayışın uyanması söz konusu olabilir. Bu bakımdan eğitimin ilk ve önemli basamağı ailedir. Aile eğitimine ait olmayan, yaşanan haline gelmeyen bir sevgi, bir anlayış, dışarıdan teorik olarak yapılan telkinlerle, öğütlerle meydana getirilemez. Bu, bütün hayat fenomenleri için geçerlidir. Bunun başlıca sebebi, insanın tarihi bir varlık olmasıdır, yani insanın yüzyıllar boyunca ortaya koyduğu başarılar kaybolup gitmezler; nesilden nesile devredilip devralınırlar.

Öyleyse devlet için “Nasıl bir eğitim?” sorusunun yanıtlanması ve eğitimin buna göre planlanması çok önemlidir. Platon “adalet” kavramının bir devletin temel değeri olduğunu savunur. Ona göre eğitim hem bireyin hem de devletin yapısını düzeltecek en yetkin araçtır. John Locke’a göre eğitimin amacı toplumun mutluluğunu arttıracak insanlar yetiştirmektir. Nietzsche’ye göre eğitimin amacı özgür insanı yetiştirmektir.

Bu nitelikteki eğitim belli bir ideolojiye göre öğrenciyi formatlamayarak yapılamaz. Değerler eğitimi soyut, teorik fikirlerle değil yaşam biçimi haline gelmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılan değer bilgisiyile yapılabilir. Bir toplumda yaşanan haline gelmeyen doğruluk, iyilik ve adalet öğütlerle elde edilemez.

Hekimlik, hakimlik ve öğretmenlik meslekleri etik açıdan örnek kişilik talep eder. Çünkü bu mesleklerin nesnesiyle aralarında ilişki güç açısından eşitsizdir. Hekimin karşısında hasta, hakimin karşısında sanık, öğretmenin karşısında çocuk vardır. Bu nedenle bu meslekler en ufak kişilik zaafını kaldırmaz. Eğer nitelikli bir eğitim olsun istiyorsak ilkin eğitimcileri eğitenlerin eğitiminden işe başlamak gerekir.

Çağdaş eğitim, çocuğa birtakım fikirler aşılıyarak değil, özgür ve eleştirel düşünmeye teşvik ederek ona yeni deneyimler karşısında gereğinde kanaatlerini değiştirebilme cesareti vermelidir. Çağdaş eğitim öğrencileri bir kalıba sığdırmaya zorlamaz, çocukta mevcut olan potansiyel yeteneklerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine hizmet eder. Kısaca böyle bir eğitimde öğretmen otoritesiyle öğrenciyi ezen değil, öğrencinin yetişimine hizmet eden bir kolaylaştırıcıdır.

“Öğretmen nasıl olmalıdır?” sorusu yanıtlaması kolay bir soru değildir. Daha kolay belki “Nasıl olmamalı?” sorusunu yanıtlamaktır. Her birimizin kısa veya uzun bir

eğitim hayatı olmuştur. Okul anılarınızı hatırlayın. “Keşke olmasaydı?” dediğiniz bir anınız varsa bu soruya siz de bir yanıt vermiş olursunuz. Bizler bazı öğretmenlerimizden nasıl olunması gerektiğini; bazılarından ise nasıl olunmaması gerektiğini öğreniriz. Hepsine teşekkür borçluyuz, çünkü yanlış, doğrunun öğretmenidir. Her değilleme bir belirlemedir. Böylece iyi bir öğretmenin kolaylaştırıcı rolünün gereklerinin ne olduğunu bulabiliriz. İyi bir öğretmen sınıf için uygun bir tartışma ortamı yaratır, taraf tutup görüş belirtmez, çünkü öğretmen fikrini söylese tartışma biter. Öğretmen ortaya çıkan sonuçları derler toplar, çerçeveler. Otoriter ve dayatmacı değildir, soru sormaya ve araştırmaya teşvik eder. Konusunu iyi bilir ve dersi için hazırlık yapar. Öğrenci odaklı, aktif öğrenme yöntemlerini kullanır. İyi bir öğretmen öğretmenliği reddeden ve öğrenci olan biridir.

İyi bir öğretmen için insan hakları ve kişi onuru özenle korunması gereken bir sınırdır. Çünkü işinin her şeyden önce bir **insan** yetiştirmek olduğunu bilir.

Kaynaklar:

1. Yüzyılıımızda İnsan Felsefesi TFK Yayınları s.43
2. Cumhuriyet Gazetesi, 14 Aralık1971, Eğitimde Tarihi Çevre ve İnsan

Doç. Dr. Tuncay AKÇADAĞ
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER

EĞİTİCİ ETİĞİ

Öğretmen ve Yöneticilerin Etik ve Etik Dışı Davranışlarının Basına Yansımaları adlı bir araştırmada çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İncelenen haberler, Ocak 2008-Şubat 2013 tarihleri arasında yer almış ve seçilmiş üç gazete ile sınırlı tutulmuştur. Gazete haberlerinin 216'sı öğretmen (%66) ve 113'ü (%34) okul yöneticilerine ait haberlerdir. Önce etik davranışlarla ilgili sonuçlara göz atalım:

Kategori /Etik Davranışlar	f	%
Okulun maddi ve fiziksel olanaklarının iyileştirilmesinde özel çaba göstermek	12	39
Öğrencilerin okullaştırılması çalınmalarına destek vermek	5	16
Maddi olanaklardan yoksun öğrencilere burs ve yardım sağlamak ile ücretsiz ders vermek	6	20
Yaşamı tehlikeye giren öğrencinin yaşamını kurtarmak	3	10
Engelli öğrenciler için özel destek ve ders vermek	2	6
Öğrenciye karşı işlenen suçu ortaya çıkarmak	2	6
Öğrenci ve velilere okuma alışkanlığını kazandırmak	1	3
TOPLAM	31	100
Okulun fiziksel olanaklarını iyileştirmede kişisel olanakları kullanmak ve okula kaynak sağlamak	4	80
Yoksul öğrencilere burs sağlamak	1	20
TOPLAM	5	100

Buna göre basında öğretmenlerin ve yöneticilerin en fazla okulun maddi ve fiziksel olanaklarının iyileştirilmesine yönelik haberler yer alıyor. Görüldüğü üzere öğrencilerin okula gelmeleri için çaba göstermek, öğrencilere burs, yardım ve ders vermek ve diğer haberler sıralanıyor.

Bu haberlerden birkaç örnek şöyledir:

“Muş Merkez Kız Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) Müdürü Melahat Aydın, köyleri dolaşarak okula gitmeyen kızları okullu yapıyor. Melahat öğretmen, köyleri gezmek için at alıp ata binmeyi öğrendi. Bununla da yetinmedi okulu baştan sona yeniledi (Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 2011)”

“Afyonkarahisar’ın Sinanpaşa ilçesindeki Bulca köyü İlköğretim Okulu Müdürü Berk Yalçın, yaz tatili olmasına rağmen Okul Aile Birliği Başkanı Ahmet Akın ile okulun boya işlerini yapıyor (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 2013).”

“Emekli olmayı düşünürken sınıfına görme engelli bir öğrencinin gelmesiyle tüm planlarını değiştiren öğretmen Fatma Turan, ona eğitim verebilmek için emekli olmaktan vazgeçti ve kabartma yazı (Braille alfabesi) öğrendi (Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 2010)”.

Kuşkusuz bu örneklerin basına yansımayanları da oldukça fazladır ve gurur vericidir. Mesleğiyle özdeşleşmiş ve mesleğinin kendini gerçekleştirme yanlarını kavramış kişiler bu ve benzer davranışları gösterebiliyorlar. Bu davranışlar aynı zamanda onların “insan” yanlarını da gösteriyor bizlere.

Öte yandan etik dışı davranışlar da ne yazık ki oldukça fazla. Yine aynı araştırmanın etik dışı davranışlar açısından bulguları şöyle:

Kategori /Etik Dışı Davranışlar	f	%
Öğrenciye karşı cinsel taciz	85	47
Öğrenciye karşı psikolojik ve fiziksel şiddet	65	36
Meslektaşlarla ilişkilerde etik dışı davranışlar	8	4
Yolsuzluk	6	3
Görevi ihmal ve özensizlik	5	3
Diğer etik dışı davranışlar	8	4
Öğrenciye karşı ayrımcılık	1	-
Terör ve uyuşturucu	6	3
TOPLAM	184	100
Öğrenciye karşı cinsel taciz	27	25
Öğrenciye karşı psikolojik ve fiziksel şiddet	24	23
Meslektaşlarla ilişkilerde etik dışı davranışlar	23	22
Yolsuzluk	13	12
Görevi ihmal ve özensizlik	7	6
Diğer etik dışı davranışlar	6	5
Öğrenciye karşı ayrımcılık	8	7
Terör ve uyuşturucu	1	-
TOPLAM	109	100

Öğretmenlerin ve yöneticilerin basına yansıyan etik dışı davranışlarının büyük yüzdesini ne yazık ki öğrenciye karşı cinsel taciz oluşturuyor. Diğer büyük yüzde ise psikolojik ve fiziksel şiddet. Basına yansıyan birkaç örnek şöyle:

“İsparta’da İmam Hatip Lisesi öğretmeni olan eşinin öğrencisiyle girdiği ilişkinin DVD görüntülerini bulan kadın, kocası hakkında savcılığa suç duyurusunda bulundu (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 2012)”

“Antalya’nın Aksu İlçesi Aksu İlköğretim Okulu müdürüken müzik öğretmeni S.Ü.’ye cinsel tacizde bulunduğu iddiasıyla hakkında dava açılan okul müdürü M.K. 20 ay hapis cezasına çarptırıldı. Sabıkası olmayan müdür M.K.’nin bu cezası ertelendi (Milliyet Gazetesi, 22 Aralık 2010)”.

Eğitimci sıfatıyla bulunan insanlar içinden ne yazık ki bunlar da çıkabiliyor. Oysa mesleğe başlarken yemin ediyoruz ve diyoruz ki:

"Türkiye Cumhuriyeti anayasasına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine, anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup, bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve anayasanın temel ilkelerine dayanan millî, demokratik, lâik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim"

Yanideğerleri benimseye, korumaya, geliştirmeye, haklara saygıya, diğer deyişle dürüst ve etik davranışlarda bulunacağımıza yemin ederek başlıyoruz göreve. Çok ciddi bir biçimde değer bilmezlik sorunu ile karşı karşıyayız.

Bu nedenlerden dolayı eğiticinin etik davranışları ile ilgili açıklamalar, eylemler, eğitimler önem kazanmaktadır. Nedir eğiticinin etiği? Eğitimci davranışlarıyla ilgili neyin doğru neyin yanlış, neyin haklı neyin haksız olduğu inançlarına dayalı ilkeler ve kurallar olabilir. Ayrıca eğitimle ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun işlem ve uygulamaların yanı sıra toplumun değer yargılarıyla da uyumlu olabilme durumudur denilebilir. Açıklamalar üzerinden iki kavrama göz atmak gerekiyor. Eğitimci ve onun ilişkide bulunmak durumunda olduğu kimseler ve bu davranışların doğruluğunu teyit edecek olan ölçütler.

Eğitimciler ve onların etkileşimde bulunduğu kimseleri, öğrenciler, yöneticiler, denetçiler, veliler, kendi meslektaşları ve diğer çalışanlar olarak gruplandırmak mümkün. Bu gruplar birbirleriyle etkileşimde bulunmaktadır. Bu etkileşimlerde göz önünde bulundurulması gereken bazı etik ölçütlere ilişkin başlıklar şu biçimde ifade edilmektedir: profesyonellik, sorumluluk, adalet, eşitlik, sağlıklı ve güvenilir ortam sağlama, yolsuzluk yapmama, dürüstlük, doğruluk, güven, tarafsızlık, mesleki bağlılık ve sürekli gelişme ve kaynakların etkili kullanımı. Etik sorunlar da sözü edilen gruplar arasındaki etkileşim ve iletişimlerde başlıkları sıralanan etik ölçütler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu sorunlar bazen bilerek, kötü niyetle oluşurken bazen de bilmeyerek veya iyi niyetli olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen etik ikilem sorunlarıyla karşılaşırız ki, bir olaydan kimin nasıl etkileneceğinin muhakemesini yaparak ve buna göre doğru kararı verip uygulayarak etik ikilemleri çözebiliriz. Etik dışı davranışlara bahane göstermek ve savunma oluşturmak için bazı söylemler söz konusudur. Örneğin dersine hazırlıksız gelen bir öğretmen, herkes bunu yapıyor zaten diyerek yaptığını savunabilir. Veya "ayrıca plan yapmamıza gerek yok, planlar zaten internette var" diyerek açılan yolun haklılığına sığınabilir. Bir başka açıdan etik

dışı davranışın toplumsal veya hukuksal cezalandırılma olasılığı düşükse, bu davranışın önemsiz bir davranış olduğu algısı ile hareket ediliyor olabilir.

Etik sorunların yaygınlaşması giderek toplumda yozlaşma ve çöküşe neden olmaktadır. Filozof Nietzsche'nin en önemli kavramlarından biri "decadence"; yani yozlaşmadır. Bu, yozlaşma olduğu kadar bir çöküştür, gerilemedir, doğallıktan ayrılmadır. Nietzsche bu kavramı nihilizmi tanımlarken kullanır ve ilk olarak etkin nihilizmden söz eder ve kudretin yükselmesidir der. İkinci olarak ise edilgen nihilizmden, bir çöküşten ve kudretin zayıflamasından söz eder. Kendini bir biçimde aşamamış, hırslarına ve duygularına yenik düşen *sürü insanı* giderek yabancılaşır ve çöküş yaşar. Etik dışı davranışlar da bu süreçte ve bu tip insanda görülür.

Bu süreç, bir eğitimcide görüldüğünde etkisi tüm topluma sirayet edecek biçimde görülebilir. Çünkü o izlenmekte, model alınmaktadır. Öte yandan onun yoz hareketleri, öğrenciler tarafından öğrenmelere neden olacak, "öğretmenim böyle yapıyor, demek ki bu hareketler doğru" algısı pekişecektir.

Bir başka açıdan etik dışı davranışlar yaşayan bireyin çeşitli açılardan sıkıntıları vardır. Bu kişi Nietzsche'nin tanımladığı "sürü insanı" biçiminde de olsa ve etik dışı hareketleri bu tanım içerisinde gerçekleştirirse de vicdani bir ikilem-rahatsızlık yaşayabilir. Bu ikilem her ne kadar kendini haklı çıkartacak bir psikolojik yapı ile çevrili olsa da "rahatsızlık" söz konusudur. Ayıp, günah gibi kavramların rahatsız ediciliği ile karşı karşıyadır.

Etik dışı davranışa maruz kalan kişi iseniz, iki davranıştan birine yönelirsiniz: ya size yapılan haksızlığa, terbiyesizliğe veya tacize karşı gelirsiniz ya da olayı kabullenip etik problemin bir parçası haline gelirsiniz.

Etik dışı davranış yaşayan insanların kişilik sorunu söz konusudur. Aynı zamanda bu kişilikler başkalarıyla sağlıklı ilişki kurmada güven veya diğer başka sorunlar yaşar. Çünkü doğruları belli değildir, her an sapma gösterebilir.

Toplumda/ örgütsel yaşamda şüphecilik, kendi toplumuna/ örgütüne karşı olumsuz duygular beslemenin, hatta aşağılayıcı ve eleştirel tavırların oluşmasının ve giderek kronik ümitsizliğin adı sinizmdir. Sinizm hem bireysel hem de toplumsal/ örgütsel bir rahatsızlıktır ve incelendiğinde temel nedeninin ahlak/ etik dışı davranışların oluşmasında kolaylaştırıcı etkenlerin yüzünden olduğu görülebilir. Bu kolaylaştırıcıların başında kültür, kötü yönetim, adaletsiz ve fevri uygulamalar gelmektedir.

Toparlarsak, sonuç ve öneriler olarak şunlar söylenebilir:

Tüm meslekler için üyelerinin davranışlarını çerçeve içine alan etik ilkeler oluşturularak, meslek üyelerinin bilgisizlikten ya da kişisel eğilimlerinden kaynaklanan etik dışı davranışlara yönelmeleri engellenmelidir. Bu ilkeler belirlendikten sonra kurumların düzenli aralıklarla etik eğitim politikaları (okul çalışanları, aileler vb.) oluşturmaları önerilir.

Etik dışı eylemler hoş karşılanmamalı daha doğrusu caydırıcı sert yaptırımlarla karşılanmalıdır. Bu durum işin ciddiyeti açısından önem arz etmektedir. Oluşturulan yapı, davranışın oluşmasında temel öğedir.

Okullarda etik davranışların öne çıkarılacağı ve bir biçimde akıllara girecek uygulamaları tasarlayıp gerçekleştirmek gerekir. Söz gelimi basına yansımış iyi haberleri panolara asmak, derslerde işlemek ve öğrencilerin bu konularda çalışmalarında bulunmalarını sağlamak gibi...

Üzerimize düşen rol ve sorumlulukların bilincinde, temiz bir toplumun oluşması temennisiyle saygıyla ve sevgiyle...

Dr.Öğr. Üyesi Dilek ARLI

Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü

DEĞERLER VE EĞİTİM

İnsanın Değeri ve Değerleri

Günümüzde gözlemleyebileceğimiz çoğulculuk düşüncesi, ahlaki yozlaşma ve insanın araçsallaştırılması gibi sorunlar, “değerler” konusuna odaklanmak gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, değer kavramı üzerinde durularak değer ve değerler arasındaki ilişki ele alınacaktır. Bu bağlamda, öncelikle, değerlerle ilgili bazı yanlış tanımlara yer verilerek bu yanlış tanımların yol açabileceği sorunlar üzerinde durulacak, ardından moral değerler ve etik değerler ayırımına değinilecek ve eğitimde etik değerlere yer verilmesi gerektiği öne sürülecektir.

Değerlerle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda farklı tanımlarla karşılaşırız. Bu tanımların bazılarının değer ve değerlerin bilgisinden hareket etmediklerini ve bilgiye dayanmayan bu kavramsallaştırmaların toplumsal bağlamda birtakım sorunlara yol açtığını görebiliyoruz. Öncelikle, bu tanımlardan bazılarını ele alarak ne gibi problemlerden içerdiklerini ortaya koyalım.

- **Tanım 1:** Değerler, çoğunluğun üzerinde anlaştığı davranış standartlarıdır.
- **Tanım 2:** Değerler, sosyal hayatı düzenleyen ilkelerdir. Toplumun işleyiş ve devamını sağlarlar.
- **Tanım 3:** Değerler, sosyal hayatı açıklamak için kullanılan kavramlardır.
- **Tanım 4:** Değerler, tutumlara ve davranışlara yol gösteren standartlardır.

Yukarıda verilen bütün tanımlarda ortak olan, değerleri tanımlarken olması gerekenden değil olandan hareket ediyor olmalarıdır. Oysa değerler, kişilerarası ilişkilerde olması gereken durumu yani ideal olanı bize göstermelidir. Şimdi bu tanımlardaki problemleri tek tek ortaya koyalım.

Birinci tanım, değerleri çoğunluğun uzlaşımına dayandırmakta fakat değer ve değerlerin ne olduğuyla ilgili bir şey söylememektedir. Bu tanıma göre, çoğunluğun üzerinde uzlaştığı her tür davranış ilkesi değer olarak kabul edilebilir. Örneğin töre cinayetleri, kız çocuklarının okula gönderilmemesi ya da kadının iş hayatına katılmaması gibi pratikler, çoğunluğun uzlaşımı söz konusu olduğunda değer olarak kabul edilebilir.

İkinci tanım, değerleri, toplumsal hayatın devamı için gereken ilkeler olarak görür. Bu tanıma göre, toplumsal işleyiş aksamadığı sürece benimsenen her türden ilke

değer olarak kabul edilebilir. Yine kadınların iş hayatına katılmamasını ele alabiliriz. Kadın, evde çocuklarına bakım verip evin ihtiyaçlarını karşıladığında toplumsal düzenin devamını sağlayacak ve bu nedenle evde çalışmaya mahkûm olacaktır. Oysa, insan hakları fikrinden hareketle, kadının da erkeklerle eşit bir biçimde iş hayatına katılması ve erkeğin de ev işlerinde sorumluluk üstlenerek toplumsal işleyişin devamlılığının sağlanması olanaklıdır. Bu tanım, toplumsal işleyiş aksamadığı sürece değerlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göremez.

Üçüncü tanıma göre ise, değerler sosyal hayatı açıklamak için kullanılan kavramlardır. Toplumsal hayatı açıklayabileceğimiz kavramlar, toplum tarafından benimsenen ilkelerden hareketle oluşturulur. Yani birinci tanım gibi bu tanım da toplumda çoğunluk tarafından benimsenen ilkeleri değerler olarak kabul eder ve bu ilkelerdeki aksayan, problemleri noktaları göz ardı eder.

Dördüncü tanım, diğer tanımlar arasında doğru tanıma en yakın olandır. Değerler, tutumlara ve davranışlara yol gösteren standartlardır. Fakat ne türden standartlar olması gerektiğini söylememesi bakımından eksik bir tanım olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü diğer tanımlarda da ele aldığımız gibi, davranışlarımıza yol gösteren her tür standart değerler çerçevesinde ele alınamaz.

Değerlerin hangi tür ilkeler olduğuna bakmadan önce, sıklıkla rastlanan bir karışıklığı gidermek amacıyla **moral değerler (ahlaki değerler) ve etik değerler** ayrımı üzerinde durmamız yerinde olacaktır. Moral değerler, bir toplumda çoğunluk tarafından benimsenen ve o toplumun üyesi olan bireylerin davranışlarını yönlendiren ilkeleri ifade etmektedir. Moral değerleri belirleyen ölçüt ortak kabuldür. Yukarıda verilen tanımlarda ele alınan değerler moral değerlerdir. Etik değerler ise, toplumlara özgü olmayan yani toplumlar üstü olan, insanın değerinin bilgisinden hareket eden, evrensel yani herkes için geçerli olan davranış ilkelerini ifade eder. Etik değerler, akla dayalı bir temellendirmeyi gerektirir.

Ioanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri* eserinde, değer ve değerler arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Değer, bir şeyin kendisiyle aynı cinsten olan şeyler arasındaki özel yeridir. İnsanın değeri ise, insanın insan olmayan varlıklar arasındaki özel yerine işaret eder. İnsanın değerleri, cins olarak insanın başarılarıdır. Bilgi, bilimler, sanatlar, felsefe, teknik, ahlak ve kültür bunlar arasında sayılabilir. Bu başarılar, aynı zamanda cins olarak insan tarafından gerçekleştirilen olanakları ifade eder

Etik ilkeler ifade edilen, kişiler arası ilişkilerde ortaya çıkan bazı kişi özellikleridir. Bu kişi özellikleri, cins olarak insanın değerini ortaya koymaları ve insanın varlık imkanlarını gerçekleştirilmesine yardımcı olmaları bakımından önem taşımaktadır. Kişi değerleri arasında, sevgi, saygı, dürüstlük, adil olma, açık fikirli olma gibi

özellikler sayılabilir. Eğitimde, değerler olarak ifade edilen, kişi değerleridir yani kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkan imkanlardır.

Moral değerler ve etik değerler ayrımının yapılmaması bir başka karışıklığa neden olmaktadır. Değerlerin görelî mi evrensel mi olduğu sorusu bu karışıklığın ifadesidir. Moral değerler topluma göre farklılaşırken etik değerler evrenseldir. Değerlerin görelî olduğunu savunanlar, farklı fikirlere ve kültürel farklılıklara saygı düşüncesinden yola çıkarlar. Bu görüş, ahlaki kültürel rölativizm olarak da adlandırılır. Ahlaki kültürel rölativizm, kültürel farklılıklara saygı duyulması gerektiğini söylerken her farklılığın saygıyı hak edip etmediği sorusunu göz ardı eder. Farklı kültürlerin farklı ahlaki değerlere sahip olması, bu ahlaki değerlerin iyi olduğunun kanıtı olamaz. Üstelik bu düşünce, problemlî bir takım ahlaki değerlerin eleştirilmesi ve değiştirilmesinin önünde bir engel olarak durur. Ahlaki değerlerin aksine etik değerler, insanın değerinin bilgisinden hareketle temellendirildiği için evrenseldir yani bütün insanlar için geçerlidir.

Değerlerin Bilgisi Neden Önemlidir?

Değerlerin önemi farklı açılardan ele alınabilir. Bireysel açıdan değerler, insanın olanaklarını gerçekleştirmesine yardımcı olur. İnsanın değeri ve değerlerinin bilgisine sahip olan kişi veya kişiler, insanın değerine yakışan şekilde eylemde bulunabilirler ve sahip oldukları olanakları gerçekleştirebilirler.

Kişiler arası ilişkilerde insanın değeri ve değerlerin bilgisinin önemi, bu bilgiye sahip olan kişinin başkalarıyla kurduğu ilişkilerde bu değeri gözeterek hareket etmesini sağlamasıdır. Değerlerin bilgisi, başkasının değerini görmeyi ve ona olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muamele etmeyi beraberinde getirir.

Toplumsal bağlamda ise, değerlerin bilgisine sahip olmanın, insan haklarına saygılı bir toplum oluşturulmasına katkı sağladığı söylenebilir. İnsan hakları fikri, insanın değeri ve değerlerinden yola çıkarak temellendirilebilir. İnsan hakları, insanın değerini koruyan haklardır. Yaşama, beslenme, eğitim alma hakkı gibi haklar insan hakları arasında değerlendirilebilir. Bu haklar, insanın olanaklarını gerçekleştirmesi için gereken koşulları sağlar.

Değerlerin bilgisinin öneminden bahsetmekle birlikte, günümüzde bazı insanların bu bilgiye dayanarak hareket etmediklerini gözlemleyebiliyoruz. Bu durum, eğitimde değerlerin bilgisine yer verilmesi gerekliliğini ortaya çıkarıyor.

Değerler Nasıl Öğretilebilir?

Çalışmanın önceki bölümünde, değerler eğitiminde üzerinde durulması gereken etik değerler olduğunu ortaya koyduk. Etik değerler eğitiminde, iki farklı yöntemden

söz edebiliriz. Bilgi ile temellendirme ve tecrübe ile kazandırma. Eğitime öncelikle, değer, insanın değeri, değerler gibi kavramların bilgisinin temellendirilmesi ile başlanması gerektiğini söyleyebiliriz. Böylece, kavram karışıklıkları giderilebilir ve kavramlar arasındaki ilişki ortaya konularak konuya açıklık kazandırılabilir.

Etik değerler bilgiye dayanarak temellendirildikten sonra bu değerlerin kazandırılması ve/veya pekiştirilmesi için değerler eğitiminin gerçekleştirileceği yaş grubuna bağlı olarak farklı eğitim araçları kullanılabilir. Örneğin, öğrenenlerin yaş grubuna uygun hikâyeler okunabilir, videolar izletilebilir ve bu hikâye ve videolarda ele alınan değerler üzerinde durulabilir. Değerleri konu alan dramalar hazırlanabilir ve bu dramalarda öğrenenlerin rol alması sağlanabilir. Bir değer belirlenerek öğrenenlere bu konuda sorular yöneltilebilir ve birlikte sohbet edilebilir. Bütün bu yöntemler uygulanırken, öğrenenlerin sürece katılmasını sağlamaya özen göstermek önemlidir.

Sonuç olarak, insanın değeri ve değerlerinin bilgisine sahip olmak, insana yakışır şekilde davranmak ve insanca yaşamak için gereklidir. Bu noktada, eğitime önemli bir görev düşmektedir: bu bilginin kazandırılması ve hayata geçirilmesine katkı sağlamak. Bu nedenle, öncelikle eğitimcilerin konu hakkında farkındalık kazanmasını sağlayacak etkinliklerin gerçekleştirilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Kaynak:

1. Kuçuradi, İoanna (2003). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ PANELLER

- **4.PANEL**
- **EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER**
Fikret SEBİLCİOĞLU – Prof. Dr. Alpay FİLİZTEKİN
Uluslararası Şeffaflık Derneği
- **EĞİTİMDE DEĞERLER**
Dr. Öğr. Üyesi Hülya KASAPOĞLU
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi
- **EĞİTİMDE FARKLILIĞI, EŞİTLİĞİ VE SORUMLULUK AHLAKINI KONUŞMAK VE YAŞATMAK**
Prof. Dr. Kenan ÇAYIR
İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Alpay FİLİZTEKİN-Fikret SEBİLCİOĞLU

Uluslararası Şeffaflık Derneği

EĞİTİMDE ETİK DEĞERLER

Sabah çalıştayımızda Prof. Dr. Alpay Filiztekin hocamızla beraber “Eğitimde Etik” konulu bir çalıştay yaptık. Öncelikle şunu söyleyeyim hayatımda “Eğitim, Etik ve Değerler” kelimelerinin birlikte bu kadar yakın ve yoğun kullanıldığını görmemiştim. Tüm etkinliklerinizin tamamında bu kelimeler var. Bu kısa konuşmamda bu konulara fazla girmeyeceğim. Zaten hocalarımız fazlasıyla bu konulardan bahsedecekler. Ben kısaca mensubu olduğum Uluslararası Şeffaflık Derneği’nden bahsetmek istiyorum. Uluslararası Şeffaflık Derneği, dünyada yolsuzlukla mücadele eden bir dernek. Çünkü yolsuzluğun toplumları çürüten, toplumlara büyük zararlar veren sinsi bir kanser hücresi olduğunu düşünüyor. Derneğimiz bu mücadeleyi dünyada birçok ülkede yerel dernekler ile yürütüyor. Ben de Türkiye’deki Dernek’te Yönetim Kurulu üyesi olarak görev alıyorum. Yaptığımız çalışmalar ile ağırlıklı olarak akademisyenlerle, kamuyla, hükümet yetkilileriyle, medyayla birlikte çalışarak yolsuzlukla mücadele algısını toplumda arttırmayı amaçlıyoruz.

Yolsuzlukla mücadele kavramına baktığımızda etik ve dürüstlük kavramıyla karşılaşıyoruz. Bunun, biraz daha gerisine gittiğimizde esasında bir demokrasi sorunu, insan hakları sorunu olduğunu görüyoruz. Peki bunu düzeltmek için ne yapmamız lazım? İşte bu noktada karşımıza etik değerler çıkıyor.

Çalıştayda özellikle hayatın sürekli bize yeni etik sorunlar çıkaracağını, bildiğimiz kuralların bu zorlukları çözme konusunda yeterli olamayacağını ve bu nedenle karşımıza çıkan yeni farklı etik çıkmazlara karşı bir “etik düşünme yönteminin, karar verme mekanizmasının” olması gerektiğinden bahsettik. Çalıştayda katılımcılarına özellikle eğitimde hangi değerler sizin için önemli diye sorduk. Etik değerler ve eğitim dediğimizde bahsedilen değerler şunlardı: “Saygı, sevgi, adil olmak, güvenilir olmak, sorumluluk sahibi olmak, hoşgörü, tarafsızlık, cesaret ve cömertlik.” Sonrasında çalıştayımızda bu konular üzerinde tartışmalarımızı derinleştirdik.

“Uluslararası Şeffaflık Derneği” olarak karşılaştığımız en önemli zorluklardan biri yetişkinlere etik konusunu anlatmak. Örneğin ben sahada suistimal incelemesi yapan bir profesyonelim. Kısaca şirkette bir beyaz yakalı (CEO’lar, şirketin sahipleri, CFO gibi) suç olduğunda, bu suçun finansal etkisini hesaplıyorum ve konunun mahkemeye taşınması sürecinde avukatlar ile birlikte çalışarak rapor hazırlıyorum. Soruşturmaları yaptıktan sonra çoğu zaman şu soruyu sormaya başladım. “40

yaşında, çok ciddi paralar kazanan bir CEO, neden suistimal yapar? Niçin bir hileli mali tablo hazırlar? Niçin rüşvet alır veya yolsuzluk yapar?” İş dünyasının en önemli sorunlardan biri bu: Çalışan suistimalleri. Süreç içinde pek çok kanun getirildi. Az önce hocamız saydı Sarbanes Oxley Kanunu diye. Amerika’da ENRON adında bir şirket vardı. ENRON dünyanın en büyük enerji şirketi idi. Bir sabah kalktık, şirket iflas etmişti. Yanında dünyanın en büyük denetim firmasını da götürmüştü. Arthur Andersen adında bir şirket vardı hatırlar mısınız? İki birliktedir yok oldular. Bu olayların arkasında da paraya doymayan, bir şekilde sürekli hedefleri tutturmaya çalışan beyaz yakalılar vardı. Bu olayın arkasından Amerika başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde kanunlar çıkarılarak soruna çare arandı. Japonya kanun çıkardı, Türkiye’de SPK da düzenlemeler yaptı. Fakat şu son 30 yıla baktığımızda bu işin kanunlarla çözülmeyeceğini iş dünyası görüyor. Sürekli kanun çıkarıyor, cezalar getiriliyor fakat arkasından yine skandallar yine skandallar patlıyor.

Bu skandalların tarihçesine baktığımızda bir Türk ile karşılaşılıyor. Polly Peck adında bir şirketi duydunuz mu? Asil Nadir, İngiltere’de ilk büyük finansal skandallardan birine imza atmıştı. Bu skandallar olduğunda sadece şirkete zarar vermediği, aynı zamanda pek çok menfaat sahibini de etkilediği görülmeye başladı. Bu nedenle de kanun koyucular bu skandalların olmaması için yoğun mesai harcamaya başladılar. Tüm bu uzun çalışmaların, çıkan kanunların sonunda hep şu son uca gelindi: “Kurallar, kanunlar önemli ama uzun vadede başarı için etik değerleri ön plana çıkaralım, dürüstlüğü anlatalım ve bunu sürekli hale getirelim.” İş dünyasının yaşadığı sorun kısaca böyle özetlenebilir. “Çözülmesi gereken ciddi bir suistimal sorunu var; yolsuzluk, rüşvet, ihaleye fesat karıştırma, şirket varlıklarını kötüye kullanılması bunlardan sadece birkaçı. Etik değerlerin şirketlerde ön plana çıkarılması ve etik karar verme mekanizmalarının çalışanların hayatına daha yoğun girmesinin bu sorunlara çare olabileceği kanaatindeyiz.”

Bu suistimallerin iş ortamında olmaması için, caydırmak için ne yapmamız lazım? Nasıl bir eğitim vermemiz lazım? Veya nasıl yöntemler kullanmamız lazım? İş dünyası bunun ismine “Etik ve Uyum Programı” demiş. Tabii ki arzulanan insanlara çocuk yaşlarında etik değerleri aşılacak ve sonucunda iş hayatına girdiklerinde bu kişilerin etik çıkmazlar ile karşılaşmalarında doğru seçimi yapabilmeleri. Fakat bizim karşılaştığımız çok büyük bir problem var şu anda. Otuzlarında kırklarında, ellilerinde olan insanlar ile, kadın-erkek ayrımı yapmıyorum, çok ciddi suistimal problemiyle karşı karşıyayız. Bu yüzden etik konusunu yaş kaç olursa olsun sürekli vermeye çalışıyoruz. Etik ve uyum programları bir anlamda bu eğitimi veren şirketin çalışanlarından beklediği etik davranışları ortaya koyan bir iletişim aracı. Bu programların içinde detaylı şirket politika ve prosedürleri mevcut. Örneğin; hediye

alma politikası. Kaç liraya kadar hediye alacaksınız? Kaç liraya kadar hediye alırsanız sizin objektif düşünceniz değişmez? Kaç liranın üzerinde vereceğiniz karar etkilenebilir? Bu husus şirketler için ciddi bir problem. Ayrıca şirketlerde yasal olan ama etik olmayan davranışlar olabiliyor. İşte bu etik ve uyum programları bu konuda çalışanlara sınırlamalar koyarak istediği davranışları çalışanlara anlatabiliyor.

Şeffaflık Derneği bu konuları iş dünyasında konuştuğumuz bir dönemde sizlerden böyle bir davet gelmesi güzel bir tesadüf oldu. Aslında bu işin çocuklukta başladığını biliyoruz, bu nedenle de Şeffaflık Derneği olarak hem sizin vasıtanızla hem de üniversitelerde, liselerde bu konuları anlatarak dikkat çekmeye çalışıyoruz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Hülya KASAPOĞLU
Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi

EĞİTİMDE DEĞERLER

Hepimizin hayatında kişisel, mesleki ya da toplumsal çeşitli amaçları vardır. Amaçlarımız en tepede bir yerde ulaşmak istediklerimizi ifade ederken, ona giderken seçeceğimiz yollara bizler karar veriyoruz. Amaçlarımıza ulaşırken ilkeli bir yol seçebileceğimiz gibi, ilkesiz bir yol da seçebiliriz. Çok zengin olma amacımız varsa örneğin, bu zenginliğe ulaşmak için çok çalışıp gecemizi gündüzümüze katabiliriz ya da daha kısa, hileye dayalı bir yol seçebiliriz. Amaca ulaşmak için gidilecek doğru bir yol, değer taşlarıyla bezenmiş bir yoldur diyebiliriz.

Değer, üstün ve yararlı nitelik olarak tanımlanıyor ve sahip olduğumuz değerlerimiz bizim nasıl bir hayat yaşayacağımıza, nasıl bir insan olacağımıza dair ipuçları veriyor.

Çünkü insanların davranışları, o insanların değerleri doğrultusunda şekillenir. Değerlerle ilgili yapılan araştırmada, eğitim alanında yayınlanmış olan kaynaklar tarandığında, özellikle “sorumluluk, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, saygı, güdüleme, güven, bağlılık, özerklik, doğruluk, cesaret, saygı, kendine güven, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, sevgi, başarı” gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir (Gündoğan, 2002; Şişman, 2000; Sargut, 2001; Bursalıoğlu, 2000; Özen, 1996).

Küreselleşmeyle birlikte bilim ve teknolojiye ilerleme, dünyanın daha fazla farkına varması gibi yararlar edindik. Ancak aynı zamanda engelleyemediğimiz olumsuzluklarla baş etmek zorunda kaldık. (Kılıç, Babayiğit; 2018)'in yaptığı “İlköğretimde kaybolan değerler” ile ilgili bir çalışmada en çok kaybedilen değerler saygı, sevgi, sosyalleşme problemleri, benmerkezcilik, sorumlulukta azalma şeklinde ifade edilmiştir. Gelişen hayatla birlikte değerlerimizde bir eksilme olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Örneğin kötülüğün farkında olma ihtimali arttıkça, kötülük yapma olasılığı da artabilmektedir. Değerleri kullanmadığımızda daha kestirme yolların olduğu üstelik daha az zahmetle çıkarlar elde edebileceğimiz bir hayatta, doğru yoldan yürümek insanlara zor gelebilmektedir. Kişisel ve toplumsal bütünlüğümüzü korumak, savrulmadan, dağılmadan yol almak için değerlere ihtiyacımız olduğu görülmektedir. Bir tutkal özelliği taşıyan değerlerin birleştirici gücünden yararlanmak kişisel ve toplumsal bütünlüğümüzü korumak adına doğru bir adım olacaktır.

Değerlere önem veriliyor mu? 1739 Milli Eğitim Temel Kanununda Türk Milli Eğitim sisteminin genel amaçlarına bakıldığında bireyleri “Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” gibi birçok değeri içeren ve “iyi insan”, “iyi vatandaş” yetiştirmek amacını taşıyan eğitim sistemi, değerlerin tüm eğitim basamaklarında öğrenciye kazandırılması beklentisi taşımaktadır (Kasapoğlu, 2013). Buna karşın eğitim sistemine bakıldığında zihne odaklı bir yapı oluşturulduğu, diğer gelişim alanlarının yeterince önemsenmediği görülmektedir. Düşünmek gerekir hidrojen ve atom bombası ciddi bir zihin gücünün, inanılmaz bir dehanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Peki ne için kullanılmıştır? Eğitim sistemi içinde sadece zihne odaklandığımızda, vicdandan ve duygudan yoksun çocuklar yetiştirdiğimizde, dünyanın merkezine bomba koymuş olmaz mıyız? Çocuklarımızda bütünsel gelişimi göz ardı etmek, tek noktaya odaklanmak toplumsal olarak tehlikeli bir sonu beraberinde getirebilir.

Öğretmenler zaman zaman müfredatı yetiştirmek, sınava öğrenci hazırlamakla, değerleri işlemek arasında bir karar vermek zorunda kalmaktadır. Üstelik bu kararı verirken velilerin, okul yönetimlerinin baskısına da maruz kalabilmektedir. Öğretmenlik sürecimde rastladığım gibi bazı veliler öğretmenlerden değerleri işlemeye ayracağı süreyi test çözmeye ayırmalarını istemekte “benim çocuğuma değerleri ben veririm sen dersini anlat” ifadesini kullanabilmektedir. Veliler ve öğrenciler eğitimin amacını “iyi bir okul kazanmak” olarak değerlendirip, derslerin içinde değer eğitimine yönelik yapılacak etkinlikleri zaman kaybı olarak düşünebilmektedirler. Öğretmenlerde bu talepler doğrultusunda sadece akademik başarı beklentisini karşılayacak yöntemlerle ders işleyebilmektedir. Oysa eğitimin amaçları açıktır. Öğretmenlerin yasal metinlerde belirtilen amaçları göz ardı etmeden, öğrencilerini “iyi insan” olarak yetiştirmeye katkı sağlayacak değerleri, derslerde etkileyici yöntemlerle işlemesi gereklidir.

Değerler nasıl verilmeli? Birçok eğitimcinin sevgi, umut etme, affetmek, güven gibi değerlerin eğitimde öğrencilere kazandırılması gerektiği konusunda hemfikir oldukları, ancak “nasıl?” sorusuna cevap vermekte ve uygulamaya yansıtmakta zorluk çektikleri söylenebilir (Kasapoğlu, 2013).

Doğal etik ile çatışan unsurlar içeren bir eğitim olumsuz bir nitelik taşır ve özellikle, sözlü ifadeler ve vaazlar kullanılarak, etiksel öğütlerin ezberletildiği, temelde soru

cevap yöntemine dayalı bir eğitimde amaçlanan ahlaki gelişim sağlanamaz. Çünkü böyle bir eğitimde sözler, duygular ve eylemlerin yerine geçer (Kale, 2008, 14).

İdealist anlayışa göre, değer eğitimi; öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması yoluyla eğitilmesini içerir (Guttek, 2001, 29). Bu nedenle evde başlayan ahlak eğitimi, okulda da devam eder. Ancak bu, ahlak dersleri yoluyla değil, öğretmenlerin örnek davranışlarıyla sağlanır. Beğendiği öğretmenleriyle özdeşim kuran çocuk, evde gelişen erdemlerini yeni örneklerle zenginleştirir (Yörükoğlu, 2003, 229). İlke merkezli bir yaşam sürdürmek gibi değerleri, yaşamının merkezine alan bireyler, olumlu toplumsal yapıların oluşumuna katkı sağlar. Toplumda ve dolayısıyla eğitimde meydana gelebilecek değer kayıplarının önüne geçmek için önce okullarda öğrencilere örnek olan öğretmen ve yöneticilerin kendi davranışlarında bu evrensel değerlere uyması gerekmektedir.

Değer eğitimi akımlarından hangisi temel alınırsa alınsın, öğrencilerin dikkatini ilgili değere çekecek, değer hakkında düşünmesini sağlayacak, kendi değerlerini açığa çıkaracak öğrenme-öğretme etkinliklerine ihtiyaç vardır (Kerschensteiner, 1954). Tek bir derste değerleri işlemenin ötesinde, her derste değerlerin ortaya konulduğu, sonuçlarının tartışıldığı ortamların oluşturulması önemlidir. Ancak değerler soyut kavramlardır ve anlaşılması, içselleştirilmesi zor olabilir. Öğrencilerin değerleri yorumlamasını sağlama ve değerleri en etkili, en doğru şekilde işleyebilme yollarını bulmak gerekir.

Derslerde değer eğitimi gerçekleştirilirken en çok kullanılabilir yöntem ve teknikleri;

- tartışma temelli yaklaşım,
- öğrenci merkezli aktif öğrenme stratejileri,
- grup çalışması,
- drama,
- uygulamalı aktiviteler,
- öğrenciler tarafından yönetilen araştırmalar,
- eğitsel oyunlar

olarak sıralanabilir.

Derslerde grup çalışması şeklinde yapılan etkinlikler sayesinde başta temel insani değerler olmak üzere, insanlığın ortak evrensel değerlerini çocuklara benimsetmek ve bu değerlerin çocukların karakter oluşumuna katkı sunması sağlanabilir. Değerleri işlemek için birçok eğitsel yol olsa da uzun yıllar hikâyelerin gücünden yararlanmayı seçtim. Bu sempozyum yaratıcı drama çemberimizde “değerler” vardı.

Yaratıcı drama, bir grubu oluşturan üyelerin yaşantılarından yararlanarak; bir amacın ya da bir fikrin doğaçlama, rol oynama vb. tekniklerden yararlanarak canlandırılmasıdır. Bu canlandırma sürecini deneyimli bir lider/ eğitmen yürütürken; sürecin içinde kendiliğindenlik, şimdi ve burada ilkesi, -miş gibi yapma sürecin temel unsurlarını oluşturur. Bunların yanı sıra yaratıcı drama, oyunun genel özelliklerinden doğrudan yararlanır (Adıgüzel, 2017). Drama yöntemiyle öğrencilere kazandırılanlara bakıldığında;

- Gerçek yaşamla ilişkili olan kavram ve olayları, inceleme, analiz etme ve kendi düşünceleri ile açıklama fırsatı bulabilmektedirler.
- Bu süreç içerisinde, kendilerini bütünsel olarak değerlendirip, kişisel anlamda eksik gördükleri noktalarda kendilerini tamamlayabilirler.
- Bu yaklaşım, öğrencilerin hem kendileri ile hem de diğer insanlarla etkileşimlerini arttırıp, öğrencilere daha iyi bir insan olma sorumluluğunu taşıdığını hatırlatabilir.

Peki drama yöntemiyle değerler verilebilir mi? Drama çalışmaları için öncelikle çember olunur. Çemberde birbirini tanımayan insanlar el ele tutuşur. Bu çemberde bazı açıklamalar yapılır. Örneğin “drama süreci içinde öncelikle kendini koruyacaksın, diğer insanları koruyacaksın”; “Çemberde tuttuğumuz el bir kadın eli değildir, bir erkek eli değildir. Tuttuğumuz el bir insan elidir.” Başlangıç yönergelerinden de görüldüğü üzere drama sürecinde doğal olarak değerlere değinilir. Sonraki adımda grupta isim çalışması yapılarak kişilerin isimlerinin öğrenilmesi sağlanır. İsmimiz varoluşumuzun birinci adımı olduğundan aynı zamanda kişiye verilen değerın başlangıç noktası olarak da düşünülebilir.

Eğitimin bilgi işlemenin yanı sıra öğrencileri erdem sahibi, iyi insanlar olarak yetiştirme görevi vardır. Okullarda bilgi merkezli öğretimin en iyi şekilde yapılması kadar, öğrencilerin karakter oluşumunu etkileyebilecek eğitimin de en iyi şekilde yapılması gerekir. Eğitim ortamlarında öğrencilerin kişiliklerini güçlendirecek örnekler ihtiyacı vardır. Değer eğitimi öğrencilerin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması yoluyla eğitilmesini içerir. Eğitim ortamlarında öğrencilere yetişkinlerin davranışları ile örnek olması gerekir. Ayrıca öğrencilerin değerleri soyut olmaktan çıkarıp somutlaştırmalarına yardımcı olmak adına hikaye anlatımı, drama gibi yöntemler kullanılabilir. Okullar toplumsal yaşamın küçük bir kesiti olduğundan değerlerin işlendiği iyi bir eğitim ortamı oluşturulduğunda sorumluluk, nezaket, çalışkanlık, dürüstlük gibi erdemlerin önce bireylere sonra topluma kazandırılması mümkün olabilir. Değerler etkili bir şekilde işlendiğinde sınıf yönetiminde sıkıntıların, çatışmaların büyük ölçüde giderilmesi sağlanabilir.

Çocukları hayata hazırlama görevi olan okullar, meslek edindirme misyonu dışında, iyi insan yetiştirme misyonunu da gerçekleştirebilmelidir. İnsancıl değerlere sahip, evrensel ilkeleri benimsemiş, topluma yararlı olabilecek iyi insanları yetiştirebilmek için, değer eğitime gerekli önemin verilmesi bir zorunluluktur. Aksi halde belli bir konuma ulaşmış ancak etik tavırlardan uzak, toplumsal yararı gözetmeyen, bireysel sorumluluk bilincinden uzak insan sayısının artışı kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Bir hikaye: Adam, bir haftanın yorgunluğundan sonra, pazar sabahı kalktığında keyifle eline gazetesini aldı ve bütün gün miskinlik yapıp evde oturacağını hayal etmeye başladı. Tam bunları düşünürken, oğlu koşarak geldi ve parka ne zaman gideceğini sordu. Baba, oğlunu bu hafta sonu parka götüreceğine söz vermişti. Ama şimdi hiç dışarıya çıkmak istemediğinden bir bahane uydurması gerekiyordu.

Sonra gazetenin promosyon olarak dağıttığı dünya haritası gözüne ilişti. Önce dünya haritasını küçük parçalara ayırdı ve oğluna uzattı:

“Eğer bu haritayı düzeltebilirsen, seni parka götüreceğim!” dedi. Sonra düşündü:

“Oh be, kurtuldum! En iyi coğrafya profesörünü bile getirsen, bu haritayı akşama kadar düzeltemez!” Aradan on dakika geçtikten sonra oğlu babasının yanına koşarak geldi:

“Babacığım, haritayı düzelttim. Artık parka gidebiliriz!” dedi. Adam önce inanmadı ve görmek istedi. Gördüğünde de hayretler içindeydi ve oğluna bunu nasıl yaptığını sordu. Çocuk şu açıklamayı yaptı:

“Bana verdiğin haritanın arkasında bir insan resmi vardı. İnsanı düzelttiğim zaman dünya kendiliğinden düzeldi!”

Kaynaklar:

1. Adigüzel, Ö. (2017). Eğitimde Yaratıcı Drama. (10. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
2. Bursalıoğlu, Z. (2000). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, Pegem Yayıncılık, Ankara.
3. Gutek, G. (2001). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, Ütopya Yayınevi, Ankara.
4. Gündoğan, A.O. (2002). Ahlakî Hayatımızın Kaynağında Toplumculuk–Bireycilik Tartışması. Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri, Vadi Yayınları, Ankara.
5. Kale, N. (2008). “Nasıl Bir Değerler Eğitimi”. Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğü Yayın Organı. 9, (58),10 17.
6. Kasapoğlu, H. (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler, Millî Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, 42(198), 97-108.
7. Kerschensteiner, G. (1954). Karakter kavramı ve karakter terbiyesi (çev: H. Fikret Kanad). Ankara: Örnek Matbaası.
8. Özen, Ş. (1996). Bürokratik kültür, TODAİE Yayınları, Ankara.
9. Sargut, S. A. (2001). Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim. İmge Kitabevi, Ankara
10. Şişman, M. (2000). Eğitimde Mükemmellik Arayışı. Pegem Yayınları, Ankara.
11. Yörükoğlu, A. (2003). Çocuk Ruh Sağlığı. Özgür Yayınları, İstanbul.

Prof. Dr. Kenan ÇAYIR

Istanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

EĞİTİMDE FARKLILIĞI, EŞİTLİĞİ VE SORUMLULUK AHLAKINI KONUŞMAK VE YAŞATMAK

Eğitimin akademik boyutuyla ilgili konuşsak herhalde anlaşırız diye düşünüyorum. Örneğin birçok kesim eğitimde 21. yy. becerilerinden söz ediyor. Bunlardan hemen hepimiz kodlama, STEM, STEAM ya da etkileşimsel yöntemleri anlıyoruz. Sanırım bu konuların önemi konusunda aramızda anlaşırız. Ama değerler eğitimi konusunda ortaklaşabileceğimizden emin değilim. “Değerler eğitiminden ne anlıyoruz?” ve “Değerler eğitimini nasıl yapmamız gerektiğinden ne anlıyoruz?” Bu soruların cevabında Türkiye’de ortaklaşabileceğimizi pek zannetmiyorum. Çünkü değerler dediğimiz zaman kimliğimizle, geçmişimizle, bugünü nasıl gördüğümüzle, nasıl bir toplum vizyonuna sahip olduğumuzla ilgili konulardan bahsediyoruz. Bu konularda farklı kesimlerin ortaklaşması hiç kolay değil. Araştırmalara göre Türkiye, dünyada en düşük güven endeksine sahip olan ülkelerden birisi. Bu araştırmalarda “çevrenizdekilere güvenir misiniz?” diye soruluyor. Olumlu cevap verenlerin oranı Türkiye’de %8. Bu oran %60'lara kadar çıkıyor Finlandiya’da, Japonya’da. Dolayısıyla Türkiye, dünyada insanların birbirine en az güvendiği ülkelerden biri. Değerler toplumsal bir bağlamda, kişiler arası ilişkilerde anlam kazanıyorsa, değerler eğitimini bu düşük güven endeksinden bağımsız tartışamayız. Bireyleri birbirine güvenmediği bir ortamda nasıl ortak değerlerden bahsedebiliriz.

Sorun sadece Türkiye ile sınırlı değil. Dünyadaki toplumsal ve siyasal bağlama baktığımızda da maalesef iç açıcı bir durumda olmadığımızı görüyoruz. Farklı ülkelerde yaşayan insan gruplarının bugün ortak noktası, benzer bir kaygı ve korku kültürüne sahip olmaları diyebiliriz. Bu korku, kültürü kaybetme korkusu, kimliği kaybetme korkusu, kaynakların yetişmemesi korkusu şeklinde ortaya çıkıyor. Bu korkuyu toplumsal olarak hâkim konumda olan gruplarda da görüyoruz. Suriyelilerin çoğalacağından korkma, Suriyeliler hastalık getiriyor diye korkma, kendi çocuklarını istediği gibi yetiştirememekten korkma vs.

Sosyolojide bu döneme Zygmunt Bauman’a referansla “Akışkan modernlik” diyoruz. Hakikaten her şey o kadar akışkan ki, hızlı akıyor ki, bilgi o kadar hızlı geliyor ki, teknoloji o kadar hızlı değişiyor ki hiçbir şey gelenek haline gelemiyor. Sürekli ve hızlı değişim insanlarda kaygı doğuruyor. Öğretmenlerle de konuşuyorum hakikaten kaygı duyuyorlar. Örneğin bilgi ve teknoloji o kadar hızlı değişiyor ki, bu değişimi

yakalamak konusunda öğretmenler hep bir kaygı içerisindedir. Ayrıca bu toplumu Ulrich Beck'e referansla Risk Toplumu olarak adlandırıyoruz. Eskiden belki "az gelişmiş ülkeler" risk altındaydı. Ama bugün Amerika'daki ve Avrupa'daki insanlarda kendilerini risk altında hissediyorlar. Bu insanlar işlerini kaybetmekten korkuyorlar, daha iyi bir gelecek oluşturamamaktan korkuyorlar. Bu da kendini örneğin göçmen karşıtlığında ya da aşırı sağın yükselişinde kendini gösterebiliyor. Yılların hoşgörüsü ve demokrasi değerlerinin altı oyuluyor. Dolayısıyla değerler eğitimi bu bağlamda, yani "risk toplumunda, akışkan modern toplumda, neoliberal zamanlarda nasıl yapacağız?" diye düşünmek lazım.

Biz sabah çalıştayda otuz arkadaşımızla şu temel kavramlar üzerinde durduk: Farklılık, eşitlik, adalet ve sorumluluk ahlakı. Gruplar halinde "farklılık, farklılıklar arasında saygı değerini nasıl tanımlıyoruz? Eşitliği nasıl tanımlıyoruz? Adaleti nasıl tanımlıyoruz? Sınıflarda, okullarda bunları nasıl aktarıyoruz? Başarılı olduğunuzu düşündüğünüz ve zorlandığımız alanlar neler?" diye konuştuk. Bunların değerler eğitimi açısından üzerinde düşünmeye değer sorular olduğunun altını çizmeliyim.

Eşitlik, farklılık ve adalet kavramları üzerinde görünüşte anlaşır gibi duruyoruz. Ama bir taraftan bıçak sırtı kavramlar bunlar. Örneğin farklılıklara saygı kavramı önemli diyoruz. Ama farklılık değerini nasıl öğreteceğiz? Sahada karşılaştığımız bir örnekte, bu konularda bayağı duyarlı bir öğretmen arkadaşımız, sınıfına engelli bir çocuk geleceğini öğrendiğinde "Çocuklar yeni bir arkadaşınız gelecek, o sizden biraz farklı" demiş öğrencilerine. Şimdi bu, farklılığı öğretmek midir? Farklılığı öğretirken "farklı olanlara" bir öz mü atfediyoruz? Farklılıkları öğretirken eşitsizliği yeniden mi üretiyoruz?

Kendimiz egzersiz yapalım: Farklılıklarımızı nasıl öğreniyoruz? Anaokullarında, ilkokullarında, kız ve oğlan çocukları mesela cinsiyetlerini nasıl öğreniyor? Biz nasıl öğrendik? Şöyle mi öğrendik: "A ben oğlan çocuğuyum bir de kız çocukları varmış." Ya da işte "ben kız çocuğuyum, a bir de oğlan çocukları varmış." Nötr olarak mı öğreniyoruz? Hayır. Nötr olarak öğrenmiyoruz. Bir öğretmen arkadaşımız; "Bana anaokulunda devamlı sen kız çocuğusun, bacaklarını kapat" dediler diye belirtti. Yani aslında farklılığı öğrendiğimiz anda eşitsizliği öğreniyoruz. Farklılıkları nötr bir ortamda değil, eşitsiz bir toplumsal bağlamda öğreniyoruz. Kız çocukları şunları yapabilir, oğlan çocukları şunları... Bir roman/ çingene çocuğunun varlığını öğrendiğimizde, "A tamam benim kültürüm buymuş, bir de romanlar varmış" diye öğrenmiyoruz. Belki çevremizden "Seni çingenelere veririm" diye öğreniyoruz. Yani farklılıkları öğrendiğimizde aslında onları bir hiyerarşiye oturtuyoruz. Eşitsizliği de öğreniyoruz. Dolayısıyla farklılık ve farklılıklara saygı değerini aktarıncaya kadar asıl

üzerinde durmamız gereken şey eşitsizlikler. Asıl sorgulamamız gereken eşitsizlikler ve hiyerarşi. Aslında bunları sorgulamadan bu değerleri toplumsal adalete hizmet edecek şekilde aktarmak zor. Bunları sorguladığımızda da işin içine kimlik, kültür, din, gelenek vs. gibi şeyler giriyor.

Çalıştayda ders kitaplarını da inceledik biraz. Örneğin bir 4. sınıf Sosyal Bilgiler kitabında farklılıklara saygı şöyle tanımlanmış: “İnsanı doğuştan gelen değerlerine göre kabullenmektir?” Şimdi, doğuştan getirdiğimiz değer ne demek? Herkesin kendi doğruları olacaksa ve bunu mutlak kabul edeceksek, nasıl bir toplum olacağız? Ortak değerleri nasıl oluşturacağız? Toplumsal bağlamdan kopuk farklılık tanımlarının sorunlu olduğunu düşünüyorum. Bir kez daha asıl meselenin, “farklılıklarla beraber, eşitsizliğin ve ayrımcılığın azaldığı bir ortamda nasıl yaşarız?” sorusuna odaklanmak olduğunun altını çizmek istiyorum.

Çalıştayda farklılıktan sonra eşitlik kavramına atladık. Eşitlik de zor bir kavram ve çok da yanlış anlaşılan bir kavram. Hatta belki korkulan bir kavram. Birçok insandan “eşitlik safsatadır” lafını duyuyoruz. Örneğin “kadın-erkek eşitliği safsatadır” diyen birçok insan var Türkiye’de. Bunun örneklerini tartıştık. Eşitlik değeri de kimliği kaybetme korkusu ve kültürü kaybetme korkusu ile ilgili gibi. Sanki eşit olduğumuz zaman kendi kimliğimizi kaybedeceğiz. Eşitlik böyle bir şey değil ki. Eşitlik herkese eşit davranmak değildir. Bu şekli eşitliktir. Maddi eşitlik, aslında herkesin farklı ihtiyaçlarıyla eşit derecede ilgilenmektir.

Eşitlik kavramı ile ilişkili bir kavram ve değer de adalettir. Benim piyasada gördüğüm değerler eğitimi kitaplarında adalet kavramı çok farklı şekilde anlatılıyor ve anlaşılıyor. Böyle anlaşılması da isteniyor. Adalet şöyle anlatılıyor: “Herkesin bir yeri vardır ve herkes o yerini korumalıdır, bu adalettir.” Bu şekilde yani eşitsiz bir dünyanın aslında adil olabileceği anlayışı var. Buna sosyal psikologların kavramsallaştırmasıyla “Adil dünya inancı” deniyor. Araştırmacılar çevremizdeki eşitsizliklerle, ayrımcılıklarla ve acılarla nasıl başa çıktığımız konusundaki çalışmalarda ulaşıyorlar bu kavrama. İnsanlarda dünyanın adil bir yer olduğuna inanma eğilimi olduğu ortaya çıkıyor. Ne demek bu? Yani adil dünya inancına göre herkes hak ettiğini yaşar. “Yoksulsan, çalışmamışsın o yüzden yoksulsun.” “Mini etek giyidiysen, tabii ki taciz edilirsin, hak ettiğini yaşarsın.” Adalet değeri böyle bir şey değil. Adalet, hakikaten belki bütün bu kavramların temelinde yatan bir kavramdır. Ünlü Finlandiyalı eğitimcilerden Sahlberg “biz reformlar yapıp PISA da birinci olmadık” diyor. “Biz önce birinci olmaya başladık, sonra neden birinci çıktığımızı araştırdığımızda, en önemli etkenin eğitimde hakkaniyeti sağlamak olduğunu gördük” diye ekliyor. Eğitimde hakkaniyeti sağladığımızda, yani farklı

gruplara fırsat eşitliği sağladığımızda eğitimde başarı da geliyor. Başka bir deyişle, eşitsizlikleri azalttığımızda, gruplararası hiyerarşileri sorguladığımızda, herkesin farklı ihtiyaçlarıyla eşit derecede ilgilendiğimizde toplumsal adalet anlayışını yerleştirdiğimizde sorunu kökten çözmeye başlamış oluyoruz.

Son madde olarak ise sorumluluk ahlaki değerinin üzerinde durduk. Öğrencilerde çok ciddi bir öznellik potansiyeli var. Burada birey ve özne kavramlarını ayırıyorum. “Biz birey yetiştiriyoruz” diyoruz bazen. Birey çok atomize geliyor bana. İnsanlar “ben çok bireyselim” diyor. Sonra da piyasanın sunduğu tüketim kalıplarının peşinden koşuyor, black friday sabahı mağazaların önünde bekliyor. Sonra da “ben bireyselim” diyor “hiç de değilsin”. Özne derken ise kendi tarihselliğinin farlında olan, değer yaratabilen çocuklardan bahsediyorum. Değerler eğitimi bu temelde kurmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Öğrencileri özne olma yolunda donanımlı hale getirmemiz gerekiyor. Bu yolda çocukları kendilerinden farklı olanların hakları için mücadeleye sokmak önemli bir araç olarak görülüyor. Yani engelli olmayan çocukları, engellilerle ilgili ve engellilerle birlikte mücadeleye sokmak, inanılmaz bir duyarlılık ve perspektif dönüşümü getiriyor.

Tüm bunların altında yatan da sorumluluk ahlaki kavramıdır denilebilir. Sorumluluk ahlakı, “ben ötekenden, haksızlığa uğrayandan sorumluyum; ötekinin yaşadığı haksızlıklardan, ayrımcılıklardan sorumluyum” şeklindeki değerdir diyebiliriz. Bu koşulsuz bir sorumluluk duygusudur. “Ama onlar da bize şöyle yaptı” duygusunun ötesinde, insanlardan grup kimliklerinin ötesinde sorumlu olduğumuzu hissetmektir. Bu anlayışta ötekine yapılanları gördüğümüz için sorumluyuzdur. Sorumluluk kendi kimliğimiz ile de ilgilidir. Zira farklı olanı kaybedersek anlamı da kaybederiz. Farklılık anlam yaratmak ile ilgilidir. Dilbilim açısından baktığımızda siyah, beyaz ile anlam kazanır. Psikanalize baktığımızda kendi benliğimizi farklı olan ile tanımlarız. Antropolojide farklı kültürlerin sınırını çekmezsek, kendi kültürümüzü tanımlamamayız. Dolayısıyla farklı olanı yitirirsek anlamı yitiririz. Umarım, değerler eğitimiyle farklılıkların birlikte barış ve huzur içinde yaşadığı bir ülke ve dünya oluşturabiliriz.

Çok teşekkür ederim.

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ ÇALIŞTAYLAR

- **DOĞADA DEĞERLER EĞİTİMİ: YAŞAM HAKKINA SAYGI**

Deniz DİNÇEL

ÇEKÜL Bilgi Ağacı Eğitim Koordinatörü

Gökçen HAZEN

ÇEKÜL Bilgi Ağacı Eğitim Programları Danışmanı

- **EĞİTİMDE UYGULAMA VE DENEYSEL ÇALIŞMALAR VDA, BİREYSEL VE EKİP ÇALIŞMALARINDA DEĞER BİLİNCİNİN YERLEŞTİRİLMESİ**

Hüsnü AKALIN, Gülizar ALTINIŞIK, Denis ALYANAK

Renko

Deniz DİNÇEL

ÇEKÜL Bilgi Ağacı Eğitim Koordinatörü

Gökçen HAZEN

ÇEKÜL Bilgi Ağacı Eğitim Programları Danışmanı

DOĞADA DEĞERLER EĞİTİMİ: YAŞAM HAKKINA SAYGI

Özet: ÇEKÜL Vakfı Bilgi Ağacı tarafından hazırlanan sunum; değer eğitimi ile doğaya yönelik algı ve tutumlarımız arasındaki ilişkiye dikkat çekmeyi amaçlamış ve doğa korumacılığının bir “değer” haline getirilmesi gerektiği üzerine kurgulanmıştır. Sunum; “Neden Değerler Eğitimi?”, “İnsan-Doğa İlişkisi”, “Çocuk-Doğa İlişkisi”, “Nasıl Bir Doğa Eğitimi?”, “Çocuklar Doğada Hangi Değerleri Öğrenir?” ve “ÇEKÜL’ün Eğitim Anlayışı ve Programları Nelerdir?” başlıklarından oluşmaktadır.

Neden Değerler Eğitimi?

Değerler, insanın tutum ve davranışlarının belirlenmesinde ve biçimlendirilmesinde önemli rol oynar; dünyaya bakış açısını etkiler. İnsan değer verdiği şeyleri korur ve zarar vermekten çekinir. İnsanın yaşam çizgisini inandığı değerler belirler. Bu değerlerin uğruna, fedakârlıkta bulunur, mücadeleye eder ve hatta ölümü bile göze alır (Bolay, 2007; Özden, 2005). Bu bilinçle son yıllarda ülkemizde değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, bu alanda birçok tez, makale bildiri vb. çalışmalar yapılmıştır. 18. Milli Eğitim Şurasında “Eğitimde 2023 Vizyonu” kapsamında “Değerler Eğitimi” ele alınmış ve Milli Eğitim Bakanlığı, 18 Temmuz 2017 tarihli basın açıklamasında, değerler eğitiminin daha sistemli olarak tüm kademelerde eğitim sistemine dâhil edileceğini açıklayarak, yenilenen müfredatın giriş bölümünde değerler eğitime yer vermiştir (MEB, 2018).

Değerler eğitiminin önemli olduğu alanlardan biri de doğa koruma çalışmalarıdır. Gezegenimizin içinde bulunduğu ekolojik kriz ortamı ve doğal varlıkların insan hayatındaki önemi düşünüldüğünde; doğa korumacı yaklaşımın insanlara bir değer olarak kazandırılmasının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Gezegenin sağlığını korumak ve hem insan hem de insansal olmayan yaşamın devamlılığı için, çevre sorunlarının önüne geçilmesi gerektiği muhakkaktır. Bunun için de öncelikle doğa koruma çalışmalarının içselleştirilmesi ve bir değer, bir etik anlayış olarak görülmesi gerekir. Çünkü “çevre sorunları ne salt ne de ağırlıkla bilim ve teknoloji sorunlarıdır. Çevre sorunları; insan olarak neye değer verdiğimiz, ne tür yaratıklar olduğumuz, doğadaki yerimizin ne olduğu gibi temel birtakım soruların sorulmasını gerektirir” (Des Jardins, 2006, s.35).

İnsan Doğa İlişkisi: İnsanın doğa ile ilişkisi, varlığını sürdürebilmek açısından en öncelikli ilişkidir. Gül'ün de belirttiği gibi (2013, s.18) “insan doğada yaşam bulan, yaşamını doğa içindeki koşulların etkisiyle şekillendiren ve zorunlu olarak da bir şekilde doğayla ilişki içinde var olabilen bir varlıktır.” Ancak, günümüzde bu ilişki, insan merkezli bir bakış açısıyla şekillenmekte ve insan, doğanın bir parçası olduğunu görmezden gelerek, doğal varlıkları, kısa vadeli çıkarları için gezegendeki tüm yaşamı tehlikeye atacak şekilde fütursuzca tüketmektedir. Özellikle Endüstri Devrimiyle birlikte başlayan yoğun sanayileşme süreci ve bu sürecin tetiklediği sınırsız büyüme odaklı tüketim ekonomisi, hızla doğanın tahrip edilmesine sebep olarak, onarılması zor ekolojik yıkımlara yol açmaktadır.

Tüm bunların altında yatan nedenleri, insanın doğayla kurduğu bağın giderek zayıflaması ve doğaya yönelik tutum ve algısındaki değişiklikler ile ilişkilendirmemiz mümkündür. Yaşadığı yeri tanıyan, ait olduğu ekosistemin ve biyolojik çeşitliliğin farkında olan ve kendisini doğanın bir parçası olarak gören insan, kendiliğinden, daha ekolojik, daha doğa dostu yaklaşımlar sergileyecektir. Bu bağlamda doğa koruma çalışmalarının temelinde giderek zayıflayan bu bağın güçlendirilmesine veya yeniden kurulmasına yönelik yapılacak çalışmalar önem kazanmaktadır.

Çocuk–Doğa İlişkisi: Son yirmi yıldır çocukların doğayla kurduğu ilişkide büyük bir değişim gerçekleşmiştir. Çocuklar artık daha az dışarıda zaman geçirmekte, daha az serbest oyun oynamakta ve zamanlarının büyük bölümünü ev, okul, okul servisi gibi kapalı alanlarda geçirmektedir (Louv, 2010). Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde çocukların daha az doğaya çıktıkları, daha az hareket ettikleri ve doğayla aralarındaki bağın giderek zayıfladığı bilinmektedir. Tüm bunlarda şüphesiz ki yaşadığımız yer, artan teknoloji kullanımı, rekabetçi eğitim sistemi ve değişen yaşam tarzlarımızın etkisi büyüktür. Glasgow Üniversitesi'nde yapılan bir çalışma; üç yaşındaki yetmiş sekiz çocuğun fiziksel olarak etkin oldukları sürenin, ortalama, günde yirmi dakika olduğunu göstermektedir (Louv, 2010). Sonuç olarak çocukların duyularını giderek daha az kullandıkları, dolayısıyla duyularının ve sezgilerinin gitgide köreldiği bilinmektedir. Bu durum Richard Louv tarafından “Doğa Yoksunluğu Sendromu” olarak tanımlanmaktadır. Doğa yoksunluğu sendromunun yukarıda bahsettiğimiz sonuçlarına ek olarak dikkat sorunlarına, obeziteye ve duygusal rahatsızlıklarda artışa neden olduğu bilinmektedir. Özellikle son yıllarda “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite” tanısındaki artışın da yine çocukların yaşam tarzlarında oluşan bu değişikliklerin etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Doğa yoksunluğunun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, doğayı tanımayan, dolayısıyla sevmeyen ve korumayan bir nesil yetişmesi de bu anlamda ayrı bir “çevre” ve “değer” sorunu olarak ele alınabilir. Oysaki dünyamız son yıllarda

önemli çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır. Temiz ve kullanılabilir suların azalması, gezegenimizin sağlıklı olmasını ve yaşamın devamını sağlayan doğal alanların ve canlıların hızla yok olması, iklim değişikliği gibi birçok hayati sorunla yüzleşmekteyiz. Bu sorunlar, bugünün karar vericilerine doğanın korunması ve gelecek kuşakların haklarının gözetilmesine yönelik önemli sorumluluklar verdiği gibi; “gelecek nesilleri” doğayı tanıma, anlama, sorunlarını bilme ve sorunlara çözüm bulma konusunda yetiştirmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu noktada doğa eğitiminin içeriği ve yöntemi önemli bir sorun alanı olarak belirmektedir.

Nasıl Bir Doğa Eğitimi?

Ekolojik sorunların önemli bir gündem maddesi haline gelmesiyle beraber, pek çok toplumsal konuda olduğu gibi, bu sorunların çözümünde de eğitim, etkili bir çare olarak görülmüş ve doğa/ çevre eğitimlerinin sayısında hızlı bir artış olmuştur. Ancak bu eğitimlerin nasıl uygulanacağı ve içeriğinin ne olması gerektiği önemli bir konudur. Son elli yıldır çevre eğitimi tanımlamaya ve amacını ortaya koymaya yönelik ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından yapılan çalışmalara göz atıldığında, çevre eğitiminin temel amacının, bilgi vermenin yanında, insanla doğa arasında saygıya dayalı ve doğaya zarar vermeyen davranışları geliştirecek sağlıklı bir ilişki kurabilmek olduğu görülmektedir (UNESCO, 1977; EPA, 2017). Bu nedenle doğayla ilgili konularda sadece bilgilendirmek değil, doğayı koruyup, geliştirecek değerlerin, tutum ve davranışların kazanılmasını sağlamak da amaçlanmaktadır.

Doğa deneyime ağırlık veren eğitim programlarının çocukların gerek doğaya yönelik zihinsel donanımlarının gelişmesinde, gerekse olumlu tutum ve davranış edinmelerinde anlamlı ölçüde etkili olduğunu araştırmalar göstermektedir. Nitekim öğrencilerin doğa hakkındaki bilgilerinin okul hayatı boyunca artmasına karşın, doğaya yönelik olumlu tutumlarının o ölçüde artmaması, öğrencilerin doğaya karşı olumlu tutum ve davranış edinebilmeleri açısından deneyime dayalı doğa eğitimi uygulamalarının gereğini ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak doğada geçirilen zamanın çocukların daha iyi odaklanmalarına, konsantrasyonlarının artmasına, dengeli olmalarına, kendi kendilerine yetebilme becerilerinin artmasına, hafızalarının kuvvetlenmesine, daha sağlıklı, gerçek olaylara karşı daha hazırlıklı, strese karşı daha dayanıklı olmalarına, sosyal ilişkilerinin ve iletişim becerilerinin güçlenmesine yardımcı olduğu bilinmektedir (Louv, 2010; TEMA, 2018).

Bu sebeple doğa eğitimi programlarını tasarlarken; mümkün olan her durumda açık havada yapılan, çocuk odaklı ve çocuğun öğrenme sürecine aktif katılımını destekleyen, öğretmekten çok, tanımaya, araştırmaya, soru sormaya, keşfetmeye olanak sağlayan, bir amaca gönül vermenin önemini vurgulayan, kendini önemli hissettiren ve yaş grubu özelliklerine uygun programları tasarlamak gerekmektedir.

Bu da ancak yaparak, yaşayarak ve duylara dayalı öğrenmeyi temel alan eğitim programları ile mümkün olacaktır.

Çocuklar Doğada Hangi Değerleri Öğrenir?

Çocukların doğuştan gelen merak ve keşif duygusunu destekleyecek şekilde hazırlanan doğa eğitim programları, onların oyun yoluyla sorumluluk almasına olanak sağlamaktadır. Özellikle erken çocukluk ve çocukluk dönemlerinde oyunun öğrenme üzerindeki etkisi büyüktür, hatta oyun yaşamın kendisi olarak ifade edilmektedir. Çocuk oyun yolu ile kendini ifade etmekte, sosyal dünyayı algılamakta ve problemlerini çözmeye çalışmaktadır. Bu anlamda doğada ve açık alanda gerçekleşen oyun temelli öğrenmelerde çocuk; kendi bedensel ve psikolojik sınırlarını tartmaya ve tanımaya olanak bulmaktadır. Doğa deneyimi içeren programlara katılan çocukların, sevgi, sabır, anlayış, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma gibi becerilerini arttırdığını söylemek mümkündür. Yine; yaparak, yaşayarak ve duylara dayalı öğrenmeyi temel alan eğitim programlarına dahil olan çocuklarda "empati" duygusunun geliştiği gözlenmektedir. Bu tür eğitimlere dahil olan çocuk; doğal süreçleri algılamakta, doğada her şeyin birbirine bağlı olduğunu kavramakta ve doğanın her disiplini ilgilendiren bir yaşam bilgisi barındırdığının farkına varmaktadır. Bu da çocuğun, canlıların yaşam hakkına ve yaşam alanına saygı duymayı yaşayarak ve gözlemleyerek öğrenmelerine destek olmak açısından önemlidir.

ÇEKÜL Bilgi Ağacı

Örgün eğitim kurumlarının yanında çevre alanında çalışan birçok sivil toplum kuruluşu da öğrencilere ve öğretmenlere yönelik çeşitli doğa eğitimleri düzenlemektedir. Bunlardan biri de Türkiye'nin doğal, tarihi ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında kurulan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı'dır. Kuruluşundan itibaren doğa-kültür-insan arasındaki yaşamsal uyumun savunucusu olan ÇEKÜL, doğal ve kültürel mirasın korunmasının ve yaşatılmasının, ancak genç kuşakların bu değerleri tanımaları ve sahiplenmeleriyle olabileceğine inanmaktadır. Bu doğrultuda Bilgi Ağacı Eğitim Birimini kurmuştur. ÇEKÜL Bilgi Ağacı, Türkiye'nin doğal ve kültürel çeşitliliğini görünür kılmak ve korumak amacıyla eğitim faaliyetleri düzenlemekte ve MEB Müfredatını destekleyen eğitim programları geliştirmektedir.

Ezbere dayanmayan bir anlayışla geliştirilen eğitim programlarında çocukların ve gençlerin kendilerini, kentlerini, doğa ve kültür ilişkisini tanıyarak, yaşamı keşfetmeye ve korumaya yönelmeleri hedeflenmektedir. Amaç, bilgi aktarımının yanı sıra, uyarıcı sınıf içi ve dışı etkinliklerle öğrencilerin; sorgulayıcı, eleştirel, analitik ve

yaratıcı düşünce pratiklerini hayata geçirmelerine destek olmaktır. Dolayısıyla tüm eğitim programları; disiplinler arası bir yaklaşımla, farklı öğrenme stilleri ve çoklu zekâ kuramı dikkate alınarak geliştirilmektedir.

Eğitim Programlarımız

Eğitim Programlarımızı üç ana başlık altında sınıflandırabiliriz:

1. Öğretmenler İçin Uygulanan Eğitimler

ÇEKÜL Bilgi Ağacının öğretmenlere yönelik hazırladığı eğitimlerde amaç; doğal ve kültürel mirasın barındırdığı bilgiyi öğretmenler aracılığı ile öğrencilere aktarabilmektir. Bu nedenle tüm programlarda sınıf içi uygulamaları desteleyecek şekilde, MEB Müfredatı ile uyumlu bir içerik benimsenir ve programlar bir ya da iki döneme yayılan etkinlikler şeklinde düzenlenir. Öğretmenler için hazırladığımız eğitim programları:

- Ağaçların Diliyle Kentim (ilkokul öğretmenlerine yönelik)
- Kentimin Öyküsü (ilkokul öğretmenlerine yönelik)
- Rehberim Doğa (ortaokul öğretmenlerine yönelik)
- Endüstri Mirası (lise öğretmenlerine yönelik)

2. Öğrenciler İçin Uygulanan Eğitimler

ÇEKÜL Bilgi Ağacının öğrencilere yönelik doğal–kültürel mirasa ve korumaya odaklanan atölye programlarında, doğa ve kültürün ayrılmaz bir bütün olduğunu anlatan bir keşif yolculuğuna çıkılır. Bu yolculukta günlük yaşamdan geçmişe, geçmişten geleceğe uzanan bir çizgide doğa ve kültür ile kurduğumuz ilişkiye ve empatinin geliştirilmesine odaklanılır. Öğrenciler için hazırladığımız eğitim programları:

- Tohumlarla Yolculuk
- Doğadan Öğreniyorum
- Motiflerdeki Doğa
- Geçmişin Fısıltısı
- Endüstri Mirası
- Gezegenin Eşikleri ve İklim Değişikliği

3. Kurumlar İçin Uygulanan Eğitimler:

Günümüzde yaşanan ekolojik sorunların merkezinde sürdürülebilir olmayan yaşama biçimlerimiz/ alışkanlıklarımız yer alıyor. ÇEKÜL Bilgi Ağacı, bu farkındalıkla su, iklim değişikliği, gezegenin eşikleri gibi güncel konuları içeren uygulamalı atölyeler

hazırlıyor. Kurumlara yönelik düzenlenen bu atölyelerle, çalışanlar, güncel ekolojik sorunlar hakkında bilgilendiriliyor ve çözüme yönelik yapılabilecekler paylaşılıyor. Atölyelerin bir diğer faydası da iş yaşamının sıkıcı gündemini esneterek çalışanların eğlenceli ve sürdürülebilir uygulamalarda bulunmalarını sağlamak. Atölye başlıkları:

- Doğadan Öğreniyorum
- Gezegenin Eşikleri

Tüm programlarımızla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/bilgi-agaci>

Kaynaklar:

1. Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve Günlük Hayat. Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 1 (1), 12-19.
2. Des Jardins, J. (2006). Çevre Etiği. Ankara: İmge Yayınları
3. EPA-Environmental Protection Agency. <https://www.epa.gov/education/what-environmental-education>. Son erişim tarihi, 27 Haziran 2017.
4. Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, 17-21.
5. Louv, R. (2010). Doğadaki Son Çocuk. Ankara: TÜBİTAK Yayınlar
6. Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). 2023 Eğitim Vizyonu. Ankara: MEB.
7. Özden, Y. 2005. Eğitimde Yeni Değerler; Eğitimde Dönüşüm. Ankara: Pegem- A Yayıncılık.
8. TEMA. (2018). Dünyanın Durumu 2017 Yeryüzü Eğitimi: Değişen Gezegende Eğitimi Yeniden Düşünmek. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
9. UNESCO. (1977). First Intergovernmental Conference Environmental Education, Tblisi, 14-26 October 1977, Final Report. <http://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html> Son erişim tarihi, 17 Eylül 2016.

Hüsnü AKALIN, Gülizar ALTINIŞIK, Denis ALYANAK
Renko

EĞİTİMDE UYGULAMA VE DENEYSEL ÇALIŞMALAR VDA, BİREYSEL VE EKİP ÇALIŞMALARINDA DEĞER BİLİNCİNİN YERLEŞTİRİLMESİ

Eğitimde Kabul Edilen Değerler Nelerdir?

“**Eğitim:** Geniş bir tanımla eğitim bireylerin ya da onların oluşturdukları grupların yükledikleri ya da ileride yüklenecekleri görevleri daha etkin ve başarılı yapabilmeleri için, onların mesleki bilgi ufuklarını genişleten, düşünce, **rasyonel karar alma**, davranış ve tutum, alışkanlık ve anlayışlarında olumlu gelişimi amaçlayan bilgi, görgü ve becerileri arttıran eğitsel eylemlerin tümüdür [1]. **Sabuncuoğlu, Z., İnsan Kaynakları Yönetimi, Alfa Aktüel Basım Yay. Dağıtım (2. Bası), Bursa, 2005.** “

“Eğitim içerisinde **etik** kavramının da öğretilmesi bireylerin iş hayatında üstün **iş ahlakına** sahip olması ile sonuçlanır. Ahlakın olduğu yerde **kardeşlik, eşitlik, özgürlük** gibi yüce vasıflar da varlığını sürdürebilir. “

Eğitimde kabul edilen değerler:

Çoğunlukla değerler eğitimi dendiğinde, evrensel, ahlaki ve manevi, değerler ve bulunduğumuz topluma ait oluşmuş kuralların öğretilmesi akla gelir. Örneğin, Sorumluluk, Adalet, Yardımseverlik, Doğruluk, Dürüstlük, Özgüven, Alçakgönüllülük, Uyum, Çalışkanlık ve Sabır ortak kabul edilen değerler arasındadır. Bu değerlerin içselleştirilmesi için gerekli olan eğitim, tüm ilk ve orta eğitim hayatı boyunca, öğrencilere, görsel, işitsel veya bazı uygulama materyalleri ile defalarca tekrarlanarak öğretilmesi ve adeta ezberletilmesi üzerine tasarlanmıştır. Bu kavramlar yılar boyunca eğitim sistemimizde alışıla geldiği şekilde, büyük ölçüde ezbere dayalı öğretilen kavramlar olduğu için, dışı süslü içi ise boşaltılmış kavramlar olarak kalmaktadır. Bu nedenle toplumumuzun büyük kısmında, bu kavramların kullanımının içselleştirilmemiş olduğu ve davranış olarak yansımaları bulmadığı açık olarak ortadadır. Bu kavramların kullanımında, sadece yüzeysel olarak dış görünümü sağlama alma, ancak gerçekte bu kavramların ne olduğunu anlamak gerekliliğinin bile farkında olmama durumu hakimdir. Bu kavramların hangisini ele alırsanız benzer bir gerçeklikle karşılaştığımızı görürsünüz. Gerçeği kabul etmek gerekirse, eğitim sistemimiz maalesef içi kavram olarak anlaşılma, yüzeysel bir değerler eğitimine sahiptir.

Eğitimde olması gereken esas değerler nelerdir, bu değerlerin içselleştirilmesi için neler gereklidir? Çağdaş ve gelişmiş toplumları gözlemlediğimizde, eğitimde Fizik Kimya, Tarih, Din gibi, bir disiplin isteyen, bir yöntem ile öğretilen kavramlar vardır. Ancak bunun yanında, eğitim sistemleri, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme alışkanlığını kazandırılması üzerine kuruludur. Bu eğitimde kazanılması gereken esas değerdir. Bu sempozyumun konusu olan, kazanılması ön görülen değerler ancak bu esas kavramın üzerine inşa edilebilecek kavramlardır. Soru sorma, cevap arama, doğru cevaplara ulaşmak için yöntem geliştirme, cevapları bulma, değerlendirme, sonuç çıkarma ile öğrenme alışkanlığının kazanılması için öğrenciye deneyim fırsatı verilmesi gerekir. Bunun bir yolu vardır, oda, bireysel ve ekip olarak uygulama yaptırmaktır. Gerek pozitif bilimler olsun gerekse sosyal bilimlerde, uygulamalı eğitimin en doğru yöntem olduğu günümüzde açık ortadadır. Öğrenci gruplarının çalıştıkları konuları, ekip içinde, sorumlulukları eşit olarak paylaşarak, kendilerinin araştırıp geliştirip sunmaları, hatta konuya kendi kattıkları orijinal bir fikir ilave etmeleri, bu çalışmalarda konunun içeriğinin ötesinde beklenen esas kazanımlardır.

Pozitif bilimlerin eğitiminde uygulamalı eğitim yönteminin adı deneydir. Eğitimin deneyler üzerine kurulmuş olması, konuların çok daha kolay ve kalıcı olarak öğrenilmesini sağlamaktadır. Ama aslında esas kazanım, bu deneysel çalışmalar sırasında izlenen metodun kalıcılığıdır. Bu yöntemin, öğrencinin yaşamı boyunca, değerler eğitiminde kazanılması gereken değerlerin büyük bir kısmına, yaşayarak ve içselleştirerek sahip olmasını sağladığını söyleyebiliriz. Değerler eğitiminin kapsadığı konuların teker teker ele alınarak, kavramların öğretilmeye çabalanması yerine, bir ekip içinde, bilimsel bir konuda araştırma ve deney yaparken, bu kavramların hepsi, yaşam uygulaması içinde öğrenilmektedir. Bilimsel disiplin ile yapılan deneysel çalışma, değerler eğitiminin kazanımları ile birebir örtüşmektedir. Bilimsel yöntem anlamında kazanılan bu disiplin, aslında aynı zamanda, yaşama bakış açısı olarak, gerçekleri kavrama ve bu doğrultuda, yaşamı olması gerektiği gibi algılama yetisine sahip olmayı getirmektedir.

Ekip olarak, deney yaparken, Öğrenilen bazı değerler eğitime dahil kavramları örnek olarak verebiliriz:

YARDIMSEVERLİK: Deney esnasında, yapılan deney, ekip olarak görev paylaşımı esasına göre yapılmak zorundadır. Bu görevler birbirini tamamlamayan konulardır ve görevlerin her biri tamamlanmadan sonuca ulaşmak mümkün değildir. Bu bir konuda yapılmış olan paylaşım bir yardımlaşmadır. Çünkü yardımlaşma demek bir

görev paylaşımı anlamına gelir. Yardımseverlik özelliği gelişmemiş olan bir birey bu grup içindeki paylaşım esnasında, bunu kavrayıp içselleştirecektir.

SORUMLULUK: Yukarıdaki paragrafta bahsettiğimiz, görev paylaşımında, grubun her elemanı, kendine düşen görevi yerine getirmek zorundadır, bu sorumluluk sorumluluk bilinci gelişmemiş bireyin sorumluluk alma duygusunu tatmasını ve bunu içselleştirmesini sağlar.

ÖZGÜVEN VE CESARETİN GELİŞMESİ: Bu kavram, yukarıdaki paragraflarda bahsettiğimiz grup içi görev paylaşımları sonucu, yapılan bireysel çalışmaların sonunda deneyimlenen başarı ile doğru orantılı olarak gelişecek bir kavramdır. Bu çalışmalarda gelişen ve pekişen özgüven daha sonraki yaşamdaki başarının elde edilmesi için kullanması gerektiğinde cesareti gösterme potansiyelini sağlayacaktır.

SEVGİ ve SAYGI: Ekip çalışmasında, daha önce sorumluluk alma alışkanlığı olmayan öğrenciler, bir sorumluluk aldıklarında ve bu sorumluluğu yerine getirmeyi başardıklarında bundan mutluluk duyacaklardır. Bu mutluluk gibi pozitif bir his, yaptığı işe karşı sevgi ve saygı duymasını sağlayacaktır. Ayrıca bir paylaşım sonucu ortak bir başarıya imza atmış olmanın getirdiği mutluluk, arkadaşlarına karşı da sevgi ve saygı hislerinin güçlenmesini sağlayacak, deneyimlediği bu duyguları içselleştirip sonraki yaşamında da sahip olmak isteyecektir.

DÜRÜSTLÜK: Deneysel çalışmanın öğrencilerin ilk çocukluk dönemindeki henüz kaybolmamış olan araştırma keşfetmeye yönelik doğal iç güdülerini canlandıracağı için konuyu kavramaya yönelik teşvik edici olduğu aşıkardır. Bu gibi bir ortamda, öğrenci, bilgiyi anlamadan kopyalama yerine bu konu ile ilgili deney düzeneklerinin kullanımında ve veri almada gruplar arasında kopyayı veri kopyalamayı engelleme için veri toplama sistemlerinin, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak değişmesinin getirdiği avantajları kullanmak tavsiye edilir.

Sunumumuzun bundan sonraki kısmında bahsetmek istediğimiz ve derinlemesine işleyeceğimiz konu, bu son “Dürüstlük” kavramında bahsettiğimiz bazı alışkanlıkların kazanılmasına yönelik teknolojik gelişmelerin kullanılması ile ilgili olacak.

Laboratuvarda Değerlerin Yerleştirilmesi ve Öğrencilerin Sıklıkla Yaptıkları Etik Dışı Davranışlar

1. Başkalarının deney verilerini kendi verileriymiş gibi rapor olarak sunmak, intihal yapmak,
2. Deney verileri üzerinde oynamak, istenmeyen verileri çıkarmak ya da hiç deneyden elde edilmeyen veriler eklemek yolu ile öğretmeni kandırmak.

'İntihal yapmak ya da datalar üzerinde oynayarak öğretmeni kandırmak; başkalarının hakkına girmek, emek hırsızlığı yapmak demektir' algısı dersin içeriği fark etmeksizin dönemin ilk dersinde aşağıda verilen nedenler ve çözümleri ile açıklanmalıdır.

Öğrencilerin Etik Dışı Davranmalarının Nedenleri

1. Öğrencilerin deneylerden elde ettikleri verilerin teoriye uymaması,
2. Aynı deneyi yapan sınıf arkadaşlarının verileriyle, kendi verilerinin uyuşmaması,
3. Gruptaki öğrencilerden en az birinin fazla aceleci olması sebebiyle yetersiz veri toplamaları.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

- ✓ Öğrenciler, çoğu zaman, deney sonucunu deneyi yapmadan teoriden öğrenmiş oluyorlar. O yüzden laboratuvarında önemli olan nokta, öğrencilerin doğru sonuca ulaşması değil; deney konusu hakkında derin düşüncelerini sağlamaktır. Öğrencilerin not kaygısı olduğundan, öncelikli olarak doğru sonucu raporlamayı tercih ederler. Bunun için öğretmenler, öğrencilerden doğru sonucu beklemediklerini, hatta hatalı sonuç beklediklerini belirtmelidirler. Deney sırasında alınan ölçümlerdeki hataların nedenlerinin tartışılmasının esas amaç olduğu anlatılmalıdır.
- ✓ Verilerin gruplar arasında uyuşmamasının beklenen bir durum olduğu ve bunun nedenlerinin araştırılmasının, değerlendirmenin bir parçası olduğu anlatılmalıdır. Bu hata hesaplaması ve sonuç değerlendirme kısmının en az alınan ölçümler kadar notu etkileyeceği öğrencilere anlatılmalıdır.
- ✓ Notlandırmanın sonuç odaklı değil, süreç odaklı olduğu bilinmeli ve ölçme değerlendirmede bu kriterler göz önünde bulundurulmalıdır.

Laboratuvarında Workshop uygulamamızda bahsedeceğimiz veri toplama sistemlerinin ve teknolojinin kullanılmasının avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Verilerin her grup için farklı cihazlarla alınması, veri kopyalama ihtimalini yok edecektir.
2. Tekrar tekrar kolayca veri alınmasını ve tüm tekrar edilen verilerin saklanıp değerlendirmede karşılaştırmalı olarak kullanılmasını sağlar.
3. Deneyin değerlendirilmesinde alınan ölçümler net olduğu için üzerinde oynama yapma ihtimalini yok eder. Öğrenciyi eğer yöntem olarak hatalı ise doğru yöntemlerle tekrar doğru veri almaya yönlendirir.

4. Öğretmenin tüm grupları senkron olarak takip etmesini ve hatalı yöntem kullanımı veya hatalı veri toplama yapıyorlar ise buna anında müdahale edip doğrusunu yapmaya yardımcı olmasını sağlar.
5. Grupta görev paylaşımının somut bir şekilde ortaya konulmasını sağlar. Örneğin kimlerin deneyi aktive edeceği, kimlerin veri toplayacağı, kimin denetleyeceği gibi.
6. Deney sonunda raporlama ve sonuçları analiz edip değerlendirme yapılmasını kolay ve zevkli hale getirir. Öğrencinin ilerideki hayatında bu kazanımların kalıcı olarak yerleşmesini sağlar.

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ KAPANIŞ KONUŞMASI

F. Nurullah DAL

Türkiye Özel Okullar Derneği, Yönetim Kurulu Başkanı

F. Nurullah DAL

Yönetim Kurulu Başkanı

Bugün eğitimde değerlerden bahsetti sevgili hocalarımız, çok güzel paylaşımlarda bulundular. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Ancak bazı insan tipleri de var, mesela sizin ya da başkasının çektiği acıdan, üzüntüden mutluluk duyan. Bunu herhalde siz de gözlemliyorsunuz. Ben gözlemlediğim için söylüyorum. Dünyanın her yerinde şu anda böyle çok sayıda insan var. Sevinç için de aynı şeyi söylüyorum. Mesela çocuğum olduğunda benim mutluluğumu, benim gibi paylaşan insanlar var çevremde. Hiç umursamayanlar da var, bundan mutsuz olanlar var, yani benim mutluluğumdan mutsuzluk duyanlar var. Bunları gözlemlemişsinizdir.

Şuraya gelmek istiyorum. Bugün değerlerle ilgili birçok tanımlar yapıldı, değerlerimizi aktarmak istiyoruz denildi. Ama değerler dediğimizde hep iyilik, hoşgörü, sevgi, saygı, paylaşım gibi kavramlardan bahsedildi. Tabii çok güzel bu değerleri aktarmamız lazım. Ama “Her şey zıddıyla kaimdir” sözüyle karşıt duyguları da öğretmek zorundayız diye düşünüyorum. Meslekleri öğrettiğimiz gibi, iyiliği de öğretmek zorundayız, öfkeyi kontrolü de öğretmek zorundayız.

Neden? Tabii ki kindar insan yetiştirmek istemiyoruz. Ama sizin değer verdiğiniz, hoşgörü aşıladığınız, çok kutsal kabul ettiğiniz değerlere karşı düşmanca davranan veya sizin çok büyük üzüntünüze sevinen bir kişiye karşı çocuğumuza, mesafeli davranış şeklini de öğretmeliyiz. Bir insan her şeye sevgiyle yaklaşamaz, mesafeyle yaklaşmak gereken birçok şey var toplumda ve dünyada. Bunları da öğretmek zorundayız, tabii ki ölçüsünü de, kıvamını da ortaya koymamız lazım. Eğer yanılıyorsam hocalarımla çıkışta beraber olacağız, beni düzeltmelerini rica ediyorum.

Sözü uzatmadan bugün bize kapılarını açan çok değerli üyemiz Terakki Vakfı Okulları Genel Müdürü Sayın Mehmet Güneş'e, tüm öğretmen ve idarecilerine, çalışanlarına gönülden teşekkür ediyorum. Temel Eğitim Sempozyumu'nun 3-4 aydır hazırlığını yapan çok değerli komisyon üyesi arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum, çok büyük emekleri var. Şahane iş yaptılar ve çok değerli konuşmacı arkadaşlarımızı buraya getirdiler. Akademisyenlerimize teşekkürlerimi sunuyorum. Dernekte çalışan idari personelimize ve yönetim kurulu arkadaşlarıma da çok teşekkür ediyorum, emekleri için. Ayrıca çalışmalarımızı daima destekleyen sponsor firmalarımıza da teşekkür ediyorum.

Son olarak en büyük teşekkürü öğretmen arkadaşlarıma yapmak istiyorum. Bahsedilen tüm o güzellikleri, değerleri, çocuklara ve bizlere aktaracak olan sizlersiniz.

Sizlere sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

EĞİTİMDE DEĞERLER

➤ SONUÇ BİLDİRGESİ

IX. Temel Eğitim Sempozyumu Sonuç Bildirgesi “Eğitimde Değerler” 1 Aralık 2018, İstanbul

Türkiye Özel Okullar Derneği Okul Öncesi Eğitimi ve İlkokul Komisyonu üyelerinin desteğiyle düzenlenen “Eğitimde Değerler” konulu IX. Temel Eğitim Sempozyumu, 26 akademisyen ve uzmanın katkılarıyla üyemiz Terakki Vakfı Okulları'nın Levent Yerleşkesi'nde 1 Aralık 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 600 civarında özel okul öncesi eğitim kurumu ve ilkokulun yönetici ve öğretmenlerinin katıldığı sempozyumda; 2 konferans, 4 panel ve 14 çalıştayda “Eğitimde Değerler” teması farklı yönleriyle tartışılmıştır.

- ✓ Türkiye’de ve dünyada çocuğun “yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, paylaşımcı olma” değerlerinin gelişimini desteklemek için öğrenme ve öğretim süreçlerinin bütüncül olarak planlanması ve farklı etkinliklere yer verilmesi gerekmektedir.
- ✓ Değerler Eğitimi küçük yaşta anne ve babaların çocuklarına örnek olması ve yeri geldikçe anlatarak değerleri aktarmasıyla başlar ve okulda devam eder. Değerlerin içselleşmesi, toplumun güvenli işleyebilmesi, çocukların kendine güven duymasına, karar verebilmesine, mutlu olmasına katkıda bulunur. Aileler ile eğitimcilerin tutumları paralel olmazsa çocukların eğitimi konusunda zorlanılır. Bu nedenle okul-aile işbirliği çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir.
- ✓ Okullarda bilgi merkezli öğretim kadar, öğrencilerin karakter oluşumunu etkileyebilecek eğitimin de en iyi şekilde yapılması gerekir. Okullar toplumsal yaşamın küçük bir kesiti olduğundan değerlerin öğrencilere kazandırılması onlardan oluşan topluma da bu erdemlerin kazandırılmasına yardımcı olur.
- ✓ Toplum içinde etkileşimler sonucu ortaya çıkan sorunları çözebilecek, barışçıl bir ortam oluşturabilmek için eşitlik, adalet, farklılıkları kabul, sorumluluk gibi değerlerin erken yaşlarda verilmesi gerekir. Yeni müfredatta bunlardan bazıları “kök değer” olarak yer alsın da içeriklerinin nasıl ele alınacağı net değildir. Bu değerlerin nasıl ele alınabileceğine dair stratejiler geliştirilmesi ihtiyacı kabul edilmiş ve sempozyumda bu konu üzerinde çalışılmıştır.
- ✓ Sevgi, saygı, dürüstlük, adil olma gibi soyut kavramlardan oluşan “değerler” çocuklara ders gibi değil de günlük yaşamın içinde somut örneklerle verilebilir. Bu eğitim, eğitimciler ve aileler tarafından birlikte planlayarak uyguladığı takdirde daha etkili olabilir. Günümüzde küçük çocuklar bile günün büyük bir kısmını anaokulunda geçirdiklerinden öğretmenlere daha büyük iş düşmektedir. Çocuklara her zaman risk ve olumsuzluklardan söz etmek de doğru bir eğitim yöntemi değildir. Çünkü çocukların geleceklerinden ümitlerinin kesilmemesi

gerekir. Eğer bir birey geleceğine güvenle bakamazsa onun yaşam sevinci kaybolur.

- ✓ Eğitimde, istenen özelliklerin kazandırılması ve/veya pekiştirilmesi amacıyla hikaye okuma, video izleme, drama ile canlandırma ve sohbetler gibi duruma ve öğrenenlerin yaşına uygun yöntemler kullanılmalıdır. Sistem düşünceyi yaklaşımıyla sistemi oluşturan bir parçanın ayrıntılarına odaklanmak yerine, bütünü ve nedensellik ilişkiler ağını görmeye odaklanan bir bakış açısı kullanarak anlama ve içselleştirme sağlanabilir.
- ✓ Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir toplum olmamız için, ülkemizde bilim bir değer haline gelmelidir. Öğrencilere somut veya soyut kavramların aktarılması, kendi kendilerine öğrenme alışkanlığının kazandırılması, bilimsel çalışma disiplini edinmesi için en etkin yöntemlerden biri deneysel, uygulamalı yöntemlerdir.
- ✓ Bu sempozyumda farklı değerler üzerinde yoğunlaşan eğitim projeleri incelenmiştir. Bilgi Ağacı Projesi gibi çağdaş eğitim yöntemlerinin kullanıldığı, öğrenci ve öğretmenlerin, kültürel ve doğal mirası farklı yönleri ile aktif olarak keşfettiği değerler eğitimi deneyimleri çocukların doğayı tanıma ve doğa ile bağ kurmaya, diğer türlerin yaşam hakkına ve doğaya saygı gibi değerleri empati yoluyla kazanmalarının hedeflendiği uygulamaların yararlı olduğu görülmüştür.
- ✓ Birleşmiş Milletler (BM) ile işbirliği içerisinde hazırlanan, direktifler vermek yerine öğrencilerin değerleri keşfetmeleri ve deneyimlemelerine fırsat tanıyan 'Yaşayan Değerler Eğitim Programı' da sorularla öğrencilerin değerleri keşfetmeleri, tartışmaları ve bunları hikayeler, sosyal aktiviteler, sanat ve spor faaliyetleri ile içselleştirebilecekleri yararlı projelerdendir.
- ✓ Engelli bireylere uygulanan ayrımcılığın önlenmesi ve farklılaştırılmış eğitim yaklaşımlarının ilköğretim döneminde başarıyla uygulanması, ancak farkındalığı yüksek öğretmen ve yönetici kadrolar ve erken dönemde ayrımcılığı engelleyici sınıf içi etkinliklerle mümkündür.
- ✓ Eğitimcilerin davranışları, eğitimle ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun işlem ve uygulamaların yanı sıra toplumun değer yargılarıyla da uyumlu olmalıdır. Etik sorunlar kısa ve uzun vadede bireysel, toplumsal, ahlaksal ve ekonomik zararlara yol açmaktadır. Bu nedenle etik sorunların öğretmenlere fark ettirilmesi, incelenmesi, araştırılarak sonuçlarının yayımlanması önemlidir.

Özetle, bu konferansta, ahlaklı, "iyi insan" gelişimi ve çocuğun, gencin, insanın değerinin kavranması için, değer kavramının soyut kullanımının yetersiz olduğu; eşitlik, özgürlük, adalet, barış gibi evrensel değerlerin eğitim sistemi içinde yerlerini bulabilmesinin, eğitim ortamlarına toplumsal meselelerin girmesinden korkulmaması, sınıfta ve okulda öğrenciye sesini duyurma fırsatları yaratılması ile olanaklı olduğu, çocuğun ve gencin merakının ancak böyle körukleneyeceği, ufkunun böyle genişleyeceği, gözlerinin böyle açılacağı görüşü öne sürülmektedir.

